

ספר

תוספת קדנשה

והוא פרוש חדש, בהיר ופשוט על

שנשה סדר יתוספתא

מסכת ברכות

נלקט על ידי הצעיר באלפי ישראל
שלמה ברוך בלוי
אשרוד ת"ו

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מסכת ברכות

פרק ראשון

א. מאימתי קורין את שמע בערבית - מתי הוא הזמן הראשון בערב, שבו אפשר להתחיל לקרא קריאת שמע של ערבית. משעה שבני אדם נכנסין לאכל פתן בערבי שבתות - משעה שבני אדם מתאספים לאכל את סעדתם בלילי שבת. דברי רבי מאיר - שמאחר את הזמן יותר. וחכמים אומרים: - שהזמן הוא מקדם יותר, כי הוא - משעה שהכהנים זכאין לאכל בתרומתן - כהנים שנטמאו, וטבלו, ועליהם להמתין עד הערב, כדי שיוכלו לאכול בתרומה. ובאותו זמן, שהם כבר מתרים לאכול בתרומה, הרי זה הוא זמן קריאת שמע של ערבית, ואיך נדע איזה זמן הוא זה? נותן התנא - סימן לדבר: צאת הכוכבים - שזהו הזמן השווה לשני הדברים הנ"ל, לאכילת כהנים בתרומה אחר שנטמאו, ולקריאת שמע. ואף על פי שאין ראיה לדבר - רוצה להביא סמוכין מן המקרא, שהלילה מתחיל מצאת הכוכבים. ואינה ראיה גמורה, כי מהפסוק שממנו מביא ראיה, אי אפשר להביא ראיה גמורה, משום ששם מדבר בענין אחר ולא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

בקריאת שמע, ובקריאת שמע הדגש בפסוק הוא על 'זמן שכיה', ולא על הלילה (תוספות, חסדי דוד). אלא - זכר לדבר - שכתוב פסוק (נחמיה ד, טו): "וְחָצִים מְחֻזְקִים בְּרִמָּחִים מֵעֲלוֹת הַשָּׁחַר עַד צֹאת הַכּוֹכָבִים - וּמִזֶּה רוֹאִים שֶׁהַפֶּסוּק מְכַנֶּה אֶת תְּחִלַּת הַלַּיְלָה 'צֹאת הַכּוֹכָבִים', כְּמוֹ שֶׁהַפֶּסוּק מְמַשִּׁיךְ שָׁם וְאוֹמֵר (שם פסוק טז): "וְהָיוּ לָנוּ הַלַּיְלָה מִשְׁמֵר וְהַיּוֹם מְלֹאכָה". וְהִלְכָה כְּמוֹ חֲכָמִים, וְכְמוֹ שְׁמוּבָא בַּמִּשְׁנָה בְּבִרְכוֹת. ב. בַּמִּשְׁנָה כְּתוּב, שְׁלֹפִי דַעַת חֲכָמִים צָרִיךְ לְהִקְפִּיד לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע לִפְנֵי חֲצוֹת. וְעַל זֶה בָּא הַמֶּשֶׁךְ דְּבָרֵי הַתּוֹסֵפֶת: רַבִּי שְׁמַעוֹן אוֹמֵר: גַּם אֲנִי מוֹדֶה לְחֲכָמִים, אֲבָל אִם עָבַר אָדָם וְלֹא קָרָא, בְּדִיעְבַּד - פְּעָמִים - הֵינּוּ לֹא לְכַתְּחֻלָּה - שְׁאֵדָם קוֹרֵא אוֹתָהּ שְׁתֵּי פְעָמִים בַּלַּיְלָה - שֶׁהוּא קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע פְּעָמִים, וְשְׁנֵי הַזְּמַנִּים הֵם זְמַנֵּי לַיְלָה - אַחַת קֹדֶם שְׁיַעֲלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר - שֶׁהוּא זְמַן לַיְלָה, אֲבָל לְכַתְּחֻלָּה צָרִיךְ לִקְרֹא קֹדֶם חֲצוֹת כִּנ"ל. וְאַחַת מִשְׁיַעֲלָה עֲמוּד הַשָּׁחַר - שֶׁהוּא יוֹם רַק בְּדִיעְבַּד, כִּי לְכַתְּחֻלָּה צָרִיךְ לִקְרֹא רַק עִם הַנֶּץ הַחֲמָה. וְנִמְצָא יוֹצֵא יְדֵי חוּבָה שֶׁל יוֹם וְשֶׁל לַיְלָה. ג. שְׁנֵינוּ בַּמִּשְׁנָה, שְׂרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, שְׁזֵמֵן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֶרְבִית הוּא עַד סוֹף הָאֲשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, וְעַל זֶה בָּאָה הַמַּחְלָקַת בְּאִיזוֹ שָׁעָה הִיא סוֹף הָאֲשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה, כִּי זֶה תְּלוּי בְּכַמָּה חֲלָקִים מְחֻלָּקִים אֶת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הלילה. רבי אומר: ארבע משמרות – חלקים וננקראו כן על שם המשמרות של עבודת המלאכים ושיר שלהם (עין רש"י ברכות ג' ע"א).
הוי הלילה – הינו שהלילה מחלק לארבעה חלקים כל אחד של שלש שעות. עונה – אחת מעשרים וארבע לשעה. והעת – אחת מעשרים וארבע לעונה. והרגע – אחת מעשרים וארבע בעת – ושלש דעות בירושלמי (ה' ע"א) איך משערים רגע – א. כדי לאומרו. ב. כהרף עין. ג. אחד מחמשת רבוא וששת אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה לשעה. רבי נתן אומר: שלש אשמורות בלילה – הלילה מחלק לשלשה חלקים שכל אחד מהם של ארבע שעות, שנאמר (שופטים ז, ט): "ראש האשמורת התיכונה" – אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה – ומהלשון 'תיכונה' (שפרשו אמצעית) משמע שיש אשמורת אחת לפניה ואחת לאחריה, ונמצא שיש בסך הכל שלש אשמורות בלילה: ד. מאימתי קורין את שמע בשחרית? מתי הוא הזמן הראשון בבקר, שבו אפשר להתחיל לקרא קריאת שמע של שחרית. אחרים אומרים: כדי שיהא – מספיק אור יום, ויהיה רואה את חברו שהוא רגיל עמו מעט, אולם אינו רגיל עמו כל כך, [כגון אורח ההולך לאכסניא ובא לפעמים (תוספות ט' ע"ב; ירושלמי ז' ע"ב)], שעומד ברחוק ממנו ארבע אמות, ומכירו. אבל כל זה הוא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מצד הדין של זמן קריאת שמע, אבל – מצותה – בגלל תפלת שחרית שלאחריה – עם הנין החמה – קרוב לזריחת השמש כדי שיהא סומך גאולה לתפלה – כדי שיאמר את ברכת "גאל ישראל" צמוד אל תפלת שמונה עשרה שלאחריה, ונמצא מתפלל ביום – כמו שכתוב (תהלים עב, ה): "ויראוך עם שמש" (גמרא ברכות ט' ע"ב). אמר רבי יהודה: פעם אחת הייתי מהלך אחר רבי עקיבא ואחר רבי אלעזר בן עזריה, הגיע זמן קריאת שמע – הינו הזמן הראשון משיכיר וכו', וחשבתי להזכיר להם רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, אך לא הזכרתי להם מפני – כמדמה אני שנתיאשו מלקרות, אלא – "מפני" (גרסה) שעוסקין בצרכי צבור – שחשבתי שאין בדעתם לקרות קריאת שמע משום שהם היו עסוקים באיזה דבר מצוה מצרכי צבור, והעוסק במצוה פטור מן המצוה – קריתי ושניתי – קראתי קריאת שמע בעצמי, ועוד הספקתי לשנות את פרקי בלמוד התורה, זמן כה רב עבר, ורק אחר כך התחילו הן – לקרות קריאת שמע – וכבר נראתה חמה על ראשי ההרים – כי הם סברו שזמן קריאת שמע, רק 'אחרי' הנין, ולא קדם. ה. החתנים, וכל העוסקין במצות – פטורין מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפלין, שנאמר: "בשבתך בביתך" – פרט לחתנים – שהשבת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שלהם הוא 'שבת' דמצוה. "ובלכתך בדרך" – פרט לעסוקין במצות – שה' לכת' שלהם הוא 'לכת' דמצוה: ו. שנינו במשנה (א, ג) בית שמאי אומרים, בערב כל אדם יטו ויקראו, ובבקר יעמדו, שנאמר (דברים ו, ז): "ובשכבך ובקומך". ובית הלל אומרים, כל אדם קורא כדרכו, שנאמר (שם) "ובלכתך בדרך". אם כן, למה נאמר "ובשכבך ובקומך", בשעה שבני אדם שוכבים, ובשעה שבני אדם עומדים, ועל זה באה התוספתא לספר – מעשה ברבי ישמעאל וברבי אלעזר בן עזריה, שהיו שרוין במקום אחד, והיה רבי ישמעאל מטה ורבי אלעזר זקוף. והגיע זמן קריאת שמע – של ערבית. ונזקף רבי ישמעאל – שלא כדברי בית שמאי. והטה רבי אלעזר – כדי לקיים דברי בית שמאי. אמר לו רבי ישמעאל: "מה זה אלעזר"? ! – למה הטיית? אמר לו: "ישמעאל אחי! אומרים לאחד: מפני מה זקנך מגדל? אמר להם: יהיה כנגד המשחיתים! – שואלים אחד, למה גדלת את זקנך? והוא עונה להם: להוציא מלכם של אלו שמשחיתים, לכן אני מגדל דיקא ההפך (רשב"א). כמו כן הנמשל הוא: אני שהייתי זקוף – הטייתי. אתה שהיית מטה – זקפת? ! – אני הייתי זקוף ורציתי להחמיר על עצמי כדברי בית שמאי לכן הטייתי, אבל אתה שכבר היית מטה, למה נזקפת, כדי להוציא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מדעתי? אמר לו: "אתה הטייתה - לקיים בדברי בית שמאי - מאותה סבה שאתה נזקפת להחמיר בבית שמאי - אני נזקפתי - כי ברצוני לקיים דברי בית הלל" - ואם הייתי נשאר מטה, היו חושבים שאני סובר בבית שמאי. ואם תאמר, הרי גם בית הלל מודים שעדיף להיות מטה, על זה אומר לך - דבר אחר: שלא יראו התלמידים ויקבעו בדבריך הלכה לדורות - כאשר אני מטה, והתלמידים ראו שאתה גם הטיית, יחשבו שכך ההלכה כמו בית שמאי, וכיון שלא רציתי שיקבעו כן ההלכה, משום שההלכה בבית הלל לכן נזקפתי, וילפי זה יוצא, שהגרסה היא: "והטה רבי אלעזר ונזקף רבי יהושע", שאחר שהטה רבי אלעזר מיד נזקף רבי יהושע שלא יקבעו הלכה, וכנ"ל (סיון יחזקאל). ז. שנינו במשנה, בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה. אחת ארפה ואחת קצרה, - למה אמרו 'אחת ארפה - שפותחת בברוך וחותרת בברוך, ואחת קצרה' - שפותחת בברוך ואינה חותרת בברוך? הינו שמפרשת התוספתא, לאיזה דין נאמר ענין זה של 'ארפה וקצרה', מקום שאמרו להאריך - לפתח בברוך ולחתם בברוך - אינו רשאי לקצר - אין לו רשות לפתח ולא לחתם, או לחתם ולא לפתח. לקצר לפתח או לחתם בברוך לבד - אינו רשאי להאריך - אין לו רשות כן לפתח

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קנ"שה

ולחתם - לחתם - במקום שטבעו חכמים מטבע ברכה קצרה: רק לחתם ולא לפתח - אינו רשאי שלא לחתם - אלא גם לפתח, כי אסור לשנות ממטבע שטבעו חכמים אפלו כדי להאריך. שלא לחתם - אינו רשאי לחתם - במקום שאמרו רק לפתח ולא לחתם, לא יחתום דוקא. לפתח ב'ברוך' - אינו רשאי שלא לפתח ב'ברוך', שלא לפתח ב'ברוך' - אינו רשאי לפתח ב'ברוך' - כאן כופלת התוספתא את דבריה להבהיר הענין, כי זה כבר כלול במה שאמרה למעלה. דין חדש: וכן במקום שתקנו חכמים לשוח - להשתחוות מעט בברכת אבות או במודים - אינו רשאי שלא לשוח - אלא יעשה כתקון חכמים. וכן להפך, אף אם בא לשוח במקום שאמרו שלא לשוח - אינו רשאי לשוח - אלא יבטל דעתו כנגד דעת חכמים אפלו לקולא: ח. אלו ברכות שמקצרינ בהן - שאינן פותחות ב'ברוך', או שאינן חותמות ב'ברוך': המברך על הפרות, ועל המצות - הברכות שמברכים על הפרות ועל קיום המצוות, הן פותחות ב'ברוך' אבל לא חותמות ב'ברוך'. ברפת הזמן - היא ברפת שהחינו. ויש גורסים: ברפת הזמון, והיא ברפת ברוך שאכלנו משלו וכו' (רשב"א). וברכה אחרונה שבקריאת שמע - ברפת גאל ישראל, שחותמת ב'ברוך', אבל אינה פותחת ב'ברוך'.

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ושבברכת המזון – ברכת 'רחם' שבברכת המזון שחותמת ב'ברוך' ואינה פותחת ב'ברוך'. אלו ברכות שמאריכין בהן – שאפשר להאריך בהן בפסוקים: ברכת תענית – ברכת הגאולה שבתפלת שמונה עשרה, כאשר גוזרים תענית – מאריך בה, כמבאר בגמרא (תענית טו ע"א), וכן בששת הברכות שמוסיפים בעת התענית – אפשר להאריך בהן כמה שירצה. וברכות של ראש השנה – פסוקי מלכיות, זכרונות ושופרות. וברכות יום הכפורים – של שנת היובל. מברכות של אדם נפר אם בור הוא, אם תלמיד חכם הוא – בברכת הזמון, אם אמר 'ובטובו' חיינו הרי זה תלמיד חכם, ואם אמר 'מטובו' חיינו, הרי זה בור, כי ממעט בתגמולו של הקדוש-ברוך-הוא, כי משמע רק חלק מהטוב, ולא כל הטוב (ברכות נ' ע"א). ט. אלו ברכות שאין חותמין בהן בברוך – כעת מפרשת התוספתא מה שנאמר קדם אודות ברכות 'שמקצרים' בהן, הינו שאין חותמין בהן ב'ברוך', ואלו הן: המברך על הפרות, ועל המצות, ברכת הזמון, וברכה אחרונה שבברכת המזון. רבי יוסי הגלילי היה חותם בברכה אחרונה שבברכת המזון ומאריך בה – כי היה סובר שברכת 'הטוב והמטיב' חיובה מן התורה, והיא כמו שאר ברכות המזון, וחותם ב'ברוך' ואינו פותח ב'ברוך'. י. אלו ברכות שפותחין בהן בברוך:

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

כל הברכות בלן פותחין בברוך, חוץ מן הברכה הסמוכה לשמע – ברכת 'אמת ויציב' שלאחר קריאת שמע. וברכה הסמוכה לברכה אחרת, שאין פותחין בהן בברוך – כמו ברכת הארץ שבברכת המזון. יא. אלו ברכות ששוחין בהן – שמשתחוים מעט בכריעה קלה. ברכה ראשונה תחלה וסוף – ברכת אבות, מגן אברהם. ובמודים תחלה וסוף. והשוחה בכל ברכה וברכה – מלמדין אותו שלא ישחה – כדי שלא לעקר דברי חכמים. ואין עונים עם המברך – אם אדם רוצה לצאת ידי חובה בתפלה על ידי שמיעה מן השליח צבור ועניה אחריו אמן, שלא יאמר עמו את הברכה, כי אז נראה כעונה אמן אחר ברכת עצמו; רבי יהודה היה עונה – הינו חוזר ואומר בקול – עם המברך, כאשר אמר את הפסוק (ישעיה ו, א): "קדוש קדוש קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו"; (יחזקאל ג, יב): "וכן כאשר אמר השליח צבור את הפסוק – 'וברוך כבוד ה' ממקומו'; כל אלו היה רבי יהודה אומר עם המברך: יב. מזכירין יציאת מצרים בלילות – בקריאת שמע של ערבית ואומרים פרשת ציצית, ואף על פי שאין לילה זמן ציצית, שהרי כתוב: "וראיכם אתו", פרט לכסות לילה, אף על פי כן אומרים אותה בלילה מפני יציאת מצרים שבה. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הריני כבן שבעים שנה – הרי אני נראה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

כמו זקן. ולא היה זקן ממשי, אלא שהלבינו שערוותיו ביום שמונו אותו נשיא, כדי שיראה זקן וראוי לנשיאות. ואותו היום דרש בן זומא את המקרא הזה. ולא זכיתי – ולא נצחתי את החכמים, כאשר היה רצוני להכריע – שתאמר יציאת מצרים בלילות – שיאמרו את ענין יציאת מצרים, בקריאת שמע של ערבית. [אף על פי שהשתדלתי והתחברתי עם אנשי החכמה, לא זכיתי לדעת הרמז שגרמז בכתוב בחיוב קריאת פרשת ציצית בלילה (רמב"ם פרוש המשניות)] – עד שדרשה בן זומא, שנאמר (דברים טז, ג): "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך"; "ימי חייך" – הימים – אם היה כתוב רק ימי חייך, הייתי מבין שרק בימים קוראים את יציאת מצרים. אבל כיון שכתוב – "כל ימי חייך", בא לרבות גם את הלילות; אלו דברי בן זומא – שמכח הדרש הזה, הכריע שתאמר פרשת ציצית בלילה. וחכמים אומרים: "ימי חייך" – העולם הזה. "כל ימי חייך" – להביא לימות המשיח – חכמים אמרו על הדרש הזה, שדורשים אותו אחרת, ימי חייך בא ללמד על הזמן הזה, שאנו מזכירים את שבח יציאת מצרים, והרפוי כל ימי חייך, בא לרבות, שגם לעתיד בימות המשיח נזכיר את יציאת מצרים. אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירים יציאת מצרים לימות המשיח?

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הרי הוא אומר (ירמיה טז, יד): "לכן הנה ימים באים נאם ה'" – ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים; כי אם חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ צפון ומכל הארצות אשר הדיחם שמה והשבתים על אדמתם אשר נתתי לאבותם; הינו שלא יזכירו עוד את יציאת מצרים לעתיד לבוא?! אמרו לו חכמים: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה – לא שזכרון יציאת מצרים יעקר לגמרי ולא יזכירו באמת בשום אופן, אלא שתאמר יציאת מצרים מוסף על המלכיות – אלא שלא יזכירו 'רק' את יציאת מצרים. ומלכיות עקר, ויציאת מצרים טפלה – וגם שלא יהיה עקר העסק להזכיר את יציאת מצרים, אלא כדבר טפל לעקר שיהיה אז שהוא בטול שעבוד המלכויות שלעתיד, ומכל מקום ימשיכו להזכיר את יציאת מצרים גם בימות המשיח. ומביא ראיה שמצינו עוד – פיוצא בו – דבר דומה, שאין עוקרים את הראשון אלא מוסיפים, כמו שכתוב (בראשית לה, ה): "ויאמר לו אלהים לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל"; והוא דומה לענין הנזכר, ששינוי את שמו של יעקב לשם ישראל, ולכאורה היינו יכולים לחשב שאין להזכיר עוד את השם יעקב, ואינו כאן, אלא – לא שתעקר שם יעקב ממנו – ואין מזכירים אותו עוד, כי מצינו

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אחר כך שקראו הקדוש-ברוך-הוא בשם 'יעקב' ברוּתו למצרים -
אלא שתהא שם יעקב מוסף על ישראל, ישראל עקר ויעקב טפלה -
השם ישראל יהיה עקר שמו והשם ישראל טפל לו. יג. פיוצא בו
(ישעיה מג, יח): "אל תזכרו ראשונות" - הנסים הללו שאני מזכיר לכם
שעשיתי במצרים אל תזכרו אותם מעתה, כי בגאלה זו תעסקו
להודות ולהלל. ודורש הפסוק: "אל תזכרו ראשונות" - אלו על
מלכיות - הינו שלא יצטרכו לזכר את העל שהיה לישראל בשעבוד
הגליות, וההצלה שנצלו ממנו. "וקדמוניות אל תתבננו" - אלו על
מצרים - שלא תצטרכו להתבונן בלבכם על השחרור מעל מצרים
שהיה בשנים הקדמוניות [אבל להזכיר בפה מזכירים, כדלעיל].
וכל זאת מחמת ש"הנני עשה חדשה - גם חדש אשר לא עשיתי
מעולם - עתה תצמח - בזמן קרוב תהיה "אם בקולי תשמעו". הלא
תדעוה" - את הישועה ההיא כי היא כתובה כבר בתורה, ודורש
שהישועה הזאת - אלו מלחמת גוג - שתהיה בתחלת ימות המשיח.
משל למה הדבר - הנה של מעוט הזכרון של הגאלות הראשונות -
דומה? לאחד שהיה מהלך בדרך, ופגע בו זאב ונצל ממנו, והיה
מספר מעשה הזאב. חזר ופגע בו ארי ונצל ממנו, והיה מספר
מעשה ארי - בנוסף למעשה הזאב. ופגע בו נחש ונצל ממנו. שכח

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מעשה שניהם, והיה מספר מעשה נחש. כך ישראל - צרות אחרונות משכחות את הראשונות - שההצלה מהצרות האחרונות משכחות את ההצלות מהצרות הראשונות. אבל לא שלא מזכירים אותן אלא שאינן עקר. יד. כיוצא בו (בראשית יז, טו): "שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה" (בראשית יז, טו); בתחלה היא שרי לאמתה - לארם נהרים, שם נולדה וגדלה, ונקראת שרי בלשון יחיד שמשמעו כמו 'שרתי', כלומר השרה שלי - של אברהם ואמתו. עכשיו היתה שרה - נסיכה מולכת לכל האמות - לכל באי עולם, כמו שהיה אברהם, שהיה אב המון גוים. שנאמר: "כי שרה שמה" - ויש לומר, כי 'שמה' הוא לשון מלכות ושררה, כמו שמצינו (שמואל ב' ח, יג): "ויעש דוד שם", לשון מלכות. כיוצא בו (שם שם ה): "ולא יקרא עוד את שמה אברהם והיה שמה אברהם"; בתחלה - נקרא 'אברהם', שהוא נוטריקון של אב - ארם, לומר - הרי אתה אב לכל ארם - הינו מורה דרך לכל בני ארצו, ולבסוף - כאשר נקרא שמו אברהם, שהוא נוטריקון: אב המון, הרי אתה אב לכל העולם - שמגלה אמתת מציאותו יתברך לכל בני העולם, שנאמר (שם): "כי אב המון גוים נתתיך". טו. אף על פי שחזר וקרא - הפסוק בנביא נחמיה את "אברהם" - 'אברהם', אינו לגנאי - לומר שאין השם אברהם הולמו,

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

חלילה, אלא לשבח – שלא זחה דעתו אחרי גדלתו. וכן כאשר קרא
בפרשת האזינו ל"יהושע" – 'הושע', אינו לגנאי אלא לשבח. הוא
אברם עד שלא נדבר עמו הוא אברם משנדבר עמו – שהיה צדיק
מתחלתו ועד סופו, הוא הושע עד שלא נכנס לגדלה – שהיה עניו
וצדיק, הוא הושע משנכנס לגדלה – שלא עזב מדתו הטובה גם אז.
משה משה – בעת שנגלה אליו בסנה. אברהם אברהם – בפרשת
העקדה. יעקב יעקב – בירידתו למצרים בפרשת ויגש. שמואל
שמואל – כששכב בבית ה'. כלן – כל אלו שכפל שמם, הוא מחמת
שרצה לפנות אליהם בלשון חבה – מרב חבתו מזכיר שמו יותר
מפעם אחת. לשון זרוז – שמזוזו אותם למעשיהם הטובים. וטעם
נוסף על כפילת השם: הן הן עד שלא נדבר עמהן והן הן משנדבר
עמהן, הן הן עד שלא נכנסו לגדלה והן הן משנכנסו לגדלה –
משמע שהם שני דברים, כי אברהם, יעקב ושמואל, גדלתם היתה
עצם הדבר שנדבר עמם, ומשה ויהושע מלכו על ישראל, ולכן בטא
את הדבר בשתי משמעויות. טז. פיוצא בו – מצינו שאף שנשתנה
השם חזרו לשם הראשון. בפסוק שמדבר על גדלת הבורא בעת
מפלת סנחריב, כתיב (תהלים עו, ג): "ויהי בשלם סכו" – שאז ידעו
הכל אשר סוכו ומדורו של המקום הוא בציון ובירושלים (מצודות);

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

וכי מה ראה הקדוש-ברוך-הוא להחזיר לה שם הראשון? – השם של עיר ירושלים – 'שלים' שנזכר בחמש (בראשית יד, יח). והלא כבר נשתנה שמה לשם 'ירושלים', ולמה חזר לשם 'שלים'? לפי שהוא אומר (ירמיה לב, לא): "כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת, למן היום אשר בנו אותה ועד היום הזה, להסירה מעל פניי" – כי מן היום שנוסדה רציתי להסירה והיא עומדת עדין על אפי ועל חמתי; יכול אף עכשו הרי היא בחמה? תלמוד לומר (תהלים סח, יז): "ההר חמד אלהים לשבתו" – שירושלים הנקראת הר ה', היא המקום בו חמד ה' להשפין שכנתו שם לנצח, וממילא מוכן שפכר אינה בחמה ההיא, אלא הרי היא בחמדה ובתאנה – ההפך מן הרצון שלא תהיה העיר, אלא הוא חומד ומתאנה להשרות שכנית עזו שם, מלמד שכפר לה חרבתה – שאותה חמה שגרמה רצון להחריב את העיר, התכפרה והתהפכה. שאין שכניה חוזרת עד שתעשה הר, שנאמר (דברים ג, כה): "ההר הטוב הזה והלבנון" – ופרש רש"י: ההר הטוב, זו ירושלים, והלבנון זה בית המקדש. נמצא, שהעיר ירושלים נקראת בעת רוממותה 'הר', ולכן רק כאשר יחזר שמה הראשון 'הר' – ישרה הקדוש-ברוך-הוא שכנתו. ועל כן מוכן למה שב וכנה אותה בשם 'שלים', כמו שנאמר: "ויהי בשלם סכו"; כיון

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שְׁמַצִינוּ פְּשִׁיחַ שָׁלֵם קְרוֹיָה 'הר', שְׁנָאֵמַר (בראשית כב, יד): "וַיִּקְרָא אֲבִרָהֶם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא ה' יִרְאֶה [אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בְּהַר ה' יִרְאֶה] - וְאִזְ הִיתָה נִקְרֹאת הָעִיר בְּשֵׁם 'שָׁלֵם', וְהִיתָה נִקְרֹאת 'הר'. וְאוֹמַר (תהלים קלז, ו): "זִכֹּר ה' לְבְנֵי אָדָם" - לְשָׁלֵם לָהֶם גְּמוּלָה עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּעַת חֶרֶבֶן יְרוּשָׁלַיִם. מֵאֵימָתִי? - מִשְׁלָמִים לָהֶם אֶת רַעְתָּם בַּעַת הַחֶרֶבֶן. מִשְׁנַעֲקָרוּ יְסוּדוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה - מֵאִזְ שְׁנַעֲקָרוּ הַיְסוּדוֹת שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם מִמֶּנָּה, וּכְבָר בָּטַל שְׁמָהּ וְקִבְלָהּ שֵׁם 'הר', שְׁזָה הַגּוֹרֵם לְכַפְרָה שְׁלָה. כְּמוֹ שְׁאוֹמַר הַפְּסוּק: "הָאוֹמְרִים עָרוֹ עָרוֹ עַד הַיְסוּד בָּהּ" - מֵבִיא רְאִיָּה מִזֶּה שְׁנַעֲקָרוּ יְסוּדוֹתֶיהָ, וּבָטְלָה הָעִיר לְגִמְרִי, וּמֵאִזְ וְהִלָּאָה כְּפָר לָהּ חֲרֻבָתָהּ, כִּנ"ל.

פֶּרֶק שֵׁנִי

א. הַקּוּרָא אֶת שְׁמַע - בְּבִרְכוּתֶיהָ. צְרִיךְ לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּבִרְכַּת 'אַמֶּת וַיֵּצִיב' - כְּמוֹ שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים: 'אַמֶּת מִמִּצְרַיִם גָּאֻלְתָּנוּ'. רַבִּי אוֹמַר: צְרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ מַלְכוּת - כְּמוֹ שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים: מַלְכוּתוֹ וְאַמוּנָתוֹ לְעַד קֵימָת. אַחֲרִים אוֹמְרִים: צְרִיךְ לְהַזְכִּיר בָּהּ מַכַּת בְּכוֹרוֹת - כְּמוֹ שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים: אֶת בְּכוֹרֵיהֶם הִרְגָּתָהּ. וְקִרְיעַת יָם סוּף - כְּמוֹ שְׁאֵנוּ אוֹמְרִים: וַיִּם סוּף בְּקַעֲתָהּ. ב. הַקּוּרָא אֶת שְׁמַע - צְרִיךְ שֵׁיכּוֹן אֶת לְבוֹ - בְּשֵׁתֵי הַפְּרָשִׁיּוֹת, כִּי בַּפְּרָשָׁה הָרֵאשׁוֹנָה נֶאֱמַר: "עַל לְבָבְךָ",

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

והמשמעות לכונן את הדברים בלב. וגם בפרשה השניה נאמר: "על לבבכם". רבי אחאי אומר משום רבי יהודה: אם כון לבו בפרק ראשון, אף על פי שלא כון את לבו בפרק אחרון - יצא - כי הוא סובר, שמה שנאמר בפרשה השניה "על לבבכם", אינו מדבר על הכונה שבלב, אלא על זה שצריך להשים את התפלין כנגד הלב, ועל כן גם אם לא כון לבו בפרשה זו - יצא. ג. הקורא את שמע למפרע - לא יצא - הינו שקורא את המלים להפך, המילה האחרונה ואחר כך את זאת שלפניה וכן על זה הדרך, והטעם שלא יצא, כי כתוב "והיו הדברים", שהדברים צריכים להיות בהיותם, ומזה לומדים שלא יקרא למפרע. וכן בהלל - שלא יאמר פסוק מאחר קדם לפסוק שלפניו, שכתוב (תהלים ג, א): "ממזרח שמש עד מבאו", כשם שהשמש אינה הולכת למפרע, כן קריאת הלל ויש שלומדים זאת מפסוקים אחרים]. וכן בתפלה - אם ברוך בתפלת שמונה עשרה ברכה מאחרת קדם ברכה שלפניה, לא יצא, כי אנשי כנסת הגדולה תקנו לומר על הסדר דוקא (כמו שבארו בגמרא טעם הקדמת כל ברכה). וכן במגלה - כמו שכתוב (אסתר ט, כח): "והימים האלה נזכרים ונעשים", כמו שאי אפשר לעשות את הימים למפרע, כי יום י"ד הוא קדם יום ט"ו, כך זכירה שהיא קריאת המגלה אינה יכולה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

להקראות ולהזכר למפרע. ד. הקורא את שמע, וטעה, והשמיט בה – דלג מלומר פסוק אחד – לא יחזור ויקרא את – אותו הפסוק בפני עצמו, אלא מתחיל באותו פסוק – מתחיל לומר מאותו פסוק ואילך וגומר עד סוף – הפרשיות, או (לפי דעת הרמב"ם) עד סוף הפרשה שדלג בה. וכן בהלל. וכן במגלה. וכן בתפלה. הנכנס לבית הכנסת, ומצאן שקראו חציה, וגמר עמהן – לא יחזור ויקרא מראשה עד אותו מקום, אלא מתחיל מראש, וגומר עד סוף. וכן בהלל. וכן בתפלה. וכן במגלה – כיון שמה ששמע היה כקורא בתורה בלבד ולא יצא ידי חובתו: ה. הקורא את שמע וטעה, ואינו יודע היכן טעה – שאינו יודע היכן הוא עומד בקריאתו, ויתכן שטעה כבר מההתחלה – חוזר לראשה – יתחיל לקרא שוב מההתחלה. טעה באמצע הפרק – שאינו יודע מאיזה מקום בפרק המסים טעה, ויתכן שטעה מראשו – חוזר לראש הפרק, או שאינו יודע באיזה פרק עומד, יחזור לראש (גירסת הגמרא). טעה בין כתיבה ראשונה לאחרונה – שמצא את עצמו באמירת "וכתבתם", אבל אינו יודע אם עומד ב'וכתבתם' של פרשה ראשונה, או 'וכתבתם' של פרשה שנייה – חוזר לכתיבה ראשונה – חוזר לתבת "וכתבתם" של פרשה ראשונה, ואף שהפרשה שנייה נאמרת מדרבנן, החמירו לגמור בספק. ו. כותבי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ספרים תפלין ומזוזות - שמלאכתם מלאכת קדש. מפסיקין -
מכתיבתם לקרות שמע, ואין מפסיקין לתפלה - כי קריאת שמע מן
התורה ותפלה מדרבנן [קריאת שמע זמנה קבוע מן התורה ותפלה
אין זמנה קבוע מן התורה, קריאת שמע אינה צריכה כונה ותפלה
צריכה כונה (לכן עדיף שיסיים מלאכתו, ואחר כך יתפלל (ירושלמי)]. רבי אומר:
כשם שאין מפסיקין לתפלה - כך אין מפסיקין לקריאת שמע. רבי
חנינא בן עקיבה אומר: כשם שמפסיקין מכתיבתם לקריאת שמע -
כך מפסיקין גם לתפלה - ולתפלין ולשאר מצוותיה של תורה
(ירושלמי). אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: כשהיה רבן גמליאל ובית דינו
ביבנה, היו עסוקים בצרכי צבור - שהתאספו לעבר את השנה,
שזהו צרך רבים. לא היו מפסיקין - לקרות קריאת שמע, למרות
שהיו יכולים לקרות ולהמשיך אחר כך בצרכי הצבור, לא עשו כן -
שלא להסיע מלבן - כדי שלא יצאו מן רכוז מחשבת הלב הנדרשת
למה שהיו עוסקים בו. ז. הכתף - סבל הנושא משאות על הכתף.
אף על פי שמשאו על כתפו - כשהמשא מנח על הכתף, אף שאין
זה ישוב הדעת בשלמות, אבל עדין אפשר לכוון בלב לפחות בפסוק
ראשון, שרק בו החובה לכוון, ולכן הרי זה קורא. אבל בפעם
שפורק וטוען - והוא עסוק בלהוריד את המשא או להטעין אותו

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

על הכתף, הרי זה לא יקרא - קריאת שמע, לפי שאין לבו מתכוון - בהיותו טרוד ועסוק בענין הפריקה והטעינה, אינו יכול לכוון כלל. בין כך ובין כך - בין בשעה שפורק וטוען את המשא, ובין כשהמשא הוא על כתפו, לא יתפלל עד שיפרק - כי לתפלה צריך יותר ישוב הדעת, משום שהיא בקשת הרחמים, וצריך כונה בכלה, והמדבר במשא גדול, אבל במשא קטן פחות מתשעה קבים, מפשיל את המשא לאחוריו ומתפלל, ואין צריך לפרק. ח. פועלין - הפועלים שעובדים על העצים, ומגיע זמן קריאת שמע, קורין בראש האילן - אינם צריכים לרדת למטה ולקרא בישוב הדעת, משום שכיון שדי להם בפסוק ראשון, ואותו אפשר עדין לקרא בכונה גם כשהם על האילן שעומדים עליו, וזה מדבר בכל סוגי האילנות, וההתר הוא משום שהוא טרח גדול להם לרדת. ומתפללין בראש הזית או בראש התאנה - כיון שעצי הזית ועצי התאנה יש להם ענפים רבים, והטרח לרדת רבה עד מאד, התיירו להם להשאר למעלה בראש האילן גם בתפלת שמונה עשרה. ושאר כל האילנות - יורדין למטה ומתפללין - כיון שהעומד בראש האילן מרתת שמא יפול, אין דעתו יכולה לכוון את דברי התפלה, ולכן בעצים רגילים על הפועלים לרדת למטה כדי להתפלל. בעל הבית -

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שלא שיך אצלו בטול מלאכה, כי העצים הם שלו. בין כך ובין כך – בין בעצים רגילים ובין בעצי זיתים ותאנים. יורד למטה ומתפלל. פועלין – שהשכר שהם מקבלים – זהו האכל שהם אוכלים, או שמקבלים שכר רגיל, אבל בעת האכילה בעל הבית מסב אתם לאכילה. קורין את שמע ומברכין לפניך ולאחריה. אוכלין את פתן, ומברכין לפניך ולאחריה – כיון שחייבו אותם קריאת שמע, חייבו לקרותה כתקנה עם ברכותיה. ומתפללין שלש פעמים שמונה עשרה – בתפלות שחרית, מנחה וערבית בזמן. אבל אין יורדין לפני התבה – כיון שזה נמשך זמן רב מדאי, ויש מחמת זה בטול מלאכה, ובגמרא יש גרסה – 'ואין נושאין את כפיהם': ט. השושבינין – המשתדלים בכתנה. וכל בני החפה – הקרובים המשמחים את החתן – פטורין מן התפלה – כי אינם יכולים לכוון בתפלה. ומן התפללין – כי אסור להסיח דעת מן התפללין, והם אינם יכולים לעמד בכך. כל שבעת הימים – של ימי המשתה שעושים לחתן. וחייבין בקריאת שמע – כי אין צריך כונה אלא בפסוק ראשון [וממילא, נראה, דאפשר גם להניח תפללין באותו זמן, כיון שהוא מועט אפשר לצמצם לכון. ודעת תנא קמא למצות תפללין סתמא שהיו מניחים כל היום]. רבי שילא אומר: חתן פטור – שהוא טרוד

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

טרדא דמצוה, וכל בני החבורה חייבין – כי הם אמנם טרודים טרדה מחמת מצוה, אבל לא עצם טרדת המצוה. ונמצא, שלפי רבי שילא, רק בזמן שעסוק במצוה, אבל כל שבעת הימים חייב גם החרתן; והלכה כרבי שילא (חסדי דוד): י. קברו את המת – לאחר הקבורה, כשחוזרים מבית הקברות היו עושים שורות סביב האבל ומנחמין אותו, ואין שורה פחות מעשרה. ועמדו בשורה – נעמדו האנשים לשורת המנחמים. שורה רואה את הפנימית – האנשים העומדים בשורה הסמוכה לאבל, והם רואים לתוך השטח הפנוי אחורי השורה הפנימית, והאבל יושב שם, כלומר, אלה שעומדים בשורה השנייה לפני השורה הפנימית העומדת מול האבל, ואין צריך לומר שורת האבל עצמה – פטורה – מקריאת שמע, שהעומדים בשתי שורות אלו צריכים להיות פנויים לדבר עם האבל לנחמו. ושאינה רואה את הפנימית – והשורה שאינה רואה לתוך השטח שבו יושב האבל, ואינם יכולים לנחמו, חייבת – בקריאת שמע. רבי יהודה אומר: אם אין שם אלא שורה אחת – ואף שהם רואים את השטח שבו יושב האבל, בכל זאת יש חלוק בין בני השורה, שיש חייבין ויש פטורין, ומפרש: העומדים שם לשם כבוד, חייבין – שהם אינם צריכים לדבר עם האבל ולנחמו בפעל, אלא כל עמידתם שם היא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

כדי ליצור רשם של כבוד, והם יכולים לקרא אז קריאת שמע, ולכן חייבים. לשם אבל, פטורין – אבל אלו שעומדים שם כדי לישא וליתן עם האבל ולנחמו, אינם יכולים לקרא קריאת שמע, ולכן פטורים. ירדו להספד, הרואין את הפנימית – פטורין. ויש אומרים: ושניים להם. ושאין רואין את הפנימית – חייבין. הסופד – המספיד את המת. וכל העוסקים בהספד – הצבור השומעים את ההספד, מפסיקין לקריאת שמע – כי הוא מדאורייתא, וצריך לכוון רק בפסוק ראשון, וזאת עדין הם יכולים לעשות. ואין מפסיקין לתפלה – כי היא מדרבנן, וצריכה כונה בכלה. ואף שאם המספיד מפסיק – בודאי חייבים, כי לא מספיד באותה שעה, נקט בכל זאת השומעים במקום שכבר קרא המספיד מקדם. ועוד יש חידוש לגבי תפלה, שאף שהשומעים פטורים ממנה, למרות שאינם עוסקים במצוה בעשית מעשה בפעל. מעשה שהפסיקו רבותינו לקריאת שמע ולתפלה – רבותינו חולקים על הדעה הקודמת, וסוברים שמפסיקים את ההספד בין לקריאת שמע ובין לתפלה. ובירושלמי, מפרשת הגמרא, שהמדבר רק ביום השני של האבלות. יא. בעל קרי חולה – שאינו יכול לטבל במקוה ארבעים סאה מחמת חליו, שנתן – שמישהו שפך עליו תשעה קבין מים – הרי זה קורא – קריאת-

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שמע. אבל אינו מוציא את הרבים ידי חובתן – בכל הדברים שאפשר לצאת על ידי מישהו אחר, כברכות ותפלות – עד שיבא בארבעים סאה – מקנה כשר, ויש מאן דאמר אפלו חולה שראה לאונסו צריך ארבעים סאה, ויש מאן דאמר, דוקא חולה שראה בהרגל, אבל לאונסו אין צריך ארבעים סאה. רבי יהודה אומר: ארבעים סאה מכל מקום – גם לקריאת שמע, וגם להוציא הרבים – צריך מקנה ואין יוצא בתשעה קבין ששפכו עליו: יב. הזבין – כל הטמאים מתרים ללמד תורה, מפני שאף הם יכולים עדין להיות באימה וברתת, כמו בקבלת התורה, ואף שדומים לבעל קרי, והוא הרי אינו באימה וברתת, אף על פי כן, כיון שהזיכה באה מחמת חולי ולא מחמת קלות ראש – מתרים בה. מה שאין כן בעל קרי שאינו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת (מנחת יצחק). והזבות – כנ"ל בזבין, ואינן מחמת קלות ראש. והנדות – בגמרא גרס: 'בועלי נדות', הינו ביום שטבלו לקריים, ואף שהם טמאים טמאת שבועה, אחר שטבלו לקריין – התרו בדברי תורה. וכן נהגו נשים הנדות להתפלל וכו' (שירי-מנחה), והיולדות – שטמאות מחמת טמאת לדה, אף על פי כן, מתרין לקרות בתורה – בנביאים ובכתובים (כן הוא בגרסות אחרות), ולשנות במשנה – ללמד משניות, במדרש – אף שיש בהם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הזכרת שמות פסוקים, בהלכות - פסוקות, ובאגדות - דברי התלמוד במקום שדרשו דרשות של אגדה, ובעלי קריין אסורין בכלן - כאמור, מפני שקריין בא מחמת קלות ראש, ובנתינת התורה היו באימה וכו', כנ"ל. רבי יהודה אומר: שונה הוא - הבעל קרי, בהלכות הרגילות - במשניות ובהלכות שאין צריך עיון בהן, והן שגורות על פיו, שהוא מוציאן מפיו במוצה ואינו צריך להתבונן בהן. ובלבד שלא יציע את המשנה - שלא ידקדק בטעמי פרוש המשניות שלומד בעודו בעל-קרי. יג. בעל קרי שאין לו מים לטבל - הרי זה קורא את שמע ואינו משמיע לאזנו - סובר, שהקורא ולא השמיע לאזנו יצא, ואם כן, יכול הבעל-קרי לקיים המצוה גם בלי להשמיע, וכיון שהיא מצוה מן התורה, חייב לקרא כך, ואינו מברך לפניו ולא לאחריה - כיון שהברכות אינן מן התורה אלא מדברי החכמים, לא חייבו אותו כשהוא בעל קרי, ואינו יכול לטבל מאנס, אבל בהרהור בלב צריך לברך; דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: קורא את שמע ומשמיע לאזנו - כי סברו חכמים שמי שאינו משמיע לאזנו, אינו יוצא ידי חובתו, ומברך לפניו ולאחריה - וסברו, שחייבו אותו חכמים גם לברך. אמר רבי מאיר - לחכמים, אני אביא ראיה ממעשה רב, שאין צריך לקרות כדי שישמיע

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

לאֲזַנּוּ: פֶּעַם אַחַת הָיִינוּ יוֹשְׁבֵין לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְהָיִינוּ קוֹרִין אֶת שְׁמַע, וְלֹא הָיִינוּ מְשַׁמְעִים לְאַזְנֵינוּ, מִפְּנֵי קִסְדּוֹר – שׁוֹטֵר מִמֶּנָּה מִן הַמֶּלֶךְ, אֶחָד שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל הַפֶּתַח – לְשׁוֹמֵר שְׁלֹא יִקְרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע, וְלִכְּנֹן הָיִינוּ קוֹרְאִים בְּלַחֲשׁ, וְכִיּוֹן שֶׁהָיִינוּ יוֹשְׁבִים לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא, הָרִי שֶׁהִתִּיר לְקַרְא כֶּךָ, וְלָמָּה שֶׁהִבְעֵל קָרִי לֹא יִקְרָא בְּלַחֲשׁ, וַיֵּצֵא יָדָיו חוֹבְתוֹ? אָמְרוּ לוֹ – חֲכָמִים לְרַבִּי עֲקִיבָא: אֵין שְׁעַת הַסִּפְכָּנָה רְאִיָּה – שְׁאֵז הָיְתָה גְזֵרָה שְׁלֹא לִלְמַד תּוֹרָה וְשְׁלֹא לְקִרּוֹת אֶת שְׁמַע, אֲבָל בְּאַמַּת מִי שְׁלֹא הִשְׁמִיעַ לְאַזְנוֹ לֹא יֵצֵא, וְלִכְּנֹן גַּם הִבְעֵל-קָרִי צָרִיךְ לְהִשְׁמִיעַ לְאַזְנוֹ: יָד. הָרִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בַּשָּׂדֶה עֶרֶם – וְהוּא מְקוֹם שְׁאֵין לוֹ יְכָלֵת לְהִשְׁיֵג בְּגָדִים לְכַסּוֹת אֶת עַצְמוֹ לְגַמְרֵי כְּרֹאוֹי, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מְלֹאכְתּוֹ עֶרֶם – שְׁעוֹסֵק בְּאִיזוֹ מְלֹאכָה שְׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִיּוֹת לְבוּשׁ לְגַמְרֵי, וְכִיּוֹן שֶׁהוּא עֶרוֹם אֵינוֹ יָכוֹל לְכַרֵּךְ וְלִקְרָא, מִשּׁוֹם שֶׁלְבוּ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְכַתוּב (דְּבָרִים כג, טו): "וְלֹא יִרְאֶה כֶּךָ עֲרוֹת דְּבָר". הָרִי זֶה מְכַסֶּה אֶת עַצְמוֹ בַּתֵּבָן וּבִקְשׁ וּבִכָּל דְּבָר – כְּדֵי שְׁלֹא יִהְיֶה לְבוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְקוֹרָא. אֵף עַל פִּי שְׁאֵמְרוּ: אֵין שְׁבָחוֹ שֶׁל אָדָם לְהִיּוֹת יוֹשֵׁב עֶרֶם – וְלִכְאוּרָה, אֵיךְ יִקְרָא כְּשֶׁרֵב גּוֹפּוֹ מְגֻלָּה? ! וְהִלָּא אֵין זֶה שֶׁבַח לִפְנֵי הַמְּקוֹם, עַל זֶה בָּא כְּמִתְרַץ, זֶה מְכַסֶּה עַצְמוֹ בַּתֵּבָן וּבִקְשׁ וּבִכָּל דְּבָר, וְקוֹרָא – לְגַבִּי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

קריאת שמע, די בכך שאין עינו ולבו רואה את הערוה, כשכסה אותה, ולכן אף שאינו מכסה את לבו, אחר שכסה מעט במקום הערוה, יכול לקרא קריאת שמע. אף על פי שאמרו: כשברא הקדוש-ברוך-הוא את האדם, לא בראו ערום – אלא בראו לבוש, כמו שנאמר (איוב לח, ט): "בשומי ענן לבשו וערפל חתלתו" – פסוק זה סובב על בריאת העולם, כאשר ענה ה' לאיוב על טענותיו, איפה היית כאשר שמתי את העננים מעל הים המכסים אותו כמו מלבוש, ואת העננים הערפילים הנוצרים על ידי הים שמסוככים את ים האוקיינוס בדומה לחתול ומלבוש. ודורשת התוספתא, שסובב גם על בריאת האדם, שנברא מכסה כמו בלבוש [ולזה עיר, שהאדם הוא בסוד בריאת העולם, כמובא, שהוא עולם קטן], וזהו ענן לבשו, זה השפיר – שממנו נוצר הולד. וערפל חתלתו, זה השליא – עור שהולד מנח בתוכו כשנגמר. וכיון שאדם נברא לבוש, אין שבתו להיות ערום כלל, אף-על-פי-כן, הרי שהיתה מטפחת של בגד ושל עור חגורה לו על מתניו – וממתניו ולמטה הוא מכסה, אף שמלמעלה מממתניו הוא מגלה, מפל מקום הרי זה קורא – וכל זה בדלא אפשר, ובשעת הדחק, כמו שפתח באמרו: בשדה! אבל אם יש לו בגדים אסור לקרא כך, אף שמכסה את הערוה, ולכן הביא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

את הראיה מן הפסוק, שאדם צריך להיות לבוש (על-פי חסדי דוד). וכל זה לגבי קריאת שמע, אבל לגבי תפלה, בין כך ובין כך – אף שנמצא בשעת הדחק ואין לו בגדים, ואף שפסה את מתניו ואין לבו רואה את הערוה, לא יתפלל עד שיכסה לבו – כי בתפלה הוא צריך להראות את עצמו כעומד לפני המלך, ולא רק את לבו צריך לכסות [ונקט רק בגלל שפך נקט ברישא], אלא שצריך לכסות את כל גופו. טו. לא יכניס אדם את ראשו לתוך קובו – לתוך האהל שלו (חזון יחזקאל). ויש מפרשים (חסדי דוד): אל חיקו מבפנים לחלוקו, ויש מפרשים (מנחת יצחק): אל בין ברכיו. ויקרא את שמע. ואם היתה אפרקסותו – ואם היה סודר שבראשו (רש"י ברכות כד ע"ב). או בגד תחתון שלובש תחת חלוקו (רב האי גאון). חגורה לו מבפנים – הינו שמפסיק בין לבו לערוה, ואין לבו ועיניו רואים את הערוה – הרי זה מתר – לקרא כך קריאת שמע. טז. שנים שהיו יושנים בטלית אחת – ערמים, ונוגעים בבשרם זה לזה, אף שאין להם רואה את הערוה, אינן רשאים לקרות את שמע – ששא יבואו לידי הרהור, אלא זה מתפסה בכסותו וקורא, וזה מתפסה בכסותו וקורא – קריאת שמע, ואין די בטלית מפסקת ביניהם. [אבל בחסדי דוד פרש, שזה שפאן שנו שלא כבגמרא (כד ע"א), ששם התירו או על ידי מחזיר פניו או על

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ידי טלית מפסקת, משום שהמדבר כאן כשכל אחד לבו רואה את הערוה, וצריך לכסות בכסות עצמו כדי להציל מאיית ערות עצמו. ואם היו בניו ובני ביתו קטנים – קטנה עד בת אחת עשרה שנה, וקטן עד בן שתים עשרה, הרי זה מתר – כי לא שיף הרהור בהם: יז. קטן שיכול לאכול פזית – של אחד מחמשת מיני הדגן (חטה, שעורה, כסמת, שבלת שועל ושיפון) בכדי אכילת פרס, בכל אופן של מאכל, בין במאפה ובין בתבשיל, פורשים – כשרוצים לברך, לקרא קריאת שמע, להתפלל ולדבר בדברי תורה, צריך לפרש מצואתו וממי רגליו ארבע אמות. אין פורשין אלא משל אדם. ומשל כלבים – ובגמרא גרסו גם 'של חזירים', בזמן שנתן לתוכן עורות – דרכם היתה לעבד עורות בתוך בורות של צואת כלבים וחזירים, מתערכת העורות והצואה נוצר ריח רע, ולכן דינם כצואת אדם ואוסרות קריאת שמע כנגדם, אבל בלא נתן עורות לתוכן אין ריח רע, ודינן כצואת שאר חיה בהמה ועוף שאין צריך להרחיק מהן. אבל צואת אדם אסורה אפלו בלא נתן עורות לתוכן, שהרי אין דרך לעבד בה עורות. ומה שאמרו שפצואת שאר בעלי חיים אין צריך לפרש – כשאין בהם ריח רע, אבל אם יש בהם ריח רע, כלם אסורים (עין חסדי דוד). יח. גרף של רעי ועביט של מי רגלים – כלי חרס שהם מיוחדים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

לצואה ולמי רגלים, עמו בבית – אף שהם נקיים, דינם כבית הפסא, הרי זה מרחיק ארבע אמות וקורא – ההרחקה היא מפני עצם הכלי, שהוא מאוס. אבל אם יש בבית כלי עם מי רגלים, ואינו מיוחד לכך, שלפני המטה – ואין הפסק בינו, שיושב על המטה, לכלי שהוא עם מי רגלים, נותן לתוכו מים כל שהוא – לבטל המי רגלים, ומדבר כשהיה שם קדם מים רגילים, ולכן מי הרגלים בטלים, קמא קמא בטיל, וקורא – ותנא קמא זה סבר, שדי במים כל שהוא. ואם לאו – שלא הכניס מים כל שהוא – לא יקרא. רבי זכאי אומר: אם נתן לתוכו רביעית מים – יקרא. ואם לאו – לא יקרא – חולק על תנא קמא, וסבר, שאין די במים כל שהוא אלא צריך רביעית לבטל המי רגלים, והלכה כמותו. וכעת יש מחלוקת אחרת, האם המטה היא הפסק או לאו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: שלפני המטה, לא יקרא – כי אין מה שיפסיק. שלאחר המטה, יקרא – כי המטה הפסק בין הכלי לאדם הקורא. רבי שמעון בן אלעזר – חולק וסובר שכל הבית דינו כארבע אמות, ולכן אומר: אפלו כל הבית כלו כעשר אמות וגרף של רעי מנח לתוכו, לא יקרא עד שיכניסנו – שיכנסנו (גרסת אור הגנוז), או עד שיניחנו תחת המטה – אם היא פחותה משלשה, והנה כלבוד, והלכה כדבריו: יט. לא יכנס אדם – בזמן

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שצריך לקרות קריאת שמע, במבואות המטנפות – במקומות שיש בהם צוּאה ומי רגלים, ויקרא את שמע – במקומות אלו. ולא עוד, אלא כשהוא קורא – גם אם היה קורא קריאת שמע, ותוך כדי קריאתו הוא מגיע למקומות אלו, אסור לו להמשיך לקרות כדרך, אלא הרי זה מפסיק עד שיצא מרשות כל אותו מקום – הינו עד שכלה הריח, נקרא 'רשות אותו מקום' (ולכן דיק 'מרשות', להורות, שהדבר תלוי בריח), ויקרא – קריאת שמע, [וכתב בפרוש 'שירי מנחה', שאין הדבר רק בקריאת שמע, אלא אף בדברי תורה אסור, וזהו רק לכתחלה, אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר באנס, מתר]. לא יעמד אדם ויתפלל וצריך לנקבו – גם אם יכול להעמיד את עצמו עד פרסה, שאין תפלתו תועבה אז, אף על פי כן לכתחלה אסור לעשות כן, שנאמר (עמוס ד, יב): "הכון לקראת אלהיך ישראל" – וכמו שצריך להתכונן לעמד לפני המלך בבגדים נאים, כך הגוף שהוא בגד הנשמה צריך להיות נאה ונקי: כ. לא יטיל את המים במקום שמתפלל – אם רוצה להתפלל באיזה מקום, אף שמתר להתפלל במקום שהטיל מים כאשר נבלעו בקרקע, מכל מקום, לכתחלה לא יעשה כן מפני כבוד התפלה, אלא אם כן מרחיק ארבע אמות – הינו שמקום תפלתו היא ברחוק ארבע אמות, מהמקום שהטיל מים.

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ועבשו מסיים, מה הדין אם כן עשה, האם מתר לו להתפלל, והדין הוא: יבשו או נבלעו – הרי זה מתר: כא. בבית המרחץ שבזמניהם היו שלשה חדרים, הפנימי להזיע ולהשתטף, האמצעי – שיורד לתוכו מן המרחץ ולובש חלוקו, ויוצא לבית החיצון וגומר להתלבש, ונח שם שעה מיגיעת המרחץ (מנחת יצחק) הנכנס לבית המרחץ – יש חלוקים לגבי היכלת לומר דברי קדשה, במקום שבני אדם עומדין לבושין – שזהו החדר החיצון, יש שם מקרא ותפלה – קריאת שמע ותפלת שמונה עשרה, ואין צריך לומר שאלת שלום – כי שלום שמו של הקדוש-ברוך-הוא, וכודאי מתר בחדר החיצון. נותן את תפלו – מתר לו לכתחלה להניח תפלין, ואינו צריך לומר שאינו חולץ את תפלו – וכל שכן שאם היה עטור בתפלין אין צריך לחלצם. מקום שבני אדם עומדין לבושין וערמין – החדר האמצעי, שיוצא בו ערום, וממהר לכסות את עצמו ויוצא לחיצון, יש שם שאלת שלום – שהיא קלה יותר. ואין שם מקרא ותפלה – אבל אסור לקרות קריאת שמע ולהתפלל, מחמת האנשים שעדין ערמים, שנמצאים שם, ויש בו דין של 'מקצת מרחץ'. ואינו חולץ את תפלו – אם היה עטור בתפלין אין צריך לחלץ, ואינו נותן לכתחלה – אבל אסור לו להניח תפלין, אם לא היו עליו מקדם. מקום שבני אדם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עומדין ערמין - אין שם שאלת שלום - כיון ששמו של הקדוש-ברוך הוא שלום, אין נאה לומר בחדר כזה, שכלם ערמים, ואינו צריך לומר מקרא ותפלה - שבודאי אסור לומר כנגד ערותם וכו', וחולץ את תפלו - מחמת כבוד התפלין, ואינו צריך לומר שאינו נותן - ובודאי שאסור להניח תפלין בחדר שכלם ערמים בו, והוא החדר הפנימי המיעד לזעה ולהשתטף. כב. הלל הזקן אומר: אל תראה ערם - אל תהיה ערום בין אנשים לבושים. אל תראה לבוש - אל תהיה לבוש בין אנשים ערומים, כגון בבית מרחץ וכיוצא, ואף שהוא בצניעות יותר, נראה כיוהרא. אל תראה עומד - אל תעמד בין היושבים, שנראה כפוסע על ראשי עם קדש. אל תראה יושב - אל תהיה יושב כשאתה בין אנשים העומדים אל תראה שוחק - במקום שהכל מצטערים אל תשחק, ואף שאין צרתם נוגעת לך, השתתף עם הכלל בצער הרבים. אל תראה בוכה - במקום שהכל שמחים, ואף שהבכיה שלך מצדקת, אין זה מן הראוי לבכות בעת שמחת הרבים, שנאמר (קהלת ג, ד): "עת לבכות ועת לשחק" - שצריך להתנהג לפי העת, אם העת היא עת בכיה, אין ראוי לשחוק אז, ואם העת היא עת שמחה, אין ראוי לבכות אז.

פרק שלישי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

א. כָּשֶׁם שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה קִבַּע לְקִרּוֹת שְׁמַע – שֶׁהַתּוֹרָה צִיָּנָה אֶת הַזְמַן שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, בְּזִמְנָן שְׂכִיבָה וּבְזִמְנָן קִימָה, שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אוֹ שֶׁקִּבְּעָה קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל לַיְלָה בְּעֶרֶב, וְשֶׁל שַׁחֲרִית בִּבְקָר, כִּךְ נִתְּנוּ חֲכָמִים קִבַּע לַתְּפִלָּה – אִף שֶׁהַתְּפִלָּה בִּקְשַׁת רַחֲמִים הִיא, וּמִן הַתּוֹרָה אֵין קִבּוּעַ לָהּ זִמְנָן, וְגַם לְאוֹמְרִים שֵׁישׁ חַיּוֹב מִן הַתּוֹרָה לְהַתְּפַלֵּל, אֲפָשָׁר לַעֲשׂוֹתָהּ בְּכָל עֵת וּבְכָל רִגַע, אִף עַל פִּי כֵן חֲכָמִים קִבְּעוּ זִמְנָן לַתְּפִלָּה, בְּזִמְנֵי הַקְּרִבָּה הַתְּמִידִים, כְּמוֹ שֶׁמִּפְּרֹשׁ וְהוֹלֵךְ, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁזִּמְנָן תְּפִלַּת הַשַּׁחַר הוּא עַד חֲצוֹת הַיּוֹם? שָׁכֵן – שֶׁהָרִי תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ [שֶׁהִקְרִיבוּ בִּבְקָר כֶּכֶשׁ אֶחָד לְעוֹלָה] הָיָה קָרֵב עַד חֲצוֹת – הַיּוֹם, וְתְּפִלַּת הַשַּׁחַר נִתְּקָנָה כְּנֶגֶד קֶרֶבֶן הַתְּמִיד שֶׁל שַׁחַר. רַבִּי יְהוּדָה חוֹלֵק וְאוֹמֵר: זִמְנָן תְּפִלַּת הַשַּׁחַר הוּא רַק עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת – מִתְּחִלַּת הַיּוֹם, וְטַעְמוֹ שָׁכֵן – שֶׁהָרִי לִדְעָתוֹ תְּמִיד שֶׁל שַׁחַר קָרֵב וְהוֹלֵךְ רַק עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת – וְתַלְוִיָּה מַחֲלֶקֶת זֹו בְּמַחֲלֶקֶת מְתֵי מַקְרִיבִים אֶת הַתְּמִיד, [הַמְּבֹאֲרֶת בְּמִשְׁנָה רִאשׁוֹנָה דְּפָרָק רַבִּיעִי]. וּמִפְּנֵי מָה אָמְרוּ חֲכָמִים: 'תְּפִלַּת הַמִּנְחָה הוּא עַד הָעֶרֶב'? שָׁכֵן – שֶׁהָרִי תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים הָיָה קָרֵב וְהוֹלֵךְ עַד הָעֶרֶב – וְתְּפִלַּת מִנְחָה נִתְּקָנָה כְּנֶגֶד תְּמִיד שֶׁל בֵּין הָעֶרְבִים, [שֶׁהִקְרִיבוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ בֵּין הָעֶרְבִים כֶּכֶשׁ אֶחָד לְעוֹלָה] רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד פֶּלַג הַמִּנְחָה –

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שעה ורבע קדם הלילה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך לדעתו רק עד פלג המנחה. ומפני מה אמרו חכמים תפלת הערב אין לה קבע? – שאין לתפלת ערבית זמן קבוע בתוך הלילה, אלא כל הלילה זמנה הוא, שהרי אברין ופדרין – אברי קרבנות עולה וחלבי כל הקרבנות שצריכים להקטירם על המזבח, ולא נתעכלו באש המזבח מבערב קדם שקיעת החמה, אם כבר נזרק דמם על המזבח מבעוד יום, היו קרבין – מקטרים והולכין על המזבח במשך כל הלילה – ותפלת ערבית נתקנה כנגד הקטרת האברים והפדרים, ולא נתקנה כנגד התמיד אלא כנגד הקטרת שאר הקרבנות (רש"י ברכות כו:)

[אבל הרמב"ם (הלכות תפלה א, ו) והטור (ארח חיים רלה) כתבו שתקנו את תפלת ערבית כנגד החלבים והאברים של תמיד של בין הערבים שלא נתעכלו ביום, ולפי זה גם ערבית היא כנגד התמיד]. ומפני מה אמרו חכמים שהזמן של תפלת מוספין הוא במשך כל היום? שהרי קרבן מוספין היה קרב והולך במשך כל היום – ותפלת מוסף נתקנה כנגד קרבן מוסף. רבי יהודה אומר – זמן תפלת מוסף אינו אלא עד שבע שעות מתחלת היום, שהרי קרבן של מוסף בבית המקדש היה קרב והולך לדעתו רק עד שבע שעות מתחלת היום. ב. ואיזה היא מנחה גדולה? – תפלת מנחה, שאחריה נותר מן היום

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עוד זמן רב, נקראת מנחה 'גדולה'; הינו שהתנא שואל ממתי הזמן המקדם שאפשר להתפלל תפלת מנחה? ממש שעות ומחצה ולמעלה – שהזמן הזה הוא כאשר חלה חצי שעה זמנית אחר חצות היום [שעות זמניות – מחשבים את שעות היום בלבד מזמן עמוד השחר ועד צאת הכוכבים (מגן-אברהם, ולפי הגר"א מחשבים מהנץ החמה לשקיעתה), ומחלקים לשתיים עשרה וזוהי שעה זמנית. יוצא שבקיץ שהיום ארוך השעה גדולה (בערך שבעים דקות) ובחורף שהיום קצר השעה קטנה (בערך חמשים דקות)]. וכמה הוא פלג המנחה? – מתשע שעות ומחצה מתחיל זמן 'מנחה קטנה', ונשאר ביום זמן של שעות וחצי, ואם תחלק אותו לשנים, יצא – אחת עשרה שעות חסר רביע – שהיא שעה ורבע קדם הלילה. תפלת הערב – אין לה קבע – תפלת ערבית אין לנו כמה לתלות אותה. רבי יוסי אומר: עת נעילת שערים – יש לנו לתלות אותה בנעילת שערי שמים, הינו צאת הכוכבים. אמר רבי אלעזר בר יוסי: אבא היה מתפלל עם נעילת שערים – העיד רבי אלעזר על אביו רבי יוסי, שלא היה מתמהמה להתפלל ערבית אחר כך, אלא תכף כאשר הגיע זמן תפלת ערבית, קרא קריאת שמע והתפלל ולא עכב המצוה. המתפלל תפלת המוספין – המדבר בזמן שבית המקדש היה קיים, שגם אז, מלבד ההקדשה, היו מתפללים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

תפלת מוסף, בין משקרב תמיד של שחר – הינו שהתפלל תפלת מוסף אחרי שהקריבו את קרבן תמיד של שחר כסדרו, בין עד שלא קרב תמיד של שחר – הינו שהתפלל לפני שהקריבו של שחר, שלא כסדר – יצא – בדיעבד ידי חובת תפלת מוסף, וכן נפסק להלכה בזמן הזה, שאם התפלל מוסף קדם תפלת שחרית יצא (רמ"א סימן רפו, סעיף א). ג. רבי יהודה אומר: אם שגורה תפלתו בפיו – כאשר אני מתפלל, והתפלה סדורה בפי במרוצה, ואיני נכשל, והתחנה נובעת מלבי אל פי, על כל מה שאני חפץ להאריך בתחנונים, סימן יפה הוא לו – זהו סימן שהתפלה מתקבלת, ואם לאו – סימן רע הוא לו – שהתפלה עדין לא נתקבלה, והעצה על זה, להרבות כל כך בתפלה, עד שתגיע התפלה השגורה, וקנה אל ה' וחזור וקנה. ד. הוא אומר: כל שרוח הבריות נוחה הימנו – שהבריות אוהבים אותו, כי יש להם נחת רוח במחצתו, וזוכה אשר רוח המקום נוחה הימנו – מי שהוא אהוב למטה בידוע שהוא אהוב למעלה, ואפשר לומר, שזה מחמת שאדם לא מספר לשון הרע על הבריות ולכן נח להם להיות עמו במחצתו, ומי שאינו מספר לשון הרע, הרי הוא אהוב למעלה ונחמד למטה, וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו – כי מצער אותם תמיד בלשונו הרעה, אזי אין רוח המקום נוחה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הימנו - כי כל התפלות והתורות שלומד בפנה כזה, אין להן שלמות. כל שרוח עצמו נוחה בשלו - שאף שהיה לו הפסד ממון, אינו מאבד את עצמו כלל, ומסתפק במועט, סימן יפה לו - כי סוף כל סוף יזכה לגמל חסד לעניים מממנו, אבל אם אין רוח עצמו נוחה בשלו - וכשבא לידו הפסד ממון הוא מאבד את עצמו, ומחפש עוד ממון להיות עשיר כבתחלה, אף שאין לו, זה סימן רע לו - ולא יזכה לעשירות כלל. ה. בן עזאי אומר: כל שלקה בגופו מפני חכמתו - שמרב על העיון נחלש גופו ולבו, או שמפני שנכנס בלמוד חכמת התורה פרש מתענוגי העולם הזה, ולא נתן מנוחה לגופו ושינה לעפעפיו ועל ידי זה נחלש גופו - סימן יפה לו - כי כך דרכה של השגת התורה וקנינה, במעוט שינה וכו' וחכמתו תתקיים בידו. כל שלקה בחכמתו מפני גופו - הינו שמחמת שנמשך אחר תאוות גופו, התמעטה חכמתו, סימן רע לו - שיאבד את חכמת התורה שקנה בלמודו. הוא היה אומר: כל שנטרפה דעתו - שנחשב בעיני העולם כאחד שאין בו דעת, מחמת שאינו מתנהג כאנשי העולם, (עין ערוכין נד: על רבי אלעזר בן פדת, שדרשו עליו שם את הפסוק [משלי ה, יט] "באהבתה תשגה תמיד", שהיה לומד תורה בשוק התחתון וסדינו מוטל בשוק העליון) מפני חכמתו - והוא מרב דבקותו בחכמת התורה, סימן יפה לו - שייזכה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

למעלות רמות בתורה. וכל שנטרפה חכמתו מפני דעתו – שמעט בחכמת התורה מחמת שהלך אחר דעתו הגשמית, להמשך אחר נמוסי החכמות של אנשי העולם, סימן רע לו – שלבסוף ישכח את התורה, וגם מי שיש בו מדה זו אינו שואל כראוי את מה שצריך והוא הפך מהצלחה בתורה: ו. המתפלל – צריך שיכון את לבו – הינו שלבו יהיה מכון עם פיו, לחשב בלבו, על כל פנים פרוש המלות שמוציא מפיו, ולא שהפה ידבר במרוצה תבות התפלה ולבו בל עמו, אבא שאול אומר: סימן לדבר (תהלים י, יז): "תכין לבם תקשיב אזנך" – ופרש במצודות דוד: 'כשלבם נכון להתפלל בכונת הלב שמע אליהם ומלא תאותם', והוא רק סימן לדבר, כי פשוטו של מקרא הוא לפנות הלב מתענוגי העולם הזה (מנחת יצחק) או שהפסוק מכון על כונה לצאת ידי המצוה (מנחת בכורים): ז. אמר רבי יהודה – כך היה מנהגו של רבי עקיבא (בבלי דף לא.): כשהיה רבי עקיבא מתפלל עם הצבור – והיה מנהגם שהשליח צבור ממתיך לגדול שבצבור לסים את תפלתו, ולא רצה להטריח את הצבור, היה מקצר – לא היה מאריך הרבה בתחנונים שהיה רגיל לומר כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו (כדלקמן בהלכה י', שאפשר להאריך בסוף כתפלת יום הכפורים), וגם לא היה מאריך כל כך באמירת המלות (רבנו יונה). בפני

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

כלן - שלא היה מאריך יותר מכלן, שלא להטריח את הצבור. אבל כשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - שלא בין אנשים מתפללים, היה מאריך בתפלתו, וכן היה מתלהב מאד בתפלתו עד שהיה אדם מניחו - כשהוא עומד בצד זה - בזוית זו, ובא ומצאו בצד אחר - בזוית אחרת, ורבי עקיבא עצמו לא הרגיש שהוא עובר מזוית לזוית בחדר (הגר"א), וכל כך למה? מפני הכריעות - שכורע בראשו, והשתחויות - בפשוט ידים ורגלים, שהיה עושה - תוך כדי תפלתו [והרחיק עצמו ממקום תפלתו שעמד תחלה, ולכן מצאוהו בזוית אחרת], ויש מפרשים, בעת שהיה אומר תחנונים, [כי הרי אסור לכרע אלא במקום שאמרו חז"ל], ור"י בתוספות תרץ, שרק בסוף כל ברכה אסור אבל באמצע הברכה - מתר לכרע. ח. יכול - יש מקום לחשב, שמתר לאדם שיתפלל כל היום כלו? - כמה פעמים שהוא רוצה במשך היום, כבר פרש דניאל, שאינו רשאי לעשות כן, כמו שכתוב (דניאל ו, יא): וזמנין תלתה ביומא הוא ברך על ברכוהי ומצלא - ושלש פעמים ביום, [שחרית מנחה וערבית] היה כורע על ברקיו ומתפלל, מכאן שרק שלש פעמים ביום מתר להתפלל שמנה עשרה (כשאינן מחדש בה דבר). יכול - היינו חושבים, שיתפלל לכל רוח שירצה? - שמתר להתפלל לכל כוון שירצה, תלמוד לומר - בא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הפסוק ומלמד (שם): וכיין פתיחן לה בעליה נגד ירושלם – וחלונות פתוחים לו לדניאל בעליה מול ירושלם, הינו שצריך לכוון פניו כנגד ירושלם בתפלתו. יכול משבא לגולה הוחל? – היינו חושבים שמנהג זה של דניאל להתפלל, לא היה משנים קדמוניות, אלא כשגלה, כי אז היה צריך להתפלל על קץ הגלות ושלום הגולים, אבל לפני שגלה לא נהג להתפלל, תלמוד לומר (שם): "כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנה" – שהיה עושה כן מלפני כן. ט. יכול – יש מקום לחשב, שמתר לאדם המתפלל שיהא משמיע קולו בתפלתו? כבר פרש בחנה, שאינו כן, כמו שכתוב (שמואל-א, יג): "וחנה היא מדברת על לבה" – והמשך הפסוק (שהוא העקר בלמוד): "וקולה לא ישמע"; יכול – היינו חושבים – יהא כוללן בבת אחת? – שאפשר להתפלל את שלשת התפלות, כלן בזמן אחד ביום, כבר פרש דוד שאינו כן, כמו שכתוב (תהלים נה, יח): "ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה, הרי שלכל תפלה יש זמן מיוחד, ומפרש את הפסוק: ערב – זו תפלת ערבית – הקדים תפלת ערבית, שצריכה חזווק (חסדי דוד). בקר – זו תפלת שחרית. וצהרים – זו תפלת מנחה – וכיין שכן, אי אפשר להתפלל אותן בזו אחר זו בזמן אחד ביום (חסדי דוד). יכול שואל הוא צרכיו – שיכרך קדם כל את שתים עשרה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הברכות האמצעיות של שמונה עשרה שעקרן הוא בקשת צרכיו, ואחר כך מתפלל – את שלשת הברכות הראשונות של שמונה עשרה, שהן שבחו של ה', ויסתלק – ואחר כך יברך את הברכות האחרונות בסיום התפלה? פרש שלמה (מלכים-א ח, כח): "לשמע אל הרנה ואל התפלה" – הפסוק סדר את 'רנה' קדם תפלה, והתנא מדגיש: הרי רנה זו רנה – ויש גורסין: רנה זו תהלה, הינו לרנן, להלל ולשבח לה' דיקא, שמורה על ברכות השבח שיש להקדים אותן, [בדרך כלל תפלה במקרא מורה על שבח, אבל כאן כיון שנקט שתי לשונות, רנה ותפלה, הרי שרנה היא תפלת השבח, והתפלה היא בקשת התחנונים (מהרש"א)] וכן הוא אומר (תהלים לג, א): "רננו צדיקים בה'" – מביא ראיה, שהרנה הזאת הקודמת, היא רנה של שבח, וכהמשך הפסוק 'לישרים נאנה תהלה' (חזון יחזקאל), ואחר הרנה, כתוב ואל התפלה – זו תפלת וברכת הבקשה – שעליה להאמר רק אחר השבח: י. אף שכבר אמר דברי רנה לה' בקריאת שמע וברכותיה, אין לו לשאל צרכיו עד שיתפלל שמונה עשרה, כדי שיסמן גאלה [ברכת גאל ישראל] לתפלה, בלי שום הפסק, ולכן אין אומרין דבר בבקשה אחר 'אמת ויציב' – עד שיתפלל שמונה עשרה, אבל אומרין דבר אחר תפלה – בדברי תחנונות

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ובקשות לאחר שסיים שמונה עשרה יכול להאריך אפלו בקשות ארכות כסדר ודוי יום הכפורים – ובברכת שמע קולנו שמתר להוסיף שם בקשות, אבל אין לו להאריך, מה שאין כן לאחר התפלה. יא. היה מהלך במקום סכנה ולסטים – ואין דעתו מישבת עליו כלל, פטרוהו חכמים לגמרי מתפלת שמונה עשרה, ואף מתפלת מעין שמונה עשרה שמתפלל לדעת רבי יהושע כל השנה, מתפלל תפלה קצרה. איזו היא תפלה קצרה – מה נסחה של תפלה זו? רבי אלעזר אומר: 'עשה רצונך בשמים' – שאין שם חטא, ואין רצונך עליהם אלא לטובה, ועבור לתחתונים על רצונך, ותן נחת ליראיך בארץ – תן לאנשים שיראים אותך נחת רוח, שלא יתערבב רוחם על ידי הבריות, כגון על ידי חיות רעות ולסטים, והטוב בעיניך עשה – שתעשה ליראיך את הטוב שנראה בעיניך שהוא טוב; ברוך אתה ה' שומע תפלה'. רבי אלעזר בר צדוק אומר: 'שמע צעקת עמך ישראל, ועשה מהרה בקשתן; ברוך אתה ה' שומע תפלה'. אחרים אומרים: 'צרכי עמך ישראל מרבין ודעתן קצרה' – מרמז על שהיה צריך לברך שמונה-עשרה ברכות, ושם לפרט את הצרכים המרבים של עמך ישראל, אך כיון שנמצאים בדרך, דעתם קצרה מלהאריך כראוי, ועל זה מבקש בכלליות – יהי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

רצון מלפניו ה' אלהינו, שתתן לכל אחד ואחד צרכיו, ולכל גויה וגויה כדי מחסרה; ברוך שומע תפלה. אמר רבי אלעזר בר צדוק: אבא היה מתפלל תפלה קצרה בערבי שבתות - כשהיה במקום סכנה בליל שבת; 'ומאהבתו ה' אלהינו - שאהבת את ישראל עמך ומחמלתך מלכנו שחמלת על בני בריתך, נתת לנו ה' אלהינו את יום השבת הזה, ברוך אתה ה' מקדש השבת. ועל הכוס אומר: 'אשר קדש את יום השבת', ואינו חותם - ופתח בברוך ולא חתם, שהיא לו ברכה וקצרה בשבילו שפותח ואינו חותם. יב. כבוד יום כבוד לילה - אדם שאין לו הרבה יין או מיני מעדנים, ומסתפק אם לכבד בהם את יום השבת או את ליל השבת, כלומר, מלבד יין לצרף הקדוש שבלילה ושכיום, יש לו רק מעט יין שדי בו רק כדי לענג את אחת מן הסעודות. והרי הוא מסתפק איזו סעודה חשובה יותר, של הלילה או של היום, ופושט: כבוד יום קדם לכבוד לילה - יניח את המעדנים המעטים שיש לו לצרף כבוד סעדת היום, וטעם הדבר, מפני שמצות ענג שבת נאמרה לענין 'יום' השבת באופן מפרש בפרשת המן (שמות טז, כה): "ויאמר משה אכלוהו 'היום'" (חסדי דוד). אם אין לו אלא כוס אחד - של יין בלבד, ואם יניחנו ליום, לא ישאר לו יין לקדוש בליל שבת, ואמר עליו קדוש

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

היום, הינו הקדוש של ליל שבת שמזכיר בו קדשת היום, כי קדשת היום - שאומרים בליל שבת - קודמת - עדיף לשתות היין בקדוש הלילה, מאשר להניחו לכבוד יום - ליין שמכבדים בו את סעדת היום באמצע הסעדה, ולכבוד לילה - וכן עדיף יין של קדוש בתחלת סעדת הלילה ליין ששותים 'באמצע' הסעדה של הלילה. לילי שבתות ולילי ימים טובים - יש להם קדשת היום על הכוס - שעושים קדוש על כוס יין בתחלת השבת והיום-טוב, ויש להם הזכרת היום בברכת המזון - שמזכירים רצה והחליצנו ויעלה ויבוא, בסעדות ליל שבת ויום-טוב. אבל שבת - ביום, וראשי חודשים וחלו של מועד - ביום ובלילה, ויום-טוב - ביום יש בהם הזכרת היום בברכת המזון - שמזכירים 'רצה והחליצנו' בשבת ויעלה ויבוא' ביום טוב וחול המועד, ואין להם קדשת היום על הכוס - כי אם ברכת בורא פרי הגפן בלבד: יג. המתפלל שמונה עשרה, וטעה ולא הזכיר גבורות גשמים - את השבח 'מוריד הגשם' בברכת תחית המתים - אתה גבור וכו', ואם טעה ולא אמר שאלה - שאלת גשמים, ותן טל ומטר לברכה, בברכת השנים - בברכת 'ברוך עלינו' וכו' ונזכר לאחר שכבר אמר שומע תפלה, מחזירין אותו - לתחלת הברכה, [ואם סיים את השמונה עשרה, חוזר לתחלת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

התפלה]. ואם טעה ולא אמר הבדלה בברכת 'חונן הדעת' – אינו צריך לחזור את התפלה, מפני שיכול לאומרה – אחר התפלה על הפוס (ברכות כט.). ואם לא אמר – שאין לו כוס להבדיל עליו, או שטעה ואכל קדם שהבדיל (מנחת יצחק, ענין בשירי מנחה), מחזירין אותו – לחזור שוב להתפלל ערבית. רבי יוסי אומר: אף מי שלא הזכיר 'ברית' בברכת הארץ – בברכת המזון [בברכת 'נודה לה'], מחזירין אותו – שעל ידי ברית מילה נתנה ארץ ישראל לאברהם, שנאמר לו בענין ברית מילה (בראשית יז, ח): "ונתתי לך ולזרעך אחריו את ארץ מגריך", וכל שכן אם לא הזכיר תורה (חסדי דוד). יד. כל יום שאין בו מוסף, כגון: חנכה ופורים, ערבית, שחרית ומנחה – כאשר הוא מתפלל תפלת שמונה עשרה – של שחרית, ואומר מעין המאריך בהודאה – ועל הנסים בברכת ההודאה – מודים אנחנו לך וכו'. ואם לא אמר מעין המאריך – אין מחזירין אותו – אם שכח לומר 'ועל הנסים' בחנכה ופורים – אינו צריך לחזור ולהתפלל שמונה עשרה. וכל יום שיש בו חיוב תפלת מוסף, כגון: ראשי חודשים וחלו של מועד, שחרית ומנחה – מתפלל שמונה עשרה, ואומר קדשת היום – יעלה ויבוא שבו מזכירים את קדשת היום, בברכת העבודה – בברכת רצה וכו' והשב את העבודה, רבי אליעזר חולק ואומר:

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

בהודאה - במקום שאומר ועל הנסים בחנכה ופורים אחר מוידים, כן אומר בראש חדש ובחול המועד יעלה ויבוא. ואם לאו - ואם לא אומר יעלה ויבוא בשחרית ובמנחה, מחזירין אותו - חייב להתפלל שוב שמונה עשרה, אבל בערבית אם שכח יעלה ויבוא הוא פטור מלחזור. ובמוספין בתפלת מוסף - מתפלל שבע - ברכות הקבועות לתפלת העמידה, ואומר קדשת היום באמצע. שבת ויום הכפורים - מתפלל שבע - ברכות, ואומר קדשת היום באמצע - הזכרת היום בתוך הברכה האמצעית. רבן שמעון בן גמליאל ורבי יוחנן בן ברוקא ואומרים: כל מקום שמתפלל שבע - אומרים קדשת היום באמצע - 'כל מקום שהזקק לשבע ברכות בתפלתו' (לשון הגמרא), שאינו מתפלל תפלת שמונה עשרה רגילה אלא תפלה של שבע ברכות כגון שבת, אפילו ערבית, שחרית ומנחה, אינו מזכיר מעין המאריך, לא בעבודה ולא בהודאה אלא מתחיל את הברכה האמצעית בשל שבת, ומסיים אותה בשל שבת, ואומר קדשת היום של ראש חדש ושל חול המועד בתוך הברכה, כדרך שמזכירים יום טוב באמצע הברכה האמצעית, כשחל בשבת לבית הלל (ביצה יז). טו. יום טוב של ראש השנה שחל בשבת - בית שמאי אומרים: מתפלל עשר. ובית הלל אומרים: מתפלל תשע. יום טוב שחל

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

להיות בשבת - בית שמאי אומרים: מתפלל שמונה - ברכות בתפלת העמידה ולא שבע ברכות כמו בכל שבת, אלא שמוסיף עוד ברכה מיחדת ליום טוב. ואומר ברכה של שבת בפני עצמו ושל יום טוב בפני עצמו - ברכה נפרדת לשבת ויום טוב, ומתחיל - את הברכה האמצעית בהזכרת הענין של שבת - שאומר ונתת לנו ה' אלקינו את יום השבת הזה, ובית הלל אומרים: מתפלל רק שבע ברכות בתפלת העמידה, ומתחיל את הברכה האמצעית בהזכרת הענין של שבת, ומסיים אותה ברכה גם כן בשל שבת - שאומר בختימת הברכה: 'מקדש השבת', ואומר קדשת היום באמצע - שמזכיר יום טוב באמצע הברכה: 'ונתת לנו ה' אלקינו את יום השבת הזה ואת יום חג פלוני הזה'. רבי נתן אומר - בגמרא, רבי אומר: אף חותם - בברכה האמצעית 'ברוך מקדש את השבת וישראל והזמנים' - להזכיר את יום טוב גם בختימתה: טז. סומא - העומד להתפלל ואינו רואה היכן הוא עומד בתפלתו, ומי שעומד להתפלל במדבר (מנחת בכורים) ואינו יכול לכונן את הרוחות - או סתם אדם שאינו בקי בכוונות [ואין לו את מי לשאול (מנחת יצחק)], ואינו יודע איך לפנות לנכח המקדש, מכוונים לבן - בתפלתם לפני המקום - כנגד אביו שבשמים (גמרא) ומתפללין - כי עקר תפלה היא כוננת הלב, שנאמר

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

(מלכים א ח, מד): "והתפללו אל ה'" – ויראו את עצמם במחשבתם כאלו עומדים לפני השכינה. היה עומד בחוצה לארץ, יכון את לבו כנגד ארץ ישראל – יפנה לנכח ארץ ישראל [עם גופו ממש] וגם כנגד ירושלים, המקדש וקדש הקדשים (שיירי מנחה), ויראה את עצמו במחשבתו כאלו עומד בפעל ממש שם [כי אף שפנה לנכח זהו רק בערך, ואינו יכול לכוון בדיוק (ב"ח)], שנאמר (שם פסוק מח): "והתפללו אל ה' דרך ארצם" – כי בהיותם בארץ אויב, תהיה הפונה שתעבר התפלה דרך ארצם והעיר והבית (פרוש מצודות דוד). היה עומד בארץ ישראל – יכון את לבו כנגד ירושלים – יפנה לנכח ירושלים ויראה עצמו במחשבתו כאלו עומד שם, שנאמר (שם פסוק מד): "והתפללו אל ה' דרך העיר {הזאת} אשר בחרת בה" – הינו שצריך לפנות לצד העיר ירושלים. העומדים בירושלים – מתפללין כנגד בית המקדש, שנאמר (שם): "והתפללו אל הבית הזה". העומדים במקדש – יכונו את לבן כנגד בית קדשי הקדשים. שנאמר (שם פסוק לח): "והתפללו אל המקום הזה" – ובגמרא (ל' ע"א) יש המשך: היה עומד בבית קדשי קדשים יכון את לבו כנגד הכפרת, היה עומד אחורי בית הכפרת [אחורי בית קדשי הקדשים] יראה עצמו כאלו לפני הכפרת [ולא כעומד מאחורי מקום שרית השכינה – רוח בן אחת עשרה אמות

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

היה מאחורי בית קדשי הקדשים ועד כתלה המערבי של העזרה. העומד שם יחזיר פניו למזרח נכח בית קדשי הקדשים. ויראה עצמו במחשבתו כאלו עומד עם שאר ישראל המתפללים במזרח המקדש ופניהם למערב נכח פתח בית הכפרת], נמצאו: העומדין לצפון המקדש - פניהם לדרום. העומדים בדרום - פניהם לצפון. העומדים במזרח - פניהם למערב. העומדים למערב - פניהם למזרח. ונמצאו כל ישראל - בכל תפוצותיהם מתפללין למקום אחד - כי למקום אחד עולה תפלתם; גם העומדים בחוץ לארץ, בארץ ישראל, וברושלים מכונים את לבם כנגד בית קדשי הקדשים אלא שעליהם לכוון אף כנגד ארץ ישראל, ירושלים והמקדש וכל אחד מתפלל כנגד כל אלו המקומות שבדרך עד בית קדשי הקדשים (רבנו יונה). יז. לא יעמוד אדם לא על גבי מטה, ולא על גבי כסא, ולא על גבי ספסל - אסור להתפלל במקומות כאלו, משום שהוא טרוד שמא יפול מהם, ואינו יכול לכוון בתפלתו, ולא על גבי מקום גבוה - שלשה טפחים מהקרקע, ויתפלל - ואף שאין חשש שיפול משם, כי אין זו דרך ענוה, שאין גבהות לפני המקום - והמתפלל במקום גבוה, אינו מראה מדת ענוה, שנאמר (תהלים קל, א): "ממעמקים קראתיך ה'" - ובפסוק יש דיוק של שני עמקים, אחד

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עמקי הלב מצרותיו, שאז לבו נכנע בענוה לפני המקום, ואחד עמק של מקום – להתפלל במקום נמוך (חדושי הגר"א). אם היה זקן או חולה – והם שוכבים או יושבים על גבי המטה שנמצאים עליה תדיר, הרי זה מתר – ואין זו גבהות, כי לא עלה על המטה להתפלל אלא כבר נמצא שם מחמת חליו, וכן אין שייך טרדה שמה יפל שהרי יושב ושובב תדיר, ומתר לחולה להתפלל כך (שני מנחה לפי מהלך אחד). יח. היה רוכב על גבי החמור – והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו – בשעת תפלתו, ירד למטה ויתפלל. ואם לאו – אם אין לו מי שיאחז חמורו, ישב במקומו – על החמור ויתפלל. רבי אומר: בין כך ובין כך – בין אם אין לו מי שיאחז את חמורו, בין אם יש לו מי שיאחז את חמורו ישב במקומו ויתפלל, והגמרא מפרשת, שהטעם הוא משום שאין דעתו מישבת עליו, לרדת מהחמור ולהתפלל למטה, כי קשה עליו עכוב הדרך, ולכן יתפלל במקומו – ולא ירד, ובלבד שיהא לבו מכוון – ובלבד שמה שרוכב ואינו יורד הוא לצורך שיהיה לבו מכוון, אבל אם לא אכפת לו כלל בעכוב, ויש לו מי שיאחז את חמורו, מודה רבי שצריך לרדת, והלכה כרבי (חסדי דוד): יט. היה משכים – מעלות השחר לצאת לדרך – לפני זריחת החמה, ולא יהיו לו שם בדרך חפצי מצוה הדרושים למצות היום,

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

נוטל שופר - בראש השנה ותוקע. לולב - בסכות, ומנענע - ומדבר בפשטות שהוא בתוך תחום שבת. מגלה - בפורים וקורא בה - כי מעקר הדין אפשר לצאת ידי חובת המצות מעלות השחר. ומתפלל, ולכשיגיע זמן קריאת שמע, קורא - בדרך [נסומך את ברכת הגאולה לתפלה ומתפלל מיד כשעוצר מהלוכו בדרך]. וכן מי שהיה משכים - מעלות השחר לישיב בקרון - בו לא יוכל להתפלל בעמידה מחמת הטלטולים, או בספינה - בו לא יוכל להתפלל מאימת המים, מביאין לו לולב ומנענע. מגלה וקורא בה - וכן מתפלל בביתו אף שטרם זרחה החמה. ולכשיגיע זמן קריאת שמע - קורא. רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך - בין השכים לצאת לדרך רגלית, בין השכים לישיב בקרון או בספינה, קורא קריאת שמע - בדרך, כשיגיע זמנה מעט לפני הנץ החמה, ומתפלל - מיד אחריה, כדי שישמן את ברכת הגאולה שלאחר קריאת שמע לתפלה (ברכות ל' ע"א): כ. היה מתפלל כשהוא עומד בסרטאי - דרך הרבים ובפלטיא - רחבה שמתקבצים שם למסחר [והם רחובות גדולים שהם רשות הרבים] - הרי זה עובר - ממקומו [הינו שמתר לו לעקר ממקומו באמצע שמונה-עשרה], מפני חמור - שמגיע לנגדו, וכן מפני חמור ומפני קדר - הבאים לקראתו [בירושלמי (ברכות לח ע"א):

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

וּמִפְנֵי הַקְרוֹן'], וּבִלְבָד שְׁאִינוּ מִפְסִיק – אֶת תְּפִלָּתוֹ בְּדִבּוּר. אָמְרוּ
עָלָיו עַל רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא: שְׁהִיָּה עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, וְתוֹךְ כְּדִי
תְּפִלָּתוֹ נִשְׁכּוּ עָרוֹד – נָחַשׁ מִסֵּכֵן, הַמְכֵּנָה בִּירוּשְׁלָמִי חֲבֵרְבֵר, וְהוּא
יִצוֹר כְּלָאִים הֵבֵא מִנְחָשׁ וְחִרְדוֹן [מִין צָב], וְאֵין זֶה חֲמוֹר הֵבֵר שְׁגַם
נִקְרָא עָרוֹד. וְלֹא הִפְסִיק – אֶת תְּפִלָּתוֹ. הֵלְכוּ תַלְמִידָיו וּמִצְאוּ – אֶת
הָעָרוֹד מֵת עַל פִּי חוּרוֹ. אָמְרוּ: אוֹי לוֹ לְאָדָם שֶׁנִּשְׁכּוּ עָרוֹד, אוֹי לוֹ
לְעָרוֹד שֶׁנִּשְׁכּוּ לְבֵן דּוּסָא – רַש"י מְבִיא מֵהֶלְכוֹת גְּדוּלוֹת בְּשֵׁם
הִירוּשָׁלַיִם (בְּרֵכוֹת ה, א) הַמִּשְׁךְ לְמַעֲשֵׂה זֶה, הֵטְבַע הוּא, כֹּאֲשֶׁר הָעָרוֹד
נוֹשֵׁךְ אֶת הָאָדָם, אִם הָעָרוֹד מִקְדִּים עֲצָמוֹ וּמִגִּיעַ לַמִּים תִּחְלָה אֹז
הָאָדָם מֵת, וְאִם הָאָדָם מִקְדִּים עֲצָמוֹ וּמִגִּיעַ לַמִּים לִפְנֵי הָעָרוֹד, אֹזִי
הָעָרוֹד מֵת וְהָאָדָם נָצַל, לְרַבִּי חֲנִינָא נַעֲשֵׂה נֶס, וְנִבְקַע מַעֲיֵן מִתַּחַת
עֵקְבוֹ וְהוּא נָצַל וְהָעָרוֹד מֵת; וְדוּקָא רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא, [אֲבָל שָׂאֵר
אָדָם מִתֵּר לַעֲקוֹר וְכִנ"ל], כִּי יָדַע בְּנִפְשׁוֹ שֶׁחֲקִי הֵטְבַע לֹא חָלִים
עָלָיו, וּבִבְבֻלֵי מִסְפֵּר הַמַּעֲשֵׂה בְּאִפְּן אַחֵר, שֶׁהָעָרוֹד הָיָה מִזִּיק אֶת
הַבְּרִיּוֹת, בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוּסָא, אָמַר לָהֶם הִרְאוּ לִי אֶת
חוּרוֹ. הִרְאֵהוּ אֶת חוּרוֹ, נָתַן עֵקְבוֹ עַל פִּי הַחוּר, יֵצֵא וְנִשְׁכּוּ וּמֵת אוֹתוֹ
עָרוֹד, נָטְלוּ עַל כֶּתְפוֹ וְהִבִּיאוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, אָמַר לָהֶם, רְאוּ, בְּנֵי,
אֵין עָרוֹד מִמִּית אֲלָא הַחֲטָא מִמִּית, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ אוֹי לוֹ לְאָדָם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שפגע בו ערוד ואוי לו לערוד שפגע בו רבי חנינא בן דוסא !: כא.
אין עומדין להתפלל – תפלת שמונה עשרה, לא מתוך שיחה – של
ליצנות, ולא מתוך שחוק – שחוק הכסיל וכו', ולא מתוך קלות
ראש – זחות הלב וגאונה, ולא מתוך דברים בטלים – וכתבו
הצדיקים, שהשיחה קדם התפלה דוחה היראה בידים, אלא מתוך –
שמחה של מצוה, שאי אפשר לבוא אליה כי אם על ידי דבור של
חכמה – דבר תורה. וכן לא יפטר אדם מחברו, לא מתוך שיחה,
ולא מתוך שחוק, ולא מתוך דברים בטלים, ולא מתוך קלות ראש,
אלא מתוך – שמחה של מצוה, שאי אפשר לבוא אליה כי אם על
ידי דבור של חכמה – דבר תורה. שכן מצינו בנביאים הראשונים –
הקדמונים, שאף שהיו מוכיחים את ישראל במוסר ותוכחה, אף על
פי כן מצינו שסימו את דבריהם בדברי שבח ותנחומין – כמו הושע,
עמוס יואל, מיכה. ובירושלמי מבאר שאף ישעיה וירמיה כן; ולכן
אנו אומרים פסוקי דזמרה לפני שמונה עשרה: כב. סופר הכותב את
השם – שמות ה' הקדושים שאינם נמחקים, אפלו אם המלך שואל
בשלומי' לא ישיבנו – לא יענה דבר באמצע כתיבת השם, שמא
יסיח דעתו ולא יכון לכתב את השם לשמו, ויפסל הספר בכך,
שאפלו אזכרה אחת שנכתבה שלא לשמה פוסלת את כל הספר.

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אבל אם היה כותב הסופר חמשה שמות או ששה - שמות קדושים זה אחר זה, כיון שגמר אחד מהם - ששים לכתב שם אחד מהשמות, משיב שאלת שלום - מתר לו להשיב שלום לכל אדם בין שם לשם, ולא תאמר כיון שיש לו כמה שמות - צריך לסים את הכל, אלא מתר לדבר בין השמות: כג. מקום שנהגו לומר ברכת אבלים - נהגו לברך ברכה בבית האבל, והכל תלוי כפי המנהג, אם נהגו לברך בשלש ברכות - אומרים בשלש ברכות. במקום שנהגו לברך בשתיים - בשתי ברכות - אומרים בשתיים - בשתי ברכות. ובמקום שנהגו לברך רק ברכה אחת - אומרים ברכה אחת. ומפרש ואזיל מקום שנהגו לומר ברכת אבלים בשלש - ברכות כולל את הראשונה בתחית המתים - נסח ברכה ראשונה היא בענין תחית המתים, שאומר (מוכא בכתבות ח' ע"ב): ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם (זו דעת רש"י, והרמב"ן סובר שאינה פותחת בברוך) האל הגדול ברב גדלו אדיר וחזק ברוב נוראות, מחיה מתים במאמרו עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, וחיותם בה: ברוך אתה ה' מחיה המתים. הנסח של הברכה השניה היא בתנחומי אבלים - [כיון שהיא סמוכה לחברתה אינה פותחת בברוך], וזו לשונה: אחינו המיגעים והמדוכאים באבל הזה, תנו לבבכם לחקר את זאת, זאת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

היא עומדת לעד, נתיב הוא מששת ימי בראשית, רבים שתו ורבים ישתו, כמשתה ראשונים כך משתה אחרונים, אחינו! בעל הנחמות ינחם אתכם וחותם בה: ברוך אתה ה' מנחם עמו בעירו – ובגמרא (שם) מובא נסח החתימה: 'מנחם אבלי'. והברכה השלישית היא בגמילות חסדים – מדברת כנגד מנחמי האבלים שהם גומלים בכך חסד, ואומר: אחינו גומלי חסדים בני גומלי חסדים, המחזיקים בבריתו של אברהם אבינו [שנאמר (בראשית יח, יט): כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו, ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט], אחינו! בעל הגמול ישלם לכם את גמולכם, ואינו חותם – אף בגמרא (שם) כן מובא נסח החתימה: 'ברוך אתה מושלם הגמול'; ומובא בתולדות האדם להרמב"ן שפיוס אין המנהג לברכן: כד. [מנהגם היה לקרות בספר תורה בבית הקברות], המפטיר בבית עולמים – בית הקברות, אינו חותם – בברכת ההפטרה: כה. שמונה עשרה שאמרו חכמים – שחייב כל אדם מישראל להתפלל שלש תפלות של שמונה-עשרה ברכות, כנגד שמונה-עשרה אזכרות שבמזמור כ"ט שפתהלים הפותח 'הבו לה' בני אלים' שיש בו שמונה-עשרה פעמים שם ה', והוא מכון כנגד הברכות, הבו לה' בני אלים – אבות, הבו לה' כבוד ועז – גבורות, השתחוו לה'

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

בהדרת קדש - קדשה, וכולל את ההזכרה של כריתת המינים בשל פרושין - צריך לגרס: 'בשל פושעים', הינו שמזכירם בברכת 'מכניע ידים'. ושל גרים - ועל גרי הצדק, בשל זקנים - 'מבטח לצדיקים'. ושל דוד - וכסא דוד במהרה לתוכה תכין, בירושלים - בברכה הפותחת ולירושלים עירך וכו', ואם אמר אלו לעצמן ואלו לעצמן - יצא - וכך אנו נוהגים כיום, לומר ברכה בפני עצמה 'את צמח דוד', ועוד ברכה בפני עצמה 'בונה ירושלים': כו. עונין 'אמן' אחר ישראל המברך - חייבים לענות 'אמן' אחר ברכה של אדם מישראל, אפלו אם שמע רק את סוף הברכה ולא שמע את הזכרת השם, שכן יש להניח שאדם מישראל ברוך לשמים. ואין עונין אמן אחר כותי המברך - בן האמה כותה שהובאו לארץ ישראל על ידי מלך אשור והתגירו מפחד האריות [והתנא סובר שגרי אמת הם], ואם ברוך ברכה - אין עונים אמן אחר ברכתו עד שישמע את כל הברכה בלה - אבל אם לא שמע את כל הברכה [אפלו שמע את הזכרת השם] - אין עונים אמר אחר ברכתו שמא ברוך לעבודה זרה:

פרק רביעי

א. כיון שכל דבר שבעולם הוא קנינו של הקדוש-ברוך-הוא ונחשב כקדשי שמים, אסור לאדם להנות מזה, לפיכך לא יטעם אדם כלום

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עד שִׁיבְרוּךְ – בְּרָכָה עַל כָּל מָה שֶׁנִּהְיָה בְּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים כד, א) :
”לֵה’ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ” – וְרַק לוֹ בְּלִבָּד [בְּגִמְרָא: אֱלוֹ דְּבָרֵי רַבִּי
עֲקִיבָא]. וּבְלֵי רִשּׁוּתוֹ אֲסוּר לֵאכֹל [בְּגִמְרָא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר
שְׁמוּאֵל] הִנֵּהנָה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה בַּתְחִלָּה מֵעַל – בְּקִדְּשֵׁי
שָׁמַיִם, עַד שִׁיתִּירוּ לוֹ כָּל הַבְּרָכוֹת – שֶׁמֶצֶד אֶחָד כָּתוּב: ”לֵה’ הָאָרֶץ
וּמְלוֹאָהּ” [וּמִשְׁמַע שְׁאִין רִשּׁוּת לֵאפִי אֶחָד בָּהּ] וּמֵאִידֶךָ כָּתוּב
”וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם”, וְהַתְּשׁוּבָה הִיא: לִפְנֵי הַבְּרָכָה לֵה’ הָאָרֶץ
וּמְלוֹאָהּ, וְאַחֲרֵי הַבְּרָכָה הֵתֵר לְכָל אָדָם לִהְנוֹת מִמֶּנָּה (בבבלי ברכות לה
ע”א). [וּגְרַסְתָּ הַסְּפָרִים: עַד שִׁיתִּירוּ לוֹ כָּל הַמִּצְוֹת, כְּגוֹן בְּזֵרְעִים
מִצְוֹת הַתְּלוּיֹת בָּאָרֶץ, בְּכֶגֶד לְהִשָּׁמֵר מִכָּלְאִים וְכוּ’, וְכֵן שֶׁכֶּר פּוֹעֵל,
וְכַדוּמָה, וְגַם בְּרָכוֹת הִנֵּהנִין הִיא מִצְוָה, וְעַד שֶׁלֹּא מִתִּירָה מִצְוָה זֹאת –
אֲסוּר לִהְנוֹת מִהָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה. וּבִ‘חֲסִדֵי דָּוִד מְבֵאֵר, שֶׁלֹּא
רַק בְּעֲנִינֵי עוֹלָם הַזֶּה צָרִיךְ בְּרָכָה מִקֹּדֶם, אֲלֵא אַף בְּעֲנִינֵי הַמִּצְוֹת
צָרִיךְ בְּרַכַּת הַמִּצְוֹת קֹדֶם לְהִתִּירָן]. כִּי כָּל מָה שֶׁנִּבְרָא בְּעוֹלָם, לֹא
בְּרָא אֲלֵא לְכַבּוֹדוֹ, וְעַל-כֵּן לֹא יִרְחַץ אָדָם פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו – אֲלֵא
לְכַבּוֹד קוֹנֵהוּ – לִיְפוֹת אֶת עֲצָמוֹ לְהִיּוֹת מִנְקִי הַדַּעַת, וּבָזָה יְכוֹן
לְכַבּוֹד הַבּוֹרָא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי טז, ד) : ”כָּל פֶּעַל ה’ לְמַעַנְהוּ” – הַכֹּל
בְּרָא לְכַבּוֹדוֹ, וְאִם מִיָּפָה אֶת עֲצָמוֹ לְשִׁמּוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַכֹּל מְבָרְכִים אֶת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

השם על ידו, כי מי שרואה בריות נאות אומר ברוך שפכה לו בעולמו, ורק באפן כזה מתר לאדם ליפות את עצמו, ואמרו במדרש (ויקרא רבה לד, ג): בשעה שהיה נפטר הלל הזקן מתלמידיו היה מהלך והולך עמם אמרו לו תלמידיו: רבי! להיכן אתה הולך? אמר להם לעשות מצוה. אמרו לו: וכי מה מצוה זו? אמר להם: לרחץ בבית המרחץ. אמרו לו: וכי זו מצוה היא? אמר להם: הן! מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסיות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מזונות, ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי מלכות, אני שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב (בראשית ט, ו): "כי בצלם אלהים עשה את האדם" - על אחת כמה וכמה: ב. התנא מלמד אודות מי פרות שמברכים עליהם ברכה אחרת מאשר מברכין על הפרות עצמם, ולכן אף שעל התמרים, התפוחים והענבים מברכים בורא פרי העץ [ועל זין ענבים בורא פרי הגפן] אף על פי כן על הדבש העשוי מתמרים, וזין העשוי מתפוחים, וחמץ סתוניות - חמץ העשוי מענבים הגדלים בסוף העונה שאינם מתבטלים לעולם - מברכין עליהם - ברכת 'שהכל נהיה בדברו', בדרך שמברכין על המוריס - שמן נמס מציר דגים מלוחים - כי מי הפרות הנזכרים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הוא זעה בעלמא ואינו עצם הפרי (ברכות לח ע"א): ג. יין חי – בזמן שהוא כמות שהוא, שלא הוסיף לו מים, אין מברכין עליו 'בורא פרי הגפן' אלא מברכין עליו: 'בורא פרי העץ' – לפי שהיה היין בזמנם חזק מאד, ולא היה ראוי לשתייה בלא מים, על כן אין לו מעלת יין לברך עליו 'בורא פרי הגפן', אלא ברכתו בורא פרי העץ כענבים עצמם [שעור מזיגת יין במים הוא חלק אחד של יין עם שלשה חלקים מים, ויש אומרים שהשעור הוא חלק אחד של יין עם שני חלקים מים], ואין נוטלין הימנו לידים – לאכילה, כי אין נוטלים ידים לאכילה אלא במים. נתן לתוכו מים – הוא כמו יין רגיל המזוג במים, ולכן מברכין עליו: 'בורא פרי הגפן' – שאז הוא ראוי לשתייה, ויש לו את מעלת היין שתקנו עליו ברכה מיחדת, ונוטלין הימנו לידים – כיון שהוא מזוג ברב מים, נמצא שנוטל ידיו במים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה – אחד חי ואחד מזוג, נחשב יין, ומברכין עליו: 'בורא פרי הגפן', ואין נוטלין הימנו לידים – משום הפסד אוכלים (על פי גססת הירושלמי והגר"א; ועין בבבלי דף נ' ע"ב): ד. הביאו לפני מיני תרגימא – מאכל העשוי מחמשת המינים מברך עליהן: 'בורא מיני כסנין' – זו דעת רבי יהודה, שסובר שצריך ברכה מיחדת לכל דברה. על הזרעים –

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

תבואה וקטניות שאוכלים את הזרע שלהם, הוא אומר: 'בּוֹרָא מִיְיָ זְרַעִים'. על הדשאים – הלפת והצנון שנאכל הירק ולא הזרע, הוא אומר: 'בּוֹרָא מִיְיָ דְּשָׂאִים'. ועל הירקות – שדרכם להאכל כשהם חיים וכך אכל אותם, או שדרכם להאכל מבשלים וכך אכל אותם, או שדרכם להאכל בין חיים ובין מבשלים, ואכל אותם באיזו צורה שתהיה – הוא אומר: 'בּוֹרָא פְּרֵי הָאֲדָמָה' – אבל ירקות שדרכם להאכל חיים ואכלם מבשלים או להפך, מברכין עליהם שהכל. רבי יהודה אומר: 'בְּרוּךְ מַצְמִיחַ הָאֲדָמָה בְּדִבְרוֹ' – ובמשנה כתוב שמברך: 'בּוֹרָא מִיְיָ דְּשָׂאִים'. רבי מאיר אומר: אפלו ראה את הפת, ואמר: 'בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁבָּרָא אֶת הַפֶּת זֶה, כִּמָּה נָאָה פֶּת זֶה!' – הרי זו ברכתה – יצא ידי חובת ברכה ראשונה ומתן לאכל את הפת. אפלו ראה תאנים, ואמר: 'בְּרוּךְ מִי שֶׁבָּרָא תַּאנִּים הַלָּלוּ, כִּמָּה נָאוֹת הֵן'! – זו היא ברכתן – יצא ידי חובת ברכה ראשונה ומתן לאכל את התאנים – דברי רבי מאיר (ברכות מ' ע"ב), ועם אמירת שם ומלכות, [ובגמרא מביאים מעשה מבנימין הרוצה שאכל לחם ואמר לאחר אכילתו, ברוך אדונו של לחם זה, ואמר רב שיצא ידי חובתו בברכת המזון]. רבי יוסי חולק ואומר – בנסחאות אלו אין יוצאים ידי חובת ברכה מפני שכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

– כל ששנה בנסח ברכתו מהנסח שתקנו חכמים [עזרא ובית דינו] בברכות לא יצא ידי חובתו. רבי יהודה אומר: כל שנשתנה מבריתו – הפרי נשתנה מכפי שהתגדל, כגון שנמוח ולא נכר גוף הפרי, ולא שנה ברכתו – שברך כמו על הפרי עצמו – לא יצא – שאין שם פרי זה נקרא עליו: ו. הפוסס את החטים – שלעס את החטה חיה כמו שהיא, מברך עליהן: 'בורא מיני זרעים' – כרבי יהודה שמברך על כל מין ומין, [ובגמרא (לו ע"א) בורא פרי האדמה] אפאן – ועשאם לחם, ובשולן – שבשל הלחם שנעשה מהחטה במים, כך הדין: בזמן שהפרוסות של הלחם קימות – שלא נמוחו בכשולן, עדין נחשב התבשיל לחם, ולכן לפני אכילת התבשיל מברך עליהן: 'המוציא לחם מן הארץ' ולאחר האכילה מברך עליהן שלש ברכות של ברכת המזון. ואם אין הפרוסות של הלחם קימות – שנמוחו בכשולן, בטל שם 'לחם' מהתבשיל, ולכן לפני אכילת התבשיל מברך עליהן: 'בורא מיני מזונות', ומברך ברכה אחת מעין שלש – ברכת 'על המחיה' כמו שמברכים על כל תבשיל של חטה אחריהן – אחר אכילתן. ז. הפוסס את הארז – חי כמו שהוא מברך עליו: 'בורא פרי האדמה'. ואם טחנו ועשאו קמח ואפאו – ועשאו לחם ובשלו – הינו שבשל הלחם [שנעשה מהארז] במים אף-על-פי שהפרוסות

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

קיימות - ועדין נחשב התבשיל "לחם", מכל מקום בתחלה, קדם
אכילתו מברך עליו: 'בורא מיני מזונות'. ואין מברך כלום אחריו -
אלא רק ברכת 'בורא נפשות רבות'. זה הכלל: כל שתחלתו -
שהברכה הראשונה, המוציא לחם מן הארץ - מברך אחריו שלש
ברכות - ברכת המזון. ח. כיצד סדר הסעודה? - סעדת הקבע
הנאכלת בהסבה, אורחין - הראשונים שהגיעו, נכנסין - לחדר
שהיה מחוץ למקום המסבה, ויושבין על גבי ספסלים ועל גבי
קתדראות - כסאות, וממתינים עד שיגיעו שאר האורחים ויכנסו
כלן לחדר זה, נכנסו כלן, והיו רגילים שבשעה שהיו האורחים
ממתינים הביאו להם מים ונתנו להם לידיהם - כל אחד ואחד היה
נוטל ידו אחת - כדי לקבל בה את הכוס שישתה עכשו לפני המזון,
וכשבא להם יין, מזגו להם את הכוס - כל אחד ואחד מברך לעצמו
- מפני שבשתיה זו, עדין אין אחד מהם יכול לברך לכלם. ברם
לאחר שהתכנסו כל האורחים נכנסו למקום המסבה, הביאו להם
פרפריות - פרגיות ודגים להמשיך את האכילה, ויש מפרשים, פת
הצנומה בקערה, ויש אומרים, רקיקין הדקים ביותר ושאר דברים
כיוצא בהם. והדין הוא - כל אחד ואחד מברך לעצמו. עלו והסבו -
על המטות, שרגילים היו לאכל בהסבה על הצד השמאלי מטים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ורגליהם מטות לארץ, איש איש על מטה אחת, נתנו להם לידים, אף על פי שנוטל ידו אחת, נותן לשתי ידיו – שהנטילה הזאת היא לאכילה ונוטל ידיו כדין נטילת ידים. בא להם יין פעם שניה בחדר המסבה מזגו להם את הכוס, אף-על-פי שכל אחד ואחד ברוך לעצמו על כוס היין הראשונה – ששתה מקדם, מכל מקום היין ששותים עכשו לפני המזון בחדר המסבה טעון ברכה מחדש ולכן מברך על הכוס-יין השניה, ועל שתיה זו שהיא בהסבה – אחד מברך לכלם. הביאו לפניהם פרפריות, אף על פי שברך על הראשונה – מברך על השניה, ואחד מברך לכלן. הביאו לאחר שלש פרפריות – אין לאורחים רשות לכנס. וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר: מנהג גדול היה בירושלים, פורסין מטפחות על גבי פתח – בכל בית, בזמן שהמטפחות פרוסים – על גבי הפתח, אורחין נכנסין – כי על ידי כך הם יודעים שאוכלים בבית זה כעת ויוכלו לאכל שם, נסתלקו – המטפחות, אין רשות לאורחין לכנס – כי יודעים הם שאז אין זמן הסעדה [ותקנה טובה היא לקבלת אורחים שיגיעו כי שם יאכלו וילכו שם לאכל]. ועוד מנהג אחר היה בירושלים: מוסר תפקיד הכנת סעודה לטבח, והוא גרם שנתקלקל דבר בסעודה – עונשין את הטבח – שהוא חייב לשלם לבעל-הבית

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

דמי יציאתו שהוציא על הסעדה, שחסר את ממונו, וגם את דמי בשתו ודמי בשת אורחיו, שהזמין את אורחים ואין לו מה להאכילם, ואף שאינו מעקר הדין כי זה גרמא בעלמא, אבל מצד התקנה משלם. הכל לפי כבוד בעל הבית, והכל לפי האורחין: ט. הלכה זאת אמרו בהלכות סעודה: יוצא להטיל מים – להשתין (יומא ל' ע"א), נוטל ידו אחת – זו ששפשף בה את הנצוצות של מי רגלים, ונכנס חזרה לסעדה. יצא לרצות את חברו בחוץ והפליג – זמן רב בדבור, כשחוזר לסעדה, נוטל שתי ידיו – ונכנס, שפיון שהפליג זמן רב, הסיח דעתו מהסעדה ולא שמר על ידיו, וחייב לטול שתי ידיו בדרך שחייב לטול ידיו לפני סעדה, להיכן הוא נוטל? – איפה הוא נוטל את הידים? והתשובה היא: כשהוא נוטל את ידיו, לא יטול מבחוץ ויכנס אחר כך לסעודה, מפני החשד, שבני הסעדה אינם רואים אותו בשעה שהוא נוטל את ידיו בחוץ, ויאמרו שלא נטלן, אלא בא ומיסב במקומו, ונוטל שתי ידיו, ונוטל השמש את המטפח – יש גורסים 'הטפח', והוא הפך שיוצקים ממנו על הידים, ומחזר על האורחין – והשמש מסתובב בין האורחים עם הפלי ושואל אם יש שם מישהו נוסף שצריך לטול ידיו, ומתוך כך נודע לבני הסעדה שזה שנכנס עתה נטל את ידיו. י. מובא במשנה, בא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קנ"ש

להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו, ואם בא להם יין אחר המזון, אחד מברך לכלם, ועל זה מבארת התוספתא: שאלו את בן זומא: מפני מה אמרו חכמים בא להן יין בתוך המזון – כל אחד ואחד מברך לעצמו? ואם בא להם יין לאחר המזון אחד מברך לכלם, הרי בתוך המזון ודאי קבועים הם ביחד; למה אין אחד יכול לברך לכלם? אמר להם: מפני שאין בית הבליעה פנוי – מאכל בשעת הסעודה. כלומר, המסבים עסוקים באכילה ואינם שמים לב לצאת ידי חובתם בברכת המברך, וצריך דעת שומע ומשמיע (רש"י), וגם אינם יכולים לענות מחשש סכנת חנק (רבנו יונה, רשב"א, רא"ש), הביאו לו ארז ויין – מברך על הארז ופוטר את היין – שהיין טפל לארז. ואם הביאו לו צנון ונובלות – מין תמרים שאינם מתבשלים על האילן שנופלות מן האילן קדם שנגמר בשולן – מברך על הצנון ופוטר את הנובלות – כי הנובלות טפלים לצנון, מליח ופרוסה – של פת. אם אכל פירות גנוסר, ובשעת אכילת הפרי לא היה המליח לפניו, וכדי להפיג את המתיקות, נצרך לאכל מליח, וכיון שאינו יכול לאכל המליח בעצמו אוכל עם פת. מברך על המליח ופוטר את הפרוסה – כי המליח הוא העקר ופרוסת הפת באה כטפלה לו. רבי חנינא בן גמליאל אומר: מליח הבא בתחלה לפני המזון, ופת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הבא עם המליח לאחר המזון - טעונה ברכה לפניה ולאחריה - כי אין היא טפלה לפת. רבן שמעון בן גמליאל אומר: פרוסות - אם עדין יש פרוסות על השלחן, זהו סימן גדול לאורחין - איפה אורחים בסעדה, כל זמן שהאורחין רואין את הפרוסות - יודעין שדבר אחר בא לאחריה - שעדין יביאו עוד דברים לאכל. כבר שלם - והגר"א גרס: 'דג וקטנית'; שהם באים לסימן לקנות סעדה בלא פת, ואם האורחים רואים זאת, הם יודעין שאין דבר אחר בא לאחריה - וכבר סימו את הסעדה. יא. [דגן וקטניות - מברכין על הדגן, שהוא מן המבחר - מין דגן, חטה ושעורה וכל החמשה מיני תבואה קדם לברכת שאר מינים]. ויש גורסים: מברכין על הדגן - כלומר על הפת כשהוא מן המבחר - כיצד? היו לפניו פת שלמה של גלוסקין - של נחתום אמן שעושה למכר, והיא פת חשובה, ושלמה של בעל הבית - שהיא פת חשובה פחות, מברך על שלמה של גלוסקין - כיון ששתייהן שלמות, הכבר העשוי מקמח נקי, היא חשובה יותר, ומברכים עליה [והוא הדין אם שתייהן אינן שלמות (עין משנה ברורה קסח, א)]. פרוסה של גלוסקין ושלמה של בעל הבית - אף על פי שפת גלוסקין חשובה יותר מפת בעל הבית, מברך על השלמה של בעל הבית - כי מעלת שלמה עדיפה על מעלת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

גלוסקין, ואפלו אם הפרוסה של הגלוסקין גדולה יותר מהשלמה של בעל הבית, הפת השלמה עדיפה עליה (ארח-חיים קסח, א). פת חטין ופת שעורין - מברך על של חטין - כי מין חטה משבח ממין שעורה. פרוסה של חטין ושלמה של שעורים - מברך על פרוסה של חטין - כי בשני מינים עדיף המין החשוב על מעלת שלמה. פת בסמין ופת שעורין - מברך על שעורים. והלא בסמין יפין - משבחים מן השעורין? ומדוע מברכים על שעורים ולא על כוסמין? אלא שהשעורין ממין שבעה פירות שנשתבחה בהן ארץ ישראל, והכסמין - אף שהם ממין חטה, אינם מזכרים בפרוש בתורה כמו שהם ממין שבעה - ומעלת מין שבעה עדיפה אף על מעלת מין משבח יותר [נמצא שסדר המעלות המנויות כאן הוא: א. שבעת המינים. ב. מין משבח יותר. ג. פת שלמה. ד. קמח נקי יותר]. זה הכלל: כל שהוא מין שבעה - ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש, ומפני שהפסוק משתבח בהם, הם מקדמים לברכה, ומין דגן - שאינו מין פירות [אבל בגמרא, אין גורסים דגן, כדלקמן (בהלכה הבאה), שגם במין שאינו דגן הדין כן] רפן גמליאל אומר: מברך אחריו של ברכות - ברכת המזון, וחכמים אומרים: ברכה אחת מעין שלש - על המחיה: יב. מעשה ה'ה ברכן

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

גמליאל והזקנים שהיו מסבין ביריחו – בזמנם היו אוכלים בהסבה, רבן גמליאל והזקנים הסבו והמתינו שייבאו לפנייהם אכל. הביאו לפנייהם פותבות – תמרים, והם אחד משבעת המינים [דבש שהזכרה בתורה, הוא דבש הזב מן התמרים] ואכלום, ואחר האכילה נתן רבן גמליאל רשות לרבי עקיבא לברך – ולהוציא את כלם בברכת המזון, כשיטתו, שעל כל שבעת המינים מברכים ברכת המזון, והוא אף סובר שיש חובת זמון אחרי אכילתם, ולכן נתן לרבי עקיבא רשות לזמן ולהוציא את כלם בברכת המזון (תוספות לו.) קפץ רבי עקיבא, וברך ברכה אחת מעין שלש – רבי עקיבא פתח מיד וברך "על העץ ועל פרי העץ", כדעת חכמים שחולקים על רבן גמליאל, ולא הוציא את כלם בברכת המזון, אלא ברך לעצמו, וכן כלם ברכו לעצמם ברכה זו. אמר לו רבן גמליאל: עקיבה! מה לך – הרי אתה תלמידי וגם תלמיד חברי החכמים, עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלקת? – שביני לבין חכמים, אמר לו רבי עקיבא: למדתנו רבנו שעל פי הפסוק בתורה שכתוב (שמות כג, ב): "אחרי רבים להטת" – שבמקום שיש מחלוקת בין יחיד לרבים, הלכה כרבים, ולכן אף על פי שאתה אומר כן, וחבריה אומרים כן – הלכה כדברי המרבין – ההלכה כדעת חכמים שבמברכים אחרי שבעת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

המינים ברכה מעין שלש, ולא ברכת המזון. יג. רבי יהודה אומר משום רבן גמליאל: כל שהוא מין שבעה - המינים ואינו מין דגן, או מין דגן ולא עשאו פת - שגם בדגן עצמו יש חלוק בין עשה ממנו לחם או שלא עשה ממנו לחם, ואם לא עשה, נחלקו רבן גמליאל וחכמים שרבן גמליאל אומר: מברך אחריו שלש ברכות - ברכת המזון. וחכמים אומרים: ברכה אחת מעין שלש - על המחיה, אבל אם עשאו פת, גם חכמים מודים שחייב בברכת המזון. כל שאינו משבעת המינים ולא ממין דגן, כגון פת ארז ופת דחן - רבן גמליאל אומר: ברכה אחת מעין שלש - על המחיה, וחכמים אומרים: אין מברכין כלום - אלא רק ברכת 'בורא נפשות רבות'. יד. בענין ברכת 'בורא נפשות רבות וחסרונן', שאומרים בה "להחיות בהם נפש כל חי", שברא לא לבד דברים הצריכים לקיום הנפשות, אבל ברא גם כן דברים לתענוג (חסדי דוד), ועל זה מביא: מעשה ברבי טרפון שהיה יושב בצלו של שוכב - בעיר יבנה (מדרש תהלים עו) בשבת במנחה, הביאו לפניו דלי של צונן - הביאו לו מים קרים לשתייה. אמר להן רבי טרפון לתלמידיו: השוטה מים לצמא - להרוות את צמאונו [לא כששונה מים כי נחנק מחתיכת בשר ושוטה המים כדי לסלקה מבית הבליעה (ברכות מד:)], כיצד מברך?

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אמרו לו: למדתנו רבנו? – האם לא למדת אותנו כבר דבר זה? אמר להם: 'בורא נפשות וחסרונן' – כשיטתו במשנה סוף פרק שיש, שמברכים 'לפני' שתית המים בורא נפשות (ואין ההלכה כן). אמר להן: אשאל? – האם אתם מוכנים שאפתח עוד בדברי תורה והלכה? אמרו לו: למדנו רבנו – מה שיש לו עוד לדבר בענין זה. אמר להן: הרי הוא אומר (בראשית לו, כה): "וישב לאכל לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה", למה פרסם הכתוב את משאם? להודיע מתן שכרן של צדיקים, כי נשאלת השאלה, והלא אין דרך לערביים – של ישמעאלים, להיות נושאים אלא עורות המפיצים ריח רע ועטורן – פסלת הזפת, ואיך ארע שנשאו עמם מיני בשמים? אלא שנתנו את הצדיק שהוא בין דברים החביבין – לזה נודמנו בשמים (נכאת – כנוסי בשמים; צרי – שרף הנוטף מצצי הקטף; לוט – עשב הלז, שהוא נוטף מסמני הקטרת), שלא יזק מריח רע (עין רש"י שם, ובראשית-רבה פד, יז). והלא דברים קל וחמר, ומה אם בשעת כעסן של צדיקים – כאשר הנהגה עם הצדיקים היא בבחינת דינים וכעס, כביכול, אף אז הקדוש-ברוך-הוא מרחם עליהן – ראה לשון המכילתא (בשלח פרושה ה): להודיע זכותן של צדיקים כמה מסייעתם, שאלו ירד ידיד האהוב

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הזה עם הערביים לא היו ממיתים אותו מריח גמלים ועטרן? אלא זמן לו הקדוש-ברוך-הוא שקים מלאים בשמים וכל ריחנין טובים שלא ימות מריח הגמלים ומריח העטרן. ואם בשעת ה'כעס' כך, בשעת הרחמים – כשאין מדת הדין מתנחה, על אחת כמה וכמה – שיתנהגו עמם בחסדים ורחמים גלויים. טו. פיוצא בו (ויקרא י, ה): "ויקרבו וישאם בכתנתם" – ואמרו חז"ל (תנחומא שמיני יב): "וילאמר אלהם קרבו שאו את אחיכם", והלא כבר נאמר "ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם", אלא יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא שהוא עושה כמה נוראות וכמה נפלאות ששולח האש כשני חוטין, לכל אחד ואחד בחוטמו, ושרף את הנפשות ובבשרם לא נגע ולא במלבושם – "ויקרבו וישאם בכתנתם", והלא דברים קל וחמר, ומה בשעת כעס של צדיקים – כשנגזר עליהם מיתה בשריפה, מרחמין עליהן – שהיתה שרפת הנשמה וגוף קים, וזה רחמים גדולים, שהגוף נשאר שלם בדרך כבוד, בשעת הרחמים – כשאין שום גזרה, על אחת כמה וכמה – שהקדוש-ברוך-הוא מגן על הצדיקים. פיוצא בו – עוד ראיה לכך שהקדוש-ברוך-הוא מרחם על הצדיקים אף בזמן דין, מוכא בספר מלכים (מלכים א יג, כח): אודות נביא שנבא בבית אל, שעבר על דברי עצמו, שאמר בשם ה' שלא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

יאכל במקום ההוא, ולבסוף שמע לנביא שקר, שכחש בשם ה' שכן יאכל, וכשאכל – ענשו היה שהמיתו אריה, וכתוב שם: "לא אכל האריה את הנבלה ולא שבר את החמור" – דבר זה לא היה מטבעו של האריה, ולמד על כך, שזה היה מאת ה' (רד"ק). שהאריה עמד כשומר אצל הגויה עד שתוכל לקבורה והחמור נשאר לעמד שם כדי שיהיה מוכן לשאת עליו את גויתו של הנביא (מלבי"ם) להביאו לקבורה (עין בפרוש 'נחלת אבות' שם). ומה אם בשעת כעסן של צדיקים [שנענש ענש שעבר על דברי הנבואה] מרחמין עליהן [שלא תהיה מיתתם בדרך בזויה], בשעת הרחמים – על אחת כמה וכמה וכו' כנ"ל. טז. אמר להם – רבי טרפון לתלמידיו: האם אתם מוכנים שאפתח עוד בדברי תורה והלכה? אמרו לו: ילמדנו רבנו – ובנסחת הגר"א: למדתנו, הינו שהם אמרו לו שהכל למדים הם ממנו. מענין לענין שדברו אודות בורא נפשות, התגלגלו הדברים בדברי אגדה, עד שאמר להם: מפני מה – באיזו זכות זכה יהודה למלכות – על כל ישראל? אמרו לו: מפני שהודה במעשה תמר – ואמר (בראשית לו, כח): "צדקה ממני". מעשה בארבעה זקנים שהיו יושבין בבית-שער – מבוא החצר של רבי יהושע; ואלו שמות התנאים שישבו שם: אלעזר בן מתאי, חנינא בן חכינאי, ושמעון בן

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עזאי, ושמעון התימני. והיו עסוקין במה ששנה להן רבי טרפון – היו מעינים בדברי רבי טרפון במה שלמדנו למעלה, והגיעו לענין מלכותו של דוד. אמר להן רבי עקיבא: מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני שהודה במעשה תמר. הוסיפו הן מעצמן – שהוסיפו לומר עוד דברים שזכו להם אלו שהודו ולא כחשו, כמו שכתוב (איוב טו, יח"ט): "אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם; להם לבדם נתנה הארץ" – ראובן הודה על מעשה בלהה, ויהודה שהודה על מעשה תמר, אמר להם: וכי נותנין שכר על העברה? – הרי היא סרן חטא לפי בחינתו, והודה על החטא, ודיו שתתקבל הודאתו, ומה המקום לקבל עוד שכר על זה. אמרו לו: אלא אם כדבריה, שאין מגיע שכר על ההודאה, אמר להם: מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני שהציל את אחיו מן המיתה, שנאמר (בראשית לז, כו): "ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו". וכתיב (שם שם כז): "לכו ונמכרנו לישמעאלים". אמר להן: דיה להצלה זו שתכפר לו על המכירה – שמכרו את יוסף בעצתו, ולא שתזכה אותו עוד במלכות? ! אמר להם: אלא מפני מה זכה יהודה למלכות? מפני הענוה – ההכנעה שהכניע את עצמו בעת צרה, שאמר ליוסף על בנימין שמכרוהו להם בעצתו, ולא שתזכה אותו

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עוד במלכות, שנאמר (בראשית מד, לג): "ועתה ישב נא עבדך תחת הנער עבד לאדני והנער יעל עם אחיו" - שמסר נפשו לעבדות בעבור בנימין אחיו, ומביא ראיה שאין אדם זוכה למלכות אלא רק מחמת הענוה, שכן מצינו. שאף שאול לא זכה למלכות אלא מפני הענוה, שנאמר (שמואל א ט, ה): "פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו", שקל עבדו בו - שכלל במלה 'לנו' אותו ואת עבדו. אבל שמואל אינו בן - לא נהג כמו שאול, אלא (שמואל א י, ב): "נטש אביך את דברי האתונות ודאג לכם לאמר מה אעשה לבני" - אלא דאג "מה אעשה לבני", אבל לא דאג על העבד. ועוד זאת היתה בשאול המלך, שהוא בורח מן השררה, שנאמר (שמואל א י, כב): "וישאלו עוד בה' הבא עוד הלם איש, ויאמר ה': הנה הוא נחבא אל הכלים" - כשרצו ישראל מלך, אחר שהוכיחם ה', שמואל הנביא הקריב את שבט בנימין, ואחר כך משפחת המטרי, ואחר כך שאול בן קיש, והוא לא נמצא, ושאלו את ה', וענה: שהוא נחבא אל הכלים, וברש"י שם: נחבא אל הכלים - בבית שנתנו שם הפאין כליהם, שהיה בורח מן הגדלה. ומדרש אגדה רבי תנחומא: ואל הכלים, באורים ותומים, אמר: שמא איני ראוי לגדלה עד שישאלו באורים ותומים, ושאלו ועלה בידו. אמר להם - רבי טרפון, עדין אין הדבר

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הזה גורם מלכות, כי אפשר לשאול: ולא ערב הוא? – והרי יהודה ערב לאביו בעד בנימין, וסופו של ערב לצאת ידי ערבותו – כמו כל ערב שיוצא ידי חובת הערבות שקבל עליו, לכן נכנע תחת יוסף, ואמר שישב תחת אחיו כי הצרך לצאת מן הערבות, ולא רק מחמת ענוה. אלא מפני מה זכה יהודה למלכות? אמרו לו התלמידים לרבי טרפון: למדנו רבנו – תאמר לנו אתה באיזו זכות זכה יהודה למלכות? אמר להם: מפני שקדש שמו של הקדוש-ברוך-הוא, שכשעלו שבטים – ממצרים, ועמדו על הים, שבט זה היה אומר: 'אין אני יורד' – לים. וזה אומר: 'אין אני יורד תחלה' – אני רוצה להיות הראשון שיורד לים, קפץ שבטו של יהודה לים וירדו לתוכו בתחלה עוד לפני שנבקע, וקדשו שמו של הקדוש-ברוך-הוא – כי זה קדוש השם גדול לחיות לפי הנס העתיד לבוא קדם שבא. ועל אותה השעה – של קפיצת בני שבט יהודה לתוך הים, הוא אומר (תהלים סט, ב): "הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש" וגו' – כי כשקפצו והים עדין לא נבקע, המים כסו אותם עד רגע האחרון, שאז פתאם היה הנס, וכן הוא אומר (תהלים קיד, א): "בצאת ישראל ממצרים וגו' היתה יהודה לקדשו" – וממלים אלו שומעים אנו, כי יהודה קדש שמו של הקדוש-ברוך-הוא על הים – ובזכותו ואחריו

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

קפצו כלם לים, ונבקע הים, ונעשה קדוש ה' נורא לדורות, לכה זכה, ונעשו ישראל ממשלותיו - שמזרעו של יהודה מושלים על ישראל. יז. עקרו - באמצע הסעדה למקום אחר, להביא את החתן ואת הפלה - הלכו להביא חתן וכלה ממקום אחר לחזור אתם לסעדה, הניחו שם - במקום של הסעדה, זקן או חולה - שלא יכלו ללכת למצוה הזו של הכנסת פלה, אין צריכין לברך למפרע - ברכת המזון, קדם עקירה על מה שיאכלו. וכשהן חוזרין - למקום מסבתם הראשונה - אין צריכין לברך לכתחלה - ברכה שלפני האכל, כי העקירה שלהם אינה עקירה. לא הניחו שם זקן או חולה - וכל מי שהיה במסבה הלך לקראת חתן פלה, צריכין לברך למפרע - לפני שעוזבים את המקום צריכים לברך ברכת המזון. וכשהן חוזרין - כשהם חוזרים למקום שאכלו קדם - צריכין לברך לכתחלה - לפני המזון שימשיכו לאכל. יח. בעלה-בית שהיה מסב ואוכל - בביתו, קראו חברו לדבר עמו - לפי שעה בלי הסח הדעת, אין צריך לברך למפרע - לפני שהולך לצאת לחברו. וכשהוא חוזר - כששב למקום אכילתו הקודם, אין צריך לברך לכתחלה - לפני האוכל. הפליג - אם יצא לדבר עם חברו למשך זמן רב, צריך לברך למפרע - לפני שיוצא. וכשהוא חוזר - לאכל שוב, צריך לברך

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

לכתחלה - ברכה לפני האכל: יט. פועלין שהיו עוזרין - קוטפים בתאנים, וגוזרין - חותכים בתמרים, ומוסקין תולשים בזיתים, אף על פי שמפסיקין ואוכלין, מפסיקין ואוכלין - אין הפסק זה מצריך ברכה נוספת, אלא אין צריך לברך למפרע - אף שרצו לאכל תאנים, תמרים וזיתים אין הם חייבין לברך על כל מין ומין ברכה אחרונה, אלא ברכה אחת לכלם. וכשהן חוזרין - כשהם הולכים ממין למין אין צריכין לברך לכתחלה - ברכה ראשונה כי ברכה אחת עולה לכלם. הפליגו - אבל אם התרחקו, צריכין לברך למפרע - אחר כל מין. וכשהן חוזרין - למין אחר, צריכין לברך לכתחלה - ברכה ראשונה, וגדולה מזו שמענו בירושלמי: "אכל במזרחה של תאנה זו, ובא לאכל במערבה, צריך לברך":

פרק חמישי

א. לא יאכל אדם ערב שבת מן המנחה ולמעלה - מתשע שעות ולמעלה, כדי שיקנס לסעדת שבת בתאווה - כי זה מכבוד השבת, שאכילת הסעדה תהיה בתאווה ולא תבוא על השבע; דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אדם אוכל והולך עד שתחשך - ואין צריך להתחשב בסעדת שבת. מפסיקין לשבתות - אם התחיל לאכל מבעוד יום, אפלו שהתחיל בהתר קדם המנחה, אם היה אוכל

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

והמשיך את סעדתו עד שתחשך מפסיק לאכל משחשכה עד שיקדש על היין; דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אין מפסיקין – אלא גומר את כל הסעדה ואחר כך מקדש. ב. מעשה ברבן שמעון בן גמליאל, ורבי יהודה, ורבי יוסי, שהיו מסבין בסעדה בעכו – בערב שבת, וקדש עליהם היום – החשיך היום ונכנסה שבת בעודם בסעדה. אמר לו רבן שמעון בן גמליאל לרבי יוסי: ברבי! – גדול הדור, רצונך – האם אתה מסכים, ונפסיק את סעדתנו ונברך ברכת המזון לשבת – כדי לקדש על היין לכבוד השבת, ונחשוש לדברי רבי יהודה חבננו? [למרות שאתה עצמך מקל בדרך] אמר לו: 'בכל יום אתה מחבב את דברי בפני יהודה, ועכשו אתה מחבב את דברי יהודה בפני? והרי זה דומה ללשון הפסוק (אסתר ז, ח): "הגם לכבד את המלכה עמי בבית"? !' – כלומר, בפני אתה מבישני? אמר לו רבן שמעון בן גמליאל: 'אם כן – שפכר היו דין ודברים בנושא, הרי שעלינו להיות זהירים שלא נפסק – לא נפסיק את סעדתנו, שמא יראו התלמידים שאנו נוהגים כרבי יהודה [עד שלא הקפיד עליו, היה אפשר לומר שמחמירים, אבל כעת, לאחר שהקפיד, אם יעשו כרבי יהודה, יחשבו שדוקא צריך לנהג כך], ומכח זה תקבע הלכה כמותו לדורות'. אמרו: לא זזו משם – עוד

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

בהיותם שם נשאו ונתנו בדבר עד שקבעו הלכה כרבי יוסי – שאם התחיל סעדתו בהתר, וקדש עליו היום, רשאי להמשיך סעדתו. ג. בני חבורה שהיו מסבין בערב שבת, וקדש עליהם היום – דהינו שנכנסה שבת בעודם בסעודה, עוקרין – מפסיקין את הסעדה ומסלקין השלחן כדי לברך ברכת המזון, ומביאין כוס של יין, ואומרין עליו קדשת היום – כיון שאי אפשר לטעם מהכוס של ברכת המזון לפני קדוש, לכן מביא כוס ראשון ואומר עליו קדוש, ואחר כך מביאין כוס שני לברכת המזון; דברי רבי יהודה. רבי יוסי חולק ואומר – אין צריך להפסיק את הסעדה כשקדש היום: אוכל והולך עד שתחישך – רשאי להמשיך את סעדתו גם לאחר שיחשיך (רשב"ם פסחים קב). [ולא נקט עד שתחישך, אלא לאור דברי רבי יהודה].

ד. גמרו – את סעדתם, מביאים שני כוסות של יין, מזגו לו כוס ראשון – מברך עליו ברכת המזון – שהוא חלק מהסעדה [ולדעת רבי יוסי מתר לטעם הימנו לפני קדוש – ובודאי אם פורס מפה ומקדש עדיף גם לרבי יוסי], ומזכיר של שבת בברכת המזון – לדעת שניהם; כיון שאכלו אחר שכבר נחשך. ובכוס השני – אומר עליו קדשת היום – גסח הקדוש. [הרמב"ם (הלכות שבת פרק כט) פוסק שאם גמר סעדתו, והתחיל בברכת המזון, צריך לברך תחלה ואחר כך

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מקדש]. ה. דרכם היתה לאכל בהסבה פשהם מטים על צדם השמאלית, ורגליהם לארץ, כל אחד על מטה שלו בפני עצמו. כיצד סדר ההסבה של מטות הסועדים? בזמן שהן שתי מטות – ושני סועדים, גדול – בשנים מיסב בראש – הוא מתחיל בהסבה של מטה ראשונה. ושני לו – למטה הימנו – למרגלותיו של הגדול, שאם ירצה הגדול לשוחח עמו, שלא יצטרך לטרוח להזדקף ולשבת, ובזמן שהן שלש מטות עם שלשה סועדים, גדול מיסב – בראש [בתחלה] במטה האמצעית. שני לו – מניחים את מטתו למעלה הימנו – למראשותיו. שלישי לו, למטה הימנו – למרגלותיו. כי המקום שלמעלה ממנו מכבד יותר, ויש לכבד את השני שהוא גדול יותר, ואם ירצה הגדול לשוחח – ישוחח עם השלישי, ואף שאם ירצה לשוחח עם השני, יצטרך להזדקף ולשבת, עדיפה טרחתו של הגדול מהבזיון שיתבזה השני אם ישב אחר השלישי, כך היו מסדרין והולכין – הינו שכן על זה הדרך, שאם היו יותר משלש מטות, לעולם מסדרים כך, שיהיה אחד למעלה ואחד למטה והגדול באמצע. ו. כיצד סדר נטילה – של מים אחרונים לפני ברכת המזון, עד חמשה – מסבים בסעדה מתחילין מן הגדול – שבסכום מועט כזה של אנשים, אין הגדול מתעכב כל כך לחכות לכלם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שיטלו ידיהם למים אחרונים, ואין זה גנאי לו, מחמשה ואילך – אם יושבים בסעדה יותר מחמשה אנשים, כגון עשרה וכדומה, מתחילין מן הקטן – היושב בסוף, וכך נותנים לכל המסבים, עד שמגיע לחמשה – הגדולים שסביב הגדול, וחוזר ומתחיל מן הגדול – שהוא יטול תחלה ואחר כך חמשה הללו, ולמקום שמים אחרונים חוזרין – כלומר, מי שנטל ראשונה מאלו החמשה האחרונים, שם ברכה חוזרת – הוא מברך על ברכת הזמון, אם הגדול היה הראשון – הוא מברך, ואם צוה לאחר לטול לפניו – האחר הוא מברך. ז. סדר למזיגת הכוס – כיצד הוא הסדר בענין שתית היין, אם השתיה היא בתוך המזון – מתחיל מן הגדול – שהוא המברך תחלה, אבל על הכוס יין שלאחר המזון – מתחילין מן המברך – אם הגדול לא ברך, אלא צוה לאחר לברך, הוא מברך ושותה תחלה לכלם, רצה לחלק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו – אף שהם נתנו לו רשות לברך, אבל רוצה לכבדם שהם יברכו הרשות בידי – לעשות כן. ח. שנים – האוכלים מקערה אחת ממתינין זה את זה בקערה – שפשאחד מהם מפסיק לאכל כדי לשותות, חברו מפסיק לאכל וממתין לו עד שיגמר שתיתו. אבל שלשה – האוכלים מקערה אחת, אין ממתינין לאחד המפסיק

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

לשתיה. הבוצע שהוא המברך על הלחם להוציא את האחרים, הוא פושט ידו ראשון – הוא נוטל מהקערה תחלה אכל ללפת בו את פרוסת המוציא, אפלו כשהוא קטן שבחבורה, כגון שהוא בעל הבית שבוצע תמיד תחלה [או כשהגדול נתן לנו רשות], אבל אם רצה לחלק כבוד לרבו, או למי שגדול ממנו – שהוא יטול מהקערה תחלה הרשות בידו: ט. לא ישך אדם מן הפרוסה ויחזירנה בקערה – המשתפת לשאר סועדים, מפני סכנת נפשות – שמא נשאר מרוקו על הפרוסה, והאחר יגעל ויבוא לידי סכנה י. לא ישטה אדם מן הפוס ויתננו לחברו – שישטה את מה שנותר בכוס, לפי שאין דעת הבריות שוות – ויש אנשים שנגעלים מאד מזה, ויכול לבוא לידי סכנה: יא. אחד משמש את השנים – הרי זה אוכל עמהן – מתר לו לאכל אתם גם מבלי שיתנו לו רשות מפרשת, כי מסתמא הם רוצים שיהיה להם מזמן לברכת המזון. אבל אם היו שלשה שאכלו, ויש שם שמש לשמשם בסעדה – אינו אוכל השמש עמהן – בסתם, עד שיתנו לו רשות – שיזמינו אותו במפרש לבוא לאכל אתם. יב. בא להם מתיקה בתוך המזון – אם הביאו לסועדים בסעדה מיני מתיקה מדברים הבאים בתוך הסעדה מחמת הסעדה, מברך על המזון – ברכת המזון ופוטר בכך את המתיקה – כי כך שנינו, שאם יש עקר

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

וטפל, העקר פוטר את הטפל, ומיני המתיקה הם טפלים לעקר הסעדה, שמברך עליה ברכת המזון ופוטר את המתיקה. יג. רבי מונא אומר משום רבי יהודה: פת הבאה בכסנין שמביאים אותה אחר המזון – דרכם היתה, שלאחר שסימו את הסעדה, היו מסלקים את השלחן, ומביאים עוגת מזונות [פת שנלושה עם תבלין] עם קליות, וכיון שהיא מהדברים הבאים אחר הסעדה, יש לה דין כמו שאכלו אותה בפני עצמה, ולכן טעונה ברכה – בורא מיני מזונות לפניה, וברכת 'על המחיה' לאחריה – אבל בזמנינו שלא מסלקים את השלחן, אין הדין כן, אלא ברכת המזון פוטרת. יד. מים ראשונים – שנוטלים לפני הסעדה, רשות – יש מצוה לטול ידיים [ונקראת רשות, כי אין חובה לאכל סעדה; וגם כי סבת החיוב בזמנינו היא פחות מבזמן אוכלי תרומה, אבל בודאי היא חיוב גמור]. אך מים אחרונים – שנוטלים לפני ברכת המזון, הן חובה – כי הנטילה היא משום סכנה, משום מלח סדומית שנדבק בידיה. ויש חלוק להלכה בין שתי הנטילות, כשנוטל מים ראשונים – מפסיק – שהוא נוטל פעמים, פעם אחת לטהר את הידים, ופעם שניה לטהר את המים הראשונים שנשמאו מחמת הידים (ירושלמי ברכות נח ע"ב), אבל במים אחרונים – אינו מפסיק – אלא נוטל פעם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אחת. [ויש שפרשו, להפסיק בין הנטילה לברכת המוציא, ובמים האחרונים אסור להפסיק. וב'חסדי דוד' מפרש, שמים ראשונים, הם המים האמצעיים, שנוטלים בתוך הסעדה, ולא מים של נטילת ידים לפני הסעדה]. טו. הכל חייבין בברכת המזון, בין כהנים ולוים – אף שהם אוכלים קדשים, וכתוב בהם (שמות כט, לג): "וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כָּפַר בָּהֶם", הייתי חושב שאין צריך זמון, משמיע שכן חייב, וישראלים – כיון שאמר כהנים ולוים המשיך גם וישראלים, וגרים – אף שלא נטלו חלק בארץ ואין שיך אצלם וברכת על הארץ הטובה, אבל הוא חייב בכל המצוות שישראל חייב, ועבדים משחררין – שחייבים בכל המצוות שבתורה, חללין – שנהיו חללים מן הכהנה, וממזרין – שנוולדו מאחת מהעריות שחייבים עליהם כרת, נתינין – גרים שהכניס יהושע תחת כנפי השכינה, סריס אדם – שנסתרס לאחר שנולד, סריס חמה – ממעי אמו, שלא ראה חמה אלא כשהוא סריס, פצוע דכא – שנפצעו ביציו בסכין או נתמעכו, וברות שפכה – שנכרת הגיד שלו, כלן חייבין – בברכת המזון, ומוציאין את הרבים ידי חובתן – הינו שכיון שהם חייבים בודאי, יכולים להוציא ידי חובה את מי שאינו יכול לברך בעצמו, טומטום – שמכסה ואינו נכר אם הוא איש או אשה, ואנדרוגינוס – יש לו גם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

זכרות וגם נקבות, וספק זכר הוא חיבין, ואין מוציאין את הרבים ידי חובתן – שמא נקבה היא [נשים פטורות מן התורה] ואינה יכולה להוציא את הזכרים ידי חובתם. טז. אנדרוגינוס מוציא את מינו – שאם הוא זכר, גם חבירו זכר, ואם הוא נקבה – גם חבירו כמותו, לכן יכול להוציאו ידי חובתו. ואינו מוציא שאינו מינו – כי שמא הוא נקבה ואינו יכול להוציא זכר, טומטום – שפעמים הוא זכר ופעמים הוא נקבה, לכן אינו מוציא, לא את מינו – כי שמא הוא נקבה ומינו זכר, ולא את שאינו מינו – שאינו יוצא ידי חובתו על ידו. יז. מי שחציו עבד וחציו בן חורין – עבד שהיה שיף לשני אדונים, ואחד מהם שחרר את החצי השיף לו, וחציו השני נשאר לאדון השני, אינו מוציא – ידי חובה, לא את מינו – עבד שחציו משחרר כמותו, ולא את שאינו מינו – עבד לגמרי או משחרר לגמרי, משום שאינו יכול צד העבדות שבו להוציא את צד החירות של זה שרוצה להוציאו ידי חובתו. יח. נשים ועבדים – שאינם משחררים, וקטנים – שאינם בני חיוב, כיון שהם פטורין – מן התורה, ולכן אין מוציאין את הרבים ידי חובתן – כי הם חיבים בחיוב דאורייתא. באמת אמרו – הלכה ברורה היתה בידם: אשה מברכת לבעלה – אם הוא אכל פחות מכזית, יכולה אשה שחיתת

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מדרבנן להוציא את בעלה ידי חובתו שחיב רק מדרבנן, וכן - קטן שחיב מדרבנן מברך לאביו - שאכל פחות מכזית וחיב מדרבנן. עבד - שחיב במצוות כאשה, ומברך מדרבנן, מוציא ידי חובה לרבו - שאכל פחות מכזית, וחיב מדרבנן. יט. קטן שהביא - שגדלו לו שתי שערות - במקום הערוה, שהן סימני גדלות (עין שלחן ערוך ארח חיים סימן נה, סעיף ט; ושלחן ערוך אבן העזר סימן קנה, סימנים ידיוח), מזמנים עליו. ושלל הביא שתי שערות - אין מזמנים עליו. ואין מדקדקין בקטן - אין בודקין בדקדוק על קטן אם כבר הגיע לכלל שלש עשרה שנה ויום אחד ויש אומרים שאין מדקדקים שהשערות יגיעו כדי לכף ראשן לעקרן]: כ. בענין ברכת הזמון גם כשיש יותר משלשה, עדיף לומר: 'נברך', ועם זאת בין שאמר: 'נברך' בין שאמר: 'ברכו' - אין תופסין אותו על כך - אין גוערים בו, מחמת שאין אסור בדבר, ואף לכתחלה אפשר לומר 'ברכו' כשיש שלשה חוץ ממנו. אבל הנקדנין - הדיקנים, תופסין אותו על כך - גוערים בו שהוציא את עצמו מן הכלל, והיה עדיף לו לומר 'נברך' שבכך כולל את עצמו בברכה. בעשרים, נחלקו - אם המסבים הם עשרים איש ונמצא שיש כאן שני מנינים, יכולים הם להתחלק לשתי קבוצות של כל אחת עשרה, ולומר 'נברך אלקינו'. ובלבד שלא יהא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

בהן אחד שמפטירין אותו מן הזמון – שלא יהיה אחד שכבר זמן או שברך ברכת המזון, שאז אינו יכול להצטרף כי פרוחה ממנו חובת זמון [וב'שירי מנחה' באר: שלא יהיה ביניהם קטן, שכל מה שקטן מצטרף הוא בשעת הדחק, אבל לא בשביל להתחלק]: כא. רבן שמעון בן גמליאל אומר: עלו והסבו – קבוצה של אנשים, ובא אדם אחר למקום שהיו סועדים בו, והסב עמם, אפלו לא טבל עמם אלא בציר – שלא אכל עמם כזית דגן, אלא אכל ירק טבול ברטב, מזמנין עליו – מצטרף עמם לזמון: כב. עובד-כוכבים המברך בשם – עונין אחריו אמן – כי מסתמא כון לבו לשמים, ואף שאינו מכיר את האלוה האמתי, אבל פותי – שעובד להר גריזים, אף שהוא בדרך כלל המברך בשם – אין עונין אחריו אמן – כי שמא הפעם לא ברך את השם הנכבד עד שישמע את הברכה בלה – ששמעו אותו בפרוש אין שמזכיר את השם ולא די לסמך ששמעו ממנו את סוף הברכה, מפני שיש לחשש שמא ברך לשם האליל שבהר גריזים: כג. אם היה ישראל נותן לכהן קרבנות שיהא מקריב בשבילו זבחים בירושלים, ואם ארע שזה זמן רב שלא הקריב קרבנות בכלל, אומר – מברך הישראל: 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה'. כשהוא מקריבם –

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

כשהכהן מקריב את הקרבנות שנתנו לו להקריב, אומר: 'ברוך אתה ה' אשר קדשנו במצותיו וצונו להקריב זבחים'. ואם מדבר בקרבן שלמים שהבעלים הישראל אוכל מבשרם, אזי כשהוא אוכלם, אומר: 'ברוך אתה ה' אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכל זבחים'; ויש מפרשים שהכל סובב על הכהן, שאם היה כהן שלא הקריב מימיו, אומר פעם ראשונה שמקריב ברפת שהחזינו, וכן להקריב זבחים וכן באכילתו לאכל זבחים. כד. עשרה אנשים שהיו הולכים בדרך והיו אוכלין, אף על פי שכלן אוכלין מכפר אחד – של לחם, מכל מקום כל אחד ואחד מברך לעצמו – אף שאכילה מכפר אחד משתף מצרפת אותם יחד במדה מסימת – אין רואים אותם כמשתתפים בסעדה משתפת, מאחר שהם אוכלים בהליכה, אבל אם ישבו לאכל, גדול כחה של ישיבתם יחד שאף על פי שכל אחד ואחד אוכל מכפרו – המיחד לו אחד מברך לכלן. כה. פועלין שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית – והוא הדין כל שכירי יום, הרי אלו מברכין לאחריה ברפת המזון, כיון שהיא מן התורה, ומברך שתים. פיצד? מברך ברכה ראשונה פתקנה – כיון שמזכר בפרוש 'וברכת', כולל שניה של ירושלים בשל ארץ, וחותר בשל ארץ – הברכה השניה פותחת בברכת הארץ, וכולל של ירושלים בשל ארץ. במה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

דברים אמורים? בעושיין בשכרן - כשהם עובדים בשביל שכר שמקבלים מבעל-הבית על עבודתם חוץ מהאכל שמקבלים ממנו, אבל אם היו עושיין עמו בסעדה - שהשכר על עבודתם הוא רק הסעדה, ואינם נוטלים עוד שכר, או שהיה בעל הבית מיסב עמם - וממילא מסכים על אבוד הזמן בשביל הברכה, הרי אלו מברכין בתקנן - ברכת המזון שלמה. וכעת עוברת התוספתא ללמד דבר חדש בפני עצמו, ארבעה דברים [ויש גורסים אלו דברים (חזון יחזקאל)] ששנויים במחלקת בין דעת בית שמאי ובין דעת בית הלל בהלכות שבענייני סעדה, בית שמאי אומרים: מברך תחלה על קדשת היום [ברכת "מקדש השבת" או "מקדש ישראל והזמנים"], ואחר כך מברך על היין - ברכת "בורא פרי הגפן", שהיום גורם ליין שיבא - קדשת שבת או יום טוב היא הגורמת להביא את היין כדי לקדש עליו (רש"י), ואם כן ברכת קדשת היום היא העקרית, ולכן צריך להקדימה. וכבר קדש היום ועדין לא בא - קדשת השבת קדמה להבאת היין, שהרי קדשת היום חלה עליו משקבל את השבת או משהגיע הלילה, ורק לאחר מכן בא היין לשלחן, וכיון שקדשת היום קדמה לבוא - צריך להקדים את הברכה שלה. ובית הלל אומרים להפך: מברך תחלה על היין, ואחר-כך מברך על

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

קדשת היום, שהיין גורם לקדשה שתאמר - אי אפשר לומר את ברכת קדשת היום ללא יין, לכן צריך להקדים את ברכת היין לברכת הקדוש. דבר אחר - טעם נוסף: ברכת היין היא תדירה - שהרי מברכים על היין בקדוש כל השבתות והימים טובים, בהבדלה ובברכת נשואין, ואלו ברכת היום - אינו תדירה - כי נאמרת רק פעם אחת בכל שבת (שאגת אריה כא). וכלל מנח בידינו, אשר תדיר ושאינו תדיר - תדיר קדם. וחלכה כבית הלל - לברך קדם על היין ואחר-כך ברכת הקדוש. כו. בית שמאי אומרים: כשבאים לשותות יין לפני הסעדה נוטלין תחלה לידיים לטהר אותן ואחר-כך מוזגין את הכוס ושותים אותו, שאם אתה אומר מוזגין תחלה את הכוס יש לחשש, שמא נטמאו משקין שבאחורי הכוס מחמת ידיו, ויחזרו ויטמאו את הכוס - כאשר ימזג את הכוס לשותו, יפול מהמשקה לאחורי הכוס. ואם ישתה את הכוס בידיים טמאות, יטמאו הידיים [שהן שניות לטמאה] את המשקה שאחורי הכוס, ומשקה זה יחזר ויטמא את אחורי הכוס [כדין משקין טמאים, שמטמאים אחורי כלים מדרבנן], ונמצא שבמשך הסעדה ישתמש בכוס שאחוריו טמאים, ולכן נוטלים לידיים לפני מזיגת הכוס, ואז אין חשש שהידיים יטמאו את אחורי הכוס. ובית הלל אומרים: הם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

סוברים שמתר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים, ולכן אחורי הכוס לעולם טמאין – ולכן אם יטול ידיו תחלה, יתכן שלא ינגב טוב את ידיו ויגע בידיו הרטבות ממי הנטילה באחורי הפלי, ואם הם יהיו טמאים יחזרו ויטמאו את המים שעל ידיו, ונמצא שיאכל את סעדתו בידים טמאות. דבר אחר – אף לדבריכם שאתם חוששים לטמאה, עדיף להקפיד על הכלל מהלכות סעדה: אין נטילת ידיים אלא סמוך לסעדה – וכיון שתכף לנטילה סעדה – אין כדאי להפסיק בין הנטילה לסעדה במזיגת הכוס ושתייתו: כז. וכאן מפרשת התוספתא טעמם של בית הלל [הראשון], שלכן מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים. שאם אתה אומר נוטלין תחלה, שמא יטמאו משקין של ידיים מחמת הכוס – שהרי מתר שאחוריו יהיו טמאים, כדלעיל, ויחזרו ויטמאו את הידים – ויאכל את הסעדה בידים מסואבות. אלא מוזגין את הכוס ואחר כך נוטלין לידים – כמפרש למעלה. כח. בית שמאי אומרים: לאחר נטילת ידיים מקנח ידו במפה – מגבת, ומניחה על השלחן – כדי להמשיך ולנגב בה את ידיו מלכלוך האכל, אבל לא יניחנה על הפסת שיושב עליה, שאם אתה אומר על הפסת, שמא נטמאו משקין שבמפה מחמת הפסת, ויחזרו ויטמאו את הידים – שמא ישב על כסת טמאה,

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

והמשקין שעל המפה יטמאו את ידיו כאשר ינגב אותן בשעת הסעודה. ובית הלל אומרים: ספק משקים לידיים – טהור. ואף אם תאמר שנחוש לדעת בית שמאי שהידיים טמאות, נאמר דבר אחר: אין נטילה לחלין מן התורה – ולכן מטב שיטמאו הידיים שאין להם עקר מן התורה, ולא יטמאו האוכלין [כדלקמן] שיש לזה עקר מן התורה, ולכן לא יניח המפה על השלחן אלא מקנח ידו במפה ומניחה על הכסת, שאם אתה אומר על השלחן, שמא יטמאו משקין שבמפה מחמת השלחן – שמא השלחן יהיה טמא ויחזרו ויטמאו את האוכלין – שעל השלחן: כט. בית שמאי אומרים: מכבידין את הבית – מטאטאים את המקום שאכלו בו כדי לנקותו משיירי המזון – מפני אבוד אוכלין – וזה צריך להיות לפני נטילת הידיים, כי אם יטלו ידיים קדם, המים יקלקלו את שיירי המזון, לכן קדם מנקים ואחר-כך נוטלין לידיים – מים אחרונים. ובית הלל אומרים: אין צורך להקדים את כבוד הבית לנטילת ידיים, אלא אפשר לטול את הידיים תחלה, כי היה שמש תלמיד-חכם – שהרי אסור להשתמש בשמש עם-הארץ [לדעת בית הלל], ומלקט פרווין שיש בהן כזית – והוא מקפיד לסלק את פרווית הפת הגדולים שיש בהם כזית, לפני נטילת הידיים ולכן אין חשש שהפרורים הללו

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

יפסדו מהמים של הנטילה, ואם ישארו פרוורים קטנים יותר, אין בכך כלום, שכן מתר לאבד בידים פרוורים שאין בהם כזית, ולכן נוטלין - [אם רוצים - אפשר לטול] לידים תחלה, ואחר-כך מכבדין את הבית - ולא שתיכים לעשות כן, אלא שאין צרך לכבד קדם את הבית. ל. הביאו לפניו שמן ערב ויין - ששותים בגמר הסעדה קדם ברכת המזון [ואין המדבר בכוס של ברכת המזון]. בית שמאי אומרים: אוחז את כוס היין - ביד שמאלו - כי אינו מברך עליו עכשו. ואת כוס השמן הערב הוא אוחז ביד ימינו - כדין כל דבר שמברך עליו שמחזיקו ביד ימינו. כי מברך על השמן תחלה ברכת 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם בורא שמן ערב, ואחר-כך מברך על היין - בורא פרי הגפן [המדבר בסעדת ימות החול, שהברכה על היין שלפני הסעדה אינה פוטרת את היין שלאחריה]. לדעת בית-שמאי מברכין על השמן תחלה כי אינו מחסר מעשה להנאתו, ומיד שמקריבו לחטמו - נהנה ממנו, אבל יין נהנה רק כששותה. ובית הלל אומרים: אוחז היין ביד ימינו שעליו מברך תחלה, כי הוא חביב יותר כי נכנס לתוך הגוף, ועדיף משמן שאינו אלא להריח, ואת כוס השמן הוא אוחז ביד שמאלו. מברך על היין ושותהו, וחוזר ומעביר השמן ליד ימין ומברך על השמן, וטוחה -

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מקנח את ידיו המשמנות בראש השמש – כדי שלא יצא הסועד התלמיד-חכם לשוק עם ידים מבשמות. אבל אם היה השמש בעצמו תלמיד חכם – טחו את השמן הנשאר בכתל, לפי שאין שבת לתלמיד חכם [בגמרא (ברכות מג ע"ב): שגנאי לתלמיד חכם] שיצא לשוק כשהוא מבשם – בגמרא מבאר, שהמדבר במקום שחשודים על משכב זכור. לא. אדם שהיה אוכל סעדה בשבת לפנות ערב, ונמשכה סעדתו עד מוצאי שבת, ולאחר הסעדה הוא מברך ברכת המזון וברכת הבדלה על אותה כוס יין [וכגון שיש לו יין לכוס אחת בלבד], כיון שהוא מבדיל על הכוס, הוא מברך עליה גם את ברכת הבשמים וברכת הנר, אותן מברכים בדרך כלל עם ברכת ההבדלה. במשנה נחלקו בית שמאי ובית הלל על סדר הברכות הללו, ועל זאת אמר רבי יהודה: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על ברכת המזון שבתחלה – שצריך לברך קדם על ברכת המזון, כי היא מצוה שלפניו, ואין מעבירין על המצוות, ועל הבדלה שבסוף. ועל מה נחלקו בית שמאי ובית הלל? על המאור ועל הבשמים שבאמצע, שבית שמאי אומרים: על המאור ואחר כך הבשמים – הסדר הוא: ברכת המזון, בשמים, מאור, הבדלה. ובית הלל אומרים: בשמים ואחר כך מאור – הסדר הוא ברכת המזון, בשמים,

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מאור הבדלה. לב. הנכנס לביתו במוצאי שבת – מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים – כדעת בית שמאי לפי רבי יהודה, ואחר כך אומר ברכת הבדלה. ואם אין לו אלא כוס אחד – של יין ואם יבדיל עליו עכשו – לא ישאר לו יין לברך עליו ברכת המזון מניחו עד לאחר המזון, ומשלושלו בלן לאחריו – עושה שלשלת לאחר ברכת המזון מכל הברכות שנזכרו, כלומר, מסדר את כל הברכות הללו לאחר סעדו, ולאחר שברך ברכת המזון תחלה. כעת מלמדת התוספתא דיני הבדלה: ואומר הבדלה בכל מוצאי שבת ובמוצאי יום טוב ובמוצאי יום הכפורים, ובמוצאי שבת שנכנס ליום טוב – במוצאי-שבת שחל בליל יום-טוב, שמבדילים אז בין קדשת שבת לקדשת יום-טוב, ובמוצאי יום טוב שנכנס לחלו של מועד. אבל לא במוצאי יום טוב הנכנס לשבת (פסחים קד ע"א). הרגיל – מי שפקי בלשונות ההבדלה, אומר הבדלות הרבה – כמו הנסח שאנו אומרים, ויש עוד הבדלות, בין טמאה לטהרה, בין כהנים לישראלים, בין הים לחרבה (פסחים שם), ושאנו רגיל – שאינו בקי, אומר הבדלה אחת – המבדיל בין קדש לחול, או שתיים – בין אור לחשך בין ישראל לעמים, ולא יותר, שאלו הן שתי הבדלות. לג. תלמידים שהיו יושבים בבית המדרש במוצאי שבת, והוכא נר

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

לפניהם להבדלה, בית שמאי אומרים: אחד מברך לכלן - משום שנאמר (משלי יד, כח): "ברב עם הדרת מלך", ובית הלל אומרים: כל אחד ואחד מברך לעצמו - משום בטול בית המדרש שכלם שותקים מלמודם בזמן שמקשיבים לברכתו, וצריכים לכון לצאת ולענות אמן, ומתבטלים בעניית אמן יותר ממה שיתבטלו כאשר כל אחד יברך לעצמו; והלכה כבית הלל. [בגמרא (ברכות נג ע"א) הגרסה להפך, וצריך לפי זה להחליף דעת בית שמאי בדעת בית הלל (ועין ב'שירי מנחה')]. לד. היה לו גר טמון בחיקו או בפנס - שאינו רואה את השלהבת וגם אינו נהנה מהאור, או שראה את השלהבת ולא נשתמש לאורה - גר שאורו קלוש, מפני שהוא הולך ונכבה, באפן שאפלו העומדים קרוב אליו אינם יכולים להשתמש לאורו, או נשתמש לאורה ולא ראה השלהבת - שהגר נמצא מאחורי פנה של בנין, והמברך אינו רואהו אבל משתמש לאורו המאיר מעבר לפנה - אינו מברך עליה - בורא מאורי האש עד שיראה את השלהבת ומשתמש לאורה. לה. עששית - כלי שקוף שמגן על הגר מפני הרוח, והגר מאיר מתוכו שלא פתה - שהיתה דולקת והולכת במשך כל יום השבת בבית של ישראל, למוצאי שבת מברך עליה - שהרי לא נעשתה בה עברה, שלא הדלקה בשבת. אבל גר של נכרי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

- אף אם הדלק מערב שבת, אינו מברך עליה - כי הגוי עושה מלאכה לאורו בשבת. ישראל שהדליק מנכרי - הרי שברכתו היא על התוספת-אור של ההתר, וכן נכרי שהדליק מישראל - והאור הזה הוא מנר ששבת בשבת, לכן מברך עליה - אבל נכרי שהדליק מנכרי אין מברכים. [החכמים גזרו שאם תתיר לברך על נר שהדליק נכרי מנכרי במוצאי שבת, יבואו לברך גם על נר שהדליק נכרי מבעוד יום של שבת, ועל אותו האור עצמו, שלא נוסף עליו משחשכה - כגון שיברכו על העמוד הראשון של האש שדולק מיד בתחלת הלילה של מוצאי-שבת]. מאימתי מברך במוצאי-שבת ברכת 'בורא מאורי האש'? משתחשך. לא ברח משתחשך - יברך כל הלילה. לא ברח כל הלילה - לא יברך מעתה - במשך השבוע, כי ביום אין ענין לנר שיאיר ביום, ובלילה הבא אין מברכים כשם שאין מברכים בכל פעם על אור הנר: לו. האש והפלאים - אינן מששת ימי בראשית - כי את האש יצר אדם הראשון [כדלקמן]. והפלאים - הרפכת תערכת בהמה זו בזו, גם כן נוצרה בידי אדם. אבל עלו במחשבה מששת ימי בראשית - כמוכא בגמרא (פסחים נד ע"א): רבי יוסי אומר, שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת, ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקדוש ברוך

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הוא דעה באדם הראשון מעין דגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור, והביא שתי בהמות והרביב זו בזו ויצא מהן פֶּרֶד. רבן שמעון בן גמליאל אומר: פֶּרֶד בימי עֲנָה הָיָה, שֵׁנָאֹמֶר (בראשית לו, כד): "הוא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת הַיָּמִם בַּמִּדְבָּר". רבי יוסי אומר: אֵשׁ גִּיהֶנֶם שֶׁנִּבְרָאת בַּיּוֹם שֵׁנִי – אֵינָה כִּבְתָּהּ לְעוֹלָם, שֵׁנָאֹמֶר (ישעיה סו, כד): "וַיֵּצְאוּ וַרְאוּ בַּפִּגְרִי הָאֲנָשִׁים הַפּוֹשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת [גופם בקבר] וְאֲשֶׁם לֹא תִכָּבֶה – אֵשׁ הַגִּיהֶנֶם הַשּׁוֹרֶפֶת אֶת נִשְׁמָתָם לֹא תִכָּבֶה (עין מהרש"א פסחים נד ע"א), אֵף שֶׁשָּׂאֵר הַחוּטָאִים נְדוּנִים שְׁנִים-עֶשֶׂר חֹדֶשׁ בְּלִבָּד, בֵּין הַגּוֹף בַּקֶּבֶר וּבֵין הַנִּשְׁמָה בַּגִּיהֶנֶם, מְכַל מְקוֹם הַפּוֹשְׁעִים הֵינּוּ הָאֶפִיקוֹרְסִים, נְדוּנִים לְעוֹלָם. הָאֵשׁ וְהַבְּשָׁמִים שֶׁבַּמֶּרְחֵץ – כִּיּוֹן שֶׁהָאֵשׁ הַזֹּאת בּוֹעֶרֶת שָׁם רַק לְהַחֵם אֶת הַמֶּרְחֵץ וְלֹא לְהַאִיר, וְהַבְּשָׁמִים נּוֹעֲדוּ לְהַעֲבִיר אֶת הַזֶּהָמָה וְלֹא לְהַרִיחַ – אֵינוּ מְבַרְךְ עָלֵיהֶן – בְּמוֹצָאֵי-שַׁבָּת. לִזֵּי הָיָה עוֹמֵד בַּחֲנוּת שֶׁל בְּשָׂמִים כָּל הַיּוֹם – וְלֹא יֵצֵא מִשָּׁם, אֵינוּ מְבַרְךְ בְּרֶכֶת בּוֹרָא מִיָּנִי בְּשָׂמִים אֲלֵא פַּעַם אַחַת – כִּי לֹא הִפְסִיק בְּאֻמָּצֵעַ, וַיּוֹצֵא יָדֵי חוֹבֶת הַבְּרָכָה בַּבְּרָכָה שֶׁבַרְךְ פַּעַם רִאשׁוֹנָה שֶׁנִּכְנַס. אֲבָל אִם הָיָה נִכְנַס לַחֲנוּת וַיּוֹצֵא מִהַחֲנוּת, וְשׁוּב נִכְנַס לַחֲנוּת וְשׁוּב יוֹצֵא מִהַחֲנוּת וְכו' – מְבַרְךְ מִחֻדָּשׁ עַל כָּל פַּעַם וּפַעַם – שֶׁנִּכְנַס.

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

פרק ששי

א. אם אכל מחמשת מיני דגן, חייב לברך ברכת הזמון – גסח אחר:
ברכת המזון מן התורה – כל אחד לפי דעתו, ובאו הנביאים ותקנו
לנו גסח מתקן הלשון וצח המליצות, ומהיכן לומדים שהוא
מדאורייתא, שנאמר (דברים ח, י): "ואכלת ושבעת וברכת". ומפרש את
כל הפסוק על כל הברכות של ברכת המזון שהן מדאורייתא,
והתבות "ואכלת ושבעת" – זו ברכת הזמון. "וברכת את ה' אלהיך"
– זו ברכה ראשונה – ברכת 'הזן את העולם כלו' וכו'. "על הארץ" –
זו ברכת הארץ – ברכת 'נודה לך', "הטובה" – זו ירושלים – ברכת
רחם נא ובונה ירושלים, וכן הוא אומר (דברים ג, כה): "ההר הטוב
הזה" – ומזה למדים, ש'הטובה' סובב על ברכת 'ירושלים', שהיא
נקראת ההר 'הטוב'. "אשר נתן לך" – זה הטוב והמטיב – הינו
שמברכים את ה' על כל הטובה אשר 'נותן' לנו [וזה שלא כמו
המאן-דאמר שברכה זו ביבנה תקנוה מדרבנן, ותנא דתוספתא
סובר, שזה מן התורה]: ב. ומנין שכשם שאתה מברך לאחריו –
ברכת המזון, כך אתה מברך לפניו? – ברכת הנהנין לפני האכל,
תלמוד לומר (דברים ח, י): "אשר נתן לך" – משעה שנתן לך – כיון
שאחר מצות הברכה נאמר: "אשר נתן לך", ממילא אין ממתינים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

על 'לאחר' האכל, אלא משעת הנתינה. ומניין שאף על ההרים ועל הגבעות מברך כשרואה אותם "עושה מעשה בראשית"? תלמוד לומר: "על הארץ" – שזה מורה על ברכת הארץ וגבעותיה. ומניין שאף על התורה ועל המצות – שמברכים ברכת המצות לפני כל מצוה? תלמוד לומר: "אשר נתן לך", ולהלן הוא אומר (שמות כד, יב): "ואתנה לך את לוחות האבן" – כיון שמצינו נתינה לגבי לוחות הברית, הינו נתינת התורה, הרי שגזרה שנה נתינה נתינה, ואשר נתן לך סובב גם על מצוות התורה: ג. רבי אומר: מנין שפשם שאתה מברך על הטובה, כך אתה מברך על הרעה? תלמוד לומר: "ה' אלהיך אשר נתן לך" – דינך – כיון שהזכיר גם את שם 'אלקים' שהוא השם של מדת הדין, למדים אנו, שאף כשהוא דן אותו, עליו לברך את ה' בכל סוג דין שדנך, בין במדת הטוב בין במדת הפרענות – ולכן הזכיר את שני השמות הרחמים והדין, להורות שצריך לברך על הדין כמו על הרחמים: ד. הרואה פסל של עבודה זרה בארץ ישראל, אומר: 'ברוך ארך אפים' – ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם, שנתן ארך אפים לעוברי רצונו, והיא ברכה על שאם לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודה זרה, אומר: 'ברוך שעקר עבודה זרה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

מארגנו, יחי רצון מלפני ה' שתעקר עבודה זרה בכל מקומות ישראל ותשיב לב עובדיה לעבדך' – שכל עובדי עבודה זרה יפסיקו לעבוד אותה ויעבדו את השם יתברך בלבד. ובחוצה לארץ – אין צריך לומר כן – 'ותשיב לב עובדיה', מפני שרבה נכרים, והבקשה הזו היא על פושעי ישראל שישובו לעבוד את ה' [ונכשאומר בחוץ לארץ ברוך שעקר עבודה זרה, אומר: 'ממקום זה', רק שאין אומר 'ותשיב' וכו']. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בחוצה לארץ – צריך לומר כן, מפני שעתידין הגוים יושבי חוץ לארץ להתגיר, כפי שנאמר אודות אחרית הימים בפסוק (צפניה ג, ט): "אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד" [בלב אחד]. ויתקן המשיח את העולם כלו לעבוד את ה' ביחד (רמב"ם, הלכות מלכים י, ד). וממילא מתאים להתפלל גם עליהם. ה. הרוצה אוכלוסין – קהל ששים רבוא של ישראל, אומר: 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם חכם הרזים' – חכם היודע את הרזים הצפונים בלב כל אחד ואחד מאלו. שאין פרצופותיהן דומין זה לזה ואין דעתם שוות זה לזה – אף שיש רבוי דעות כל כך, הקדוש ברוך הוא יודע את לב כל אחד מהם. בן זומא ראה אוכלוסין בחר הבית – מעל גרם המדרגות העולות לחר הבית, אשר משם נתן ה'ה לראות את המוני עולי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הרגל נאספים לירושלים, אמר: 'ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשני' - מחמת שהאנשים נועדו להיות חברה ליחידי הסגולה (רמב"ם פרוש המשניות), כמה יגע אדם הראשון - שהיה לבדו בעולם, ולא טעם מלוגמא אחת - ולא היה יכול לאכל עוגה אחת, עד שחרש, וזרע, וקצר, ועמר - קבץ השבלים לעמרים. ודש - חבט השבלים להפריד התבן מהזרעים, וזרה - זרק כלפי מעלה כדי שתשיא הרוח את התבן והמץ ויפלו הזרעים לבדם, וברר - הרחיק את הפסלת שנשארה, וטחן - לקמח, והרקיד - ונפה, ולש - בצק ואפה, ואחר כך אכל את המלוגמא. ואלו אני, עומד שחרית - קם בבקר, וכבר בשעה מקדמת אני מוצא את כל אלו המלאכות מתקנות לפני - הינו שפרי המלאכות, המלוגמא - אפוי כבר ומוכן, אחר כל המלאכות. ועוד כמה יגע אדם הראשון - עד שמצא בגד ללבש? ולא לבש חלוק אחד, עד שגזז - צמר מרחלים ולבן, ונפץ - סרקו להפריד את הסיבים הסבוכים, וצבע, וטוה - חוטים, וארג - בד, ותפר את הבד שיהיה בגד מוכן ללבישה, ואחר-כך לבש. ואני, עומד שחרית ומוצא כל אלו מתקנין לפני. כמה אמניות שוקדות ומשפיות - [עשיר היה והכל באין אצלו לסחורה] (רש"י) - שבעלי האמניות מביאים את סחורותיהם ממרחק, ואני, עומד

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שחרית ומוצא כל אלו לפני. – לכן חייב אני לשבח לבוראי על שברא עולם מלא אנשים בעלי אמניות שונות הדרים באקלימים שונים, כי על ידיהם נקל לי למצא כל צרכי. וכן היה בן זומא אומר: אורח טוב מה הוא אומר? זכור בעל הבית לטוב, כמה מיני יינות הביא לפנינו, כמה מיני גלוסקאות – ככרות קטנים של פת נקיה הביא לפנינו, כמה מיני חתיכות בשר חשובות הביא לפנינו, כל מה שעשה – לא עשה אלא בשבילי. אורח רע מה הוא אומר? מה טרח טרח בעל הבית זה בשבילי, וכי מה אכלתי, לא פת אחת אכלתי? ולא חתיכה אחת אכלתי? לא כוס אחד שתיתי? כל מה שעשה – לא עשה אלא בשביל אשתו ובניו. על אורח טוב מהו אומר? – "זכור כי תשגיא פעלו אשר שררו אנשים" (איוב לו, כד) – זכור חסדיו של המארח שלך, כדי לגדל ולשבח פעלו יותר מאשר ראוי אנשים. ואלו על אורח רע כתוב (שם לו, כד): "לכן יראוהו אנשים לא יראה כל חכמי לב" – אנשים יראו מפני אורח כפוי טובה כי אינו מכיר ומתבונן במאמץ של מארחו, ומשל הוא על חובת הכרת הטוב להקדוש ברוך הוא שכל אדם אורח בעולמו, ועליו לומר כל העולם לא נברא אלא בשבילי, כדרכו של בן זומא (עין כל זה ברכות נח ע"א): ו. הרואה את הכושי – שחור ביותר. ואת הגיחור – אדם ביותר.

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

ואת הלוקן - לבן ביותר. ואת הקפח - כרסו נפוחה, ומתוך עביו נראית קומתו מקפחת; ויש מפרשים ארוך הרבה ופרצופו שמוט וכולט, שהוא מכער מאד]. ואת הננס - נמך ביותר. ואת הדרניקוס - מיכל ביבלות, או שגבהו משנה, פרוש אחר: פיו עקם. ואמר: 'ברוך משנה הבריות' - ומחלקת אם בכל פעם שרואה או רק בפעם ראשונה כשמתפעל, או כשעברו שלושים יום מאז שראה (עין מחבר ורמ"א ארז חיים סימן רכה, סעיף ט). אבל הרואה את החגר - קטוע רגל, ואת הקטע - קטוע יד, ואת הסומא - עור בשתי עיניו, ומכי שחין, ואת פתוי ראש - שערו מסבך ודבוק כלבד, ואת הפהקנין - בעלי בהרות לבנות בפניהם, ואמר: 'ברוך דין האמת' - בעלי המומין שהתחדשו בהם המומין לאחר לידה, ויתכן שבאו כענש, לכן מצדיקים עליהם את הדין. ז. ראה בני אדם נאין ואילנות נאין - ואמר: 'ברוך שברא בריות נאות' - ועל האילנות ואמר 'אילנות נאים'. ח. הרואה את הקשת בענן, ואמר: 'נאמן בבריתו ברוך זוכר הברית' - אף שיש רשעים שעבורם היה ראוי לבטל את הברית הקדוש ברוך הוא נאמן בבריתו: ט. היה הולך בבית הקברות, וראה קברי מתי ישראל ואמר: 'ברוך יודע מספר כלכם' - וזוכר כל אחד מהם לפוקדו לעתיד, הוא יודע - כל מה שהיה עם כל אחד, הוא

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עֲתִיד לְדוֹן - אֶת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הוּא עֲתִיד לְהַקְימְכֶם - בְּתַחֲתֵית
הַמַּתִּים, בְּרוּךְ מִחַיָּה מַתִּים בְּמֵאמְרוֹ - עַל יְדֵי שֶׁהִבְטִיחַ וְאָמַר מֵרֹאשׁ
(עֵין בְּרֻכּוֹת נח ע"ב גִּסַּח כָּל הַבְּרָכָה כְּתוּבָה). י. אֶת הַחֲמָה - בְּתַקּוּפָתָהּ מַעֲשָׂרִים
וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה לַעֲשָׂרִים וּשְׁמוֹנֶה שָׁנָה, וְאֶת הַלְּבָנָה וְאֶת הַכּוֹכָבִים וְאֶת
הַמְּזֻלוֹת כְּסֻדְרָן, אוֹמֵר: 'בְּרוּךְ עוֹשֶׂה בְּרֵאשִׁית'. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:
הַמְּבָרֵךְ עַל הַחֲמָה - לֹא בְּתַקּוּפָתָהּ, אֲלָא בְּכָל פַּעַם שֶׁרֹאָה אֶת
הַחֲמָה, זֶה דֶּרֶךְ אַחֲרֵת - דֶּרֶךְ שֶׁל מִינּוּת, כִּי נִדְמָה שֶׁעוֹבֵד לַחֲמָה, וְכֵן
הָיָה רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַרְּוָאָה אֶת הַיָּם תְּדִיר, וְנִשְׁתַּחֲוֶה בּוֹ דָּבָר -
שֶׁעָבְרוּ שְׁלוֹשִׁים יוֹם וְלֹא רָאָהוּ, צָרִיךְ לְבָרֵךְ - בְּרוּךְ שֶׁעָשָׂה אֶת הַיָּם
הַגָּדוֹל: יא. הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הָרִי הוּא אוֹמֵר (דְּבָרִים ו, ה): "וְאֵהָבֶתְךָ
אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ" וְגו', וּמִדֶּרֶשׁוֹ "בְּכָל לִבְבְּךָ" - בְּשְׁנֵי יִצְרִיךָ,
בִּיָּצֵר טוֹב וּבִיָּצֵר הָרַע - בִּי"ת אַחַת בְּתַבַּת לִבְבְּךָ הִיא יִתְרָה, שֶׁהָיָה
יָכוֹל לְהַכְתִּב בְּכָל לִבָּהּ, לָכֵן הִיא נִדְרָשֶׁת בְּהוֹרָאת הַמִּסְפָּר שְׁנַיִם,
כְּאִלוּ נֹאמַר בְּכָל לְבוּתֶיךָ, וְלֵב הוּא הַמֵּיָצֵר אֶת הַטוֹב וְאֶת הָרַע, לָכֵן
שְׁנֵי הַלְּבָבוֹת הֵם שְׁנֵי הַיָּצָרִים - הָרַע וְהַטוֹב. עִם הַיָּצֵר הַטוֹב עוֹבְדִים
אֶת ה' שְׁנֵימָשְׁכִים אַחֵר טוֹבוֹ, וְעִם הַיָּצֵר הָרַע עוֹבְדִים אֶת ה'
כְּשֶׁמִּתְגַּבְּרִים עָלָיו. "בְּכָל נַפְשֶׁךָ" - אֲפִלּוּ נוֹטֵל אֶת נַפְשֶׁךָ - כְּשִׁישׁ
לְפָנֶיךָ שְׁלֹשׁ מִצְוֹת שֶׁהֵן בִּיהֲרֹג וְאֵל יַעֲבוֹר, הָרִי שֶׁבַעֲבוּרוֹ יִתְבָּרֵךְ

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אתה מת ונוטל את נפשך. וכן הוא אומר (תהלים מד, כג): "עליך הרגנו כל היום" – וכי אפשר לההרג כל היום? אלא כמו שאמרו חכמינו הקדושים (ויקרא רבה לב, א): 'מה לך יוצא לסקל? על שמלתי את בני. מה לך יוצא לשרף? על ששמרתי את השבת. מה לך יוצא להרג? על שאכלתי מצה. מה לך לוקה בפרגול? על שעשיתי סכה, על שנטלתי לולב, על שהנחתי תפלין, על שהטלתי תכלת, על שעשיתי רצון אבא שבשמים'. דבר אחר: "בכל נפשך" – בכל נפש ונפש שברא בך – בכל אבר ואבר שיש בך שהנפש מלבשת בו, שנאמר (תהלים קיט, קעה): "תחי נפשי ותהללך" – כי חיות הנפש היא על ידי כל האברים [או: בכל תכונות הנפש, כל הרצונות והמדות], ואומר (תהלים לה, י'): "כל עצמותי תאמרנה" – שלא יהיה עצם או אבר אחד שלא יאמר שבחו של הקדוש ברוך הוא. בן עזאי אומר: תן נפשך על מצותיו – הינו לקיים את המצוות בכל לב ובכל הרצונות הפנימיים בבטול גמור אליו יתברך עד כדי מסירות נפש [ושצריך לחשב בכל פעלותיו שתהיינה לתכלית מצותיו ולא לכונה אחרת, כדכתיב (משלי ג, ו): "בכל דרכיך דעהו"]': יב. יש דברים שאין מתפללים עליהם שישתנו, שהתפלות הללו הן תפלות שוא. כיצד? כונס מאה כורין – מדת חטים ואומר: 'יהי רצון שיהיו מאתיים'.

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

כונס מאה חביות – ואומר: 'יהי רצון שיהיו מאתים' – הרי זו תפלת שוא – כי אין מתפללים על שנוי הטבע בדרך נס. אבל מתפלל הוא שתכנס בהן ברכה, ולא שתכנס בהן מארה – כי לפעמים יכולים להנזק או להתקלקל וכו', ובתפלה יכול לשנות המזל לטובה: יג. דוסתאי ברבי ינאי אמר משום רבי מאיר: הרי הוא אומר ביצחק (בראשית כו, כד): "וברכתיה והרבתי את זרעך". דרש יצחק: הואיל ואין ברכה שורה אלא במעשה ידיו – אף שמבטיח הקדוש ברוך הוא לברך, מכל מקום צריך אדם לעסוק בעסק ובזה יתברך, ולא לשבת בטל. לכן עמד יצחק וזרע – כדי שתהיה לברכה על מה לחול, שנאמר (בראשית כו, יב): "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערים" וגו' – שעל ידי שזרע התקיימה בו ברכת המקום. דבר אחר: "מאה שערים" – הינו מאה שעורים ששערוהו, ונמצא מאה פעמים כמו ששערוהו – שערו שיצא מדה מסימת שהיתה ידועה להם ויצא פי מאה מזה. יד. העושה כל המצות – צריך לברך. העושה סכה לעצמו, אומר: 'ברוך שהגיענו לזמן הזה'. נכנס לישוב בזה, אומר: 'ברוך לישוב בסכה'. ומשברך עליה יום ראשון – ולא יצא מהסכה כל שבועה, שוב לא יברך – לישוב בסכה, ויש מפרשים, הינו שאין צריך לברך שהתיינו: טו. העושה לולב לעצמו, אומר:

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

'ברוך שהגיענו לזמן הזה'. וכשהוא נוטלו, אומר: 'על נטילת לולב', וצריך לברך עליו כל שבועה – בשונה ממצות סכה שאם אינו יוצא ממנה די בברכה אחת, כי כאן מפסיקים הלילות, ובכל בקר של סכות מתחייב מחדש. העושה ציצית לעצמו, אומר: 'ברוך שהגיענו'. וכשהוא מתעטף, אומר: 'להתעטף בציצית'. העושה תפלין לעצמו, אומר: 'ברוך שהגיענו'. וכשהוא מניחן, אומר: 'אשר קדשנו להניח תפלין'. מאימתי מניחן? בשחרית – חובה להתפלל בבקר בתפלת שחרית כשהוא מעטף בתפלין, אבל אם לא הניחן בשחרית – ולא קים זריזים מקדימים למצוות, מניחן כל היום – כי מצות תפלין כל היום: טז. השוחט, צריך ברכה לעצמו – הינו חוץ מברכת פסוי הדם – מברכים על השחיטה בפני עצמה: 'ברוך על השחיטה'. המכסה דם, צריך ברכה לעצמו – חוץ מהברכה על השחיטה, מברכים על הפסוי: 'על פסוי הדם' – בעפר: יז. המל צריך ברכה לעצמו – חוץ מברכת אבי הבן, שמברך: 'על המילה'. אבי הבן – צריך ברכה לעצמו – חוץ מברכת המוהל, שמברך: 'ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בביתו של אברהם אבינו'. והעומדין אומרים: 'כשם שנכנס לברית – כן יכנס לתורה לחפה ולמעשים טובים'. המברך – אחד מן הנוכחים שמכבדים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אותו אומר את הברכה: 'אשר קדש ידיד מבטן - זה אברהם שנקרא ידיד, וחק בשארו שם - זה יצחק, וצאצאיו - זה יעקב, חתם באות זו של ברית קדש, על פן בשכר מצוה זאת, אל חי חלקנו צורנו, צוה להציל - זה לשון תפלה, שמבקשים מהשם יתברך שיציל ידידות שארנו - זו הנשמה הקדושה, משחת - מן הגיהנם, למען בריתו אשר שם בבשרנו, ברוך אתה ה' בורת הברית: יח. המל את הגרים, אומר: 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה' - הינו שצונו השם שאם נכניס גר לברית, אפן הכנסתו לברית יהיה במילה וטבילה. המברך, אומר: 'אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את הגרים ולהטיף מהן דם ברית - [נקט כך כי יש גרים שמתגירים כשהם נמולים כבר (רמב"ן)] - שאלמלא דם ברית לא נתקיים שמים וארץ, שנאמר (ירמיה לג, כה): "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו" - [וסובבות התבות יומם ולילה על מצות ברית החקוקה בבשר האדם תמיד ביום ובלילה], ברוך בורת הברית. המל את העבדים, אומר: 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה' - כי מצוה על האדון למול את עבדיו הפנענים, כמו שכתוב (בראשית יז, יב): "ימול לכם כל זכר לדורותיכם יליד בית ומקנת כסף". המברך אומר: 'ברוך

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

אשר קדשנו במצותיו וצונו למול את העבדים, ולהטיף מהן דם ברית' שאלמלא דם ברית לא נתקיים שמים וארץ, שנאמר: "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתיו", ברוך כורת הברית: יט. היה הולך להפריש תרומה ומעשרות, אומר: 'ברוך... אשר קדשנו להפריש תרומה ומעשר'. מאימתי מברך עליהן? משעה שמפרישן - ולא ממתין עד שיקבלו הכהן והלוי את הפרות: כ. עשרה שהיו עושין עשר מצות שונות כגון שאחד מניח תפלין ואחד מתעטף בציצית וכו' - כל אחד ואחד מברך לעצמו - את הברכה המיוחדת למצוה שמקיים. אבל אם היו עושין כלן מצוה אחת - כגון שכלם מניחים תפלין, הואיל וברכה אחת היא אחד מברך לכלן - את הברכה של המצוה והשאר יוצאים ידי חובתם בברכתו. יחיד שהיה עושה עשר מצות - מברך על כל אחת ואחת - ואין אומרים שיברך ברכה אחת לכל המצוות. היה עושה מצוה כל היום - אינו מברך אלא אחת - כגון שהתעטף בטלית, הרי שמברך רק בפעם הראשונה שהתעטף באותו יום. היה מפסיק ועושה, מפסיק ועושה - צריך לברך על כל אחת ואחת - אם היה הפסק כשהוריד הטלית (למשל), הרי כשכא להתעטף שוב - צריך לברך שוב: כא. הנכנס לברך - ושם מצויים מושלים רעים ומחפשים

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

עלילות (רש"י ברכות נד ע"א), מתפלל שתיים – שתי תפלות, תפלה אחת בכניסתו לברך, ועוד תפלה אחת של הודאה, מברך ומודה להשם יתברך ביציאתו מהברך – שיצא משם בשלום. בן עזאי אומר: יש לו להתפלל ארבע תפלות, ומתפלל שתיים – שתי תפלות בכניסתו, ושתיים – שתי תפלות ביציאתו. בכניסתו מהו אומר? – 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאכנס בשלום'. נכנס בשלום, אומר: 'מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני בשלום, בן יהי רצון מלפניך שתוציאני לשלום'. יצא לשלום, אומר: 'מודה אני לפניך ה' אלהי שהוציאתני לשלום, כך יהי רצון מלפניך שאגיע למקומי לשלום' – הינו שגם בכניסה וגם ביציאה יש תפלה אחת של בקשה ותפלה אחת של הודאה, והרי הן ארבע [והמסקנה בגמרא (דף ס' ע"א) שמדבר בברך שהורגים בלי דין, עין שם]: כב. הנכנס לבית המרחץ – בזמנו היתה חפירה מתחת למרחץ, שהיו המים נופלים לתוכה, והיו רוחצים על התקרה שעל גבה, אם התקרה היתה נשברת, היתה סכנה לעומד עליה, ולכן זהו מקום סכנה, והדין הוא שהנכנס לשם מתפלל שתיים – שתי ברכות, אחת בכניסתו ואחת ביציאתו. בכניסתו מהו אומר? 'יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתכניסני לשלום' – הינו שלא יקטרגו עלי בכניסתי, ותוציאני לשלום – זכרני לחיים, ואל

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

יָאָרַע בִּי דְּבַר קִלְקֵלָה וְעוֹן – שֶׁהוּא מְקַטְרֵג וְגוֹרֵם כָּל הַצָּרוֹת וְהָרָעוֹת, וְאִם יָאָרַע בִּי דְּבַר קִלְקֵלָה וְעוֹן, יֵהָא מִיתְתִּי כַּפָּרְתִּי עָלִי – עַל כָּל עֲוֹנוֹתִי; וּבְמִסְקֵנָתָהּ הִגְמָרָא, שְׁאִין לֹאמַר זֹאת כְּדִי שְׁלֹא לִפְתּוֹחַ פִּי לְשֹׁטֵן. וְהִצִּילֵנִי מִזֶּה וּמִכִּיּוּצָא בָּזָה – כִּי רַבּוֹת רָעוֹת יְכוּלוֹת לָבוֹא, וְלֹא רַק עֲכָשׁוּ אֲלֵא גַם לַעֲתִיד לָבוֹא – שְׁלֹא יֵאָנֶה לִּי כָּל רָע. יֵצֵא לְשָׁלוֹם, אֹמֵר: 'מוֹדָה אֲנִי לְפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי שְׂיִצְאָתִי לְשָׁלוֹם, בֵּן יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ ה' אֱלֹהֵי שְׂאֲגִיעַ לְבִיתִי לְשָׁלוֹם' – וּמִשְׁמַע שְׁגָם בְּמִרְחֵץ שְׁלָנוּ צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֱלֹהֵי (שִׁירֵי מִנְחָה): כֵּג. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: שְׁלֹשׁ בְּרָכוֹת צָרִיךְ לְבָרֵךְ בְּכָל יוֹם וּמִסְדְּרוֹת בְּבְרָכוֹת הַשְּׁחֵר: 'בְּרוּךְ שְׁלֹא עָשִׂנִי גוֹי' – לַהֲדוּת לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁבָחָר בָּנוּ מִכָּל הָאֲמוֹת לְהִיּוֹת עַמּוֹ וְקִרְבָּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ (טור). 'בְּרוּךְ שְׁלֹא עָשִׂנִי אִשָּׁה' – לַהֲדוּת עַל הַהִתְחַיְבוּת בְּמַצְוֹת שֶׁהַנָּשִׁים פְּטוּרוֹת מֵהֶן. 'בְּרוּךְ שְׁלֹא עָשִׂנִי בּוֹר' – לַהֲדוּת עַל יְדִיעַת הַתּוֹרָה שֶׁגוֹרָמַת לָנוּ לְקִיּוּמָהּ וּלְהִתְקָרֵב אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ. וּמִפְּרִשְׁתָּ הַבְּרִיתָא מְקוֹר לְכָל אַחַת מִהַבְּרָכוֹת. מֵה שֶׁמְבָרְכִים וּמוֹדִים שְׁלֹא עָשִׂנִי גוֹי, שְׁנֵאמַר (ישעיה מ, יז): "כָּל הַגּוֹיִם כָּאִין נִגְדּוּ" – שְׁאִין אֲמוֹת הָעוֹלָם לֹא תּוֹרָה חֲשׁוֹבוֹת בְּעֵינֵינוּ כָּלֵל, וּמִמִּילָא, אַחֵר שֶׁזְכִּינוּ לְהִתְקָרֵב לַעֲבוֹדָתוֹ וְאָנוּ נִחְשָׁבִים לוֹ – צָרִיךְ לַהֲדוּת עַל זֶה. וּמֵה שֶׁמְבָרְכִים וּמוֹדִים שְׁלֹא עָשִׂנִי אִשָּׁה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

- כיון שאין אשה חיבת במצות - שהזמן גרמן וכו', מודה בכך שמקבל עליו באהבה את רבוי חיוב המצוות שזכה להן. ומה שמברכים ומודים שלא עשני בור - שאין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד - כיון שבלי ידיעת ההלכות אין יראת חטא ואין חסידות, הרי שכשאדם זכה שלא להיות בור, והוא בעל תורה וידיעת ההלכה, עליו להודות על כך הודאה מיחדת להשם יתברך. משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שאמר לעבדו לבשל לו תבשיל, אבל הוא לא בשל לו תבשיל מימיו - וכיון שאינו יודע לבשל - סוף שמקדיח את התבשיל ומקניט את רבו. לחפות לו חלוק - לתפור לו שפה לחלוקו, והוא לא חפת לו חלוק מימיו - ואינו יודע מלאכה זו היטב, סוף שמלכלך את החלוק ומקניט את רבו - כך מי שאינו יודע איך לקיים את התורה, בבואו לעשות מצוות, לא רק שאינו מקיים פראוי אלא גם ההפך חס ושלום וכו' [ובגמרא מסיק לומר 'שלא עשני עבד' שגם בו יש מעוט מצוות]. כד. לא יכנס אדם בהר הבית - לא במנעלו ולא בסנדלו - כי הליכה ברגלים יחפות מורה על הכנעה ושפלות ואין להפגס למקום קדוש עם נעלים. ולא באבק שעל גבי רגליו - היחפות, שאינו כבוד כלפי מעלה, ובמעות הצרורים לו בסדינו, ובאפנדתו - אזור חלול

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שִׁמְכִּינִיסִים בּוֹ מַעוֹת הַחֲגוּרָה לֹא מִבְּחוּץ, וְעֵינַיִן נִקְוִין הַרְגְּלִים מֵאֲבָק מֶרְמֹז בִּפְסוּק, שְׁנֹאמֵר (קֹהֶלֶת ד, יז): "שְׁמוֹר רִגְלְךָ כַּאֲשֶׁר תִּלְךָ אֶל בֵּית הָאֱלֹהִים" – שְׁבִשְׁעָה שְׁאֵתָה נִכְנָס לְהֵר הַבַּיִת שֶׁמֶר אֶת רִגְלֶיךָ שְׁלֹא יִהְיֶה עָלֶיהֶן אֲבָק (עֵין יְרוּשָׁלַי בִּרְכוֹת סז ע"ב); [וְיֵשׁ מִפְּרָשִׁים שֶׁזֶּה סוֹבֵב גַּם עַל נַעֲלֵית הַסַּנְדָּל בְּהֵר הַבַּיִת]: כה. וְלֹא יַעֲשֶׂה קִפְּנִדְרִיא – קִצּוֹר דֶּרֶךְ, וּרְקִיקָה – אֲסוּרָה בּוֹ מִקָּל וְחֹמֶר – מִמְּנַעֲלִים, וּמֵה מְנַעֵל שְׁאִין בּוֹ דֶּרֶךְ בְּזִיּוֹן – אֲמָרָה תוֹרָה כֶּךָ – שְׁאֲסוֹר לְהִכָּנֵס לְמָקוֹם קָדוֹשׁ (כְּמוֹ בַסֵּנָה) עִם מְנַעֲלִים, בּוֹדֵאי שְׁרָקִיקָה שֶׁהוּא דֶּרֶךְ בְּזִיּוֹן – עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה – וְאִם נִזְדַּמֵּן לֹא רַק יִבְלִיעֲנוּ בְּכַגְדּוֹ (רַמְבַּ"ם, הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה ז, ב). רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ – לְהִגִּיעַ אֶל קֵל וְחֹמֶר כְּדֵי לְלַמֵּד דִּבְרֵי אֲסוּרָה זֶה, אֲלֹא מִסְבָּרָא וּמֵהֶקֶשׁ, הֲרִי הוּא אוֹמֵר (אֲסִתֵּר ד, ב): "כִּי אֵין לְבֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בְּלִבּוֹשׁ שֵׁק". בֹּא וּרְאֵה, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה קָלִין וְחִמּוּרִין בַּדְּבָר, אִם לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וְדָם אֵין עוֹשִׂין כֵּן – לְבֹא בְּדֶרֶךְ שְׁאִינָה מְכַבֶּדֶת כְּגוֹן לְבֹשׁ שֵׁק, אִף שְׁאִינוֹ בְּזִיּוֹן מִמֶּשׁ כְּמוֹ רְקִיקָה, לֹא כָּל שֶׁכֵּן לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא? שְׁאִין לְבֹא עִם אֲבָק שְׁפָרְגָלִיו וְכִדּוּמָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן רְקִיקָה: כו. הַפּוֹתַח בִּיּוֹד וְהָ"א – הֵינּוּ שֶׁכָּל הַבִּרְכוֹת מִתְחִיל עִם שֵׁם הַיּוֹי"ה בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא שֵׁם הָעֶצֶם, וְחֻתָּם בִּיּוֹד וְהָ"א – גַּם בְּסִיּוּם

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

הברכות הרי זה חכם. אבל אם מתחיל באל"ף למ"ד - שהוא שם
'אלקים', וחותם את הברכה ביו"ד וה"א שם הוי"ה - הרי זה בינוני
- שהכל הולך אחר החתום, ויצא. אבל אם מתחיל באל"ף למ"ד -
שם אלקים וגם חותם באל"ף למ"ד - בשם אלקים, הרי זה בור -
כי אינו יודע שצריך לברך בשם העצם. ואם מתחיל ביו"ד וה"א -
שם הוי"ה, וחותם באל"ף למ"ד - שמסים בשם אלקים, הרי זו דרך
אחרת - זו דרך מינות, כי מורה שמיחד הברכה לכחות האמצעים:
כז. כל חותמי הברכות שבמקדש - כל שליחי הצבור שהיו עוברים
לפני התבה בבית הכנסת שהיה בבית המקדש היו אומרים: ברוך
ה' אלקי ישראל 'עד העולם'. משקלקלו המינים - בתחלת בית שני,
כשהכופרים השחיתו את דרכם ואמרו אין עולם אלא אחד -
שכפרו בתחית המתים ובעולם הבא, אז התקינו - עזרא וסיעתו
שהיו אומרים: 'מן העולם ועד העולם' - לומר ששני עולמות יש,
להוציא מלב המינים הכופרים בתחית המתים. ומדיעין - בכך
שמזכירים את העולם הבא אנו מחזירים בעצמנו, לדעת: שהעולם
הזה בפני העולם הבא - הוא כפרוזדור לפני החדר - ההיכל הגדול
והעקרי של הבית, ולכך הנהיגו לברך ברכותיו בעולם הזה, כדי
להיות רגילים לעולם הבא; את זה היו אומרים בסיום כל ברכה

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

בבית המקדש: כח. ואומרת הגמרא (ברכות סג ע"א) וכל כך למה [האריכו בסיום הברכה]? ומתרצת: לפי שאין עונין אמן במקדש – אלא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. וכיון שהעונים מאריכים בדין הוא שיאריכו המברכים ויאמרו 'מן העולם ועד העולם', ומנין שאין אומרים 'אמן' במקדש? שנאמר כשכרתו ברית בימי נחמיה ללכת בדרך ה', כתוב (נחמיה ט, ה): "קומו ברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם – כך קראו הלויים בבית המקדש אל העם שהיה שם, ואמר בסוף הפסוק: ויברכו שם כבודך, ומרומם על כל ברכה ותהלה". חלק זה אמרו הלויים כלפי השכינה בלשון תפלה, ולמדנו מסוף הפסוק שאין עונים אמן במקדש אלא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. מנין על כל ברכה וברכה? ולא שיענו הצבור פעם אחת אחר שיסיים המברך את כל הברכות כלן, ועד אז לא יענו כלום? תלמוד לומר שאינו כן, אלא למדים מהפסוק: "ומרומם על כל ברכה ותהלה" שכן הוא הדין – על כל ברכה וברכה – תן לו תהלה ואין להמתין עד סיום כל הברכות: כט. בראשונה היתה תורה משתכחת מישראל – לא היו רגילים בשם המפדש ולא ידעו איך לברך את שלום חברו בשם ונשכח מפיהם, וזקנים החזירו אותה – חכמי הדור שבתחלת ימי בית שני, התקינו שיהא אדם שואל את

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

שְׁלוֹם חֲבֵרוֹ בְּשֵׁם ה', כְּדִי לְהַרְבוֹת שְׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ מִתּוֹךְ שִׁידְעוֹ שֶׁהוּא הַמֶּלֶךְ שֶׁהַשְׁלוֹם שָׁלוֹ. וְאֵין אוֹמְרִים שֶׁזֶהוּ זְלוּל כָּלפִי מַעֲלָה לְהַשְׁתַּמֵּשׁ בְּשֵׁם ה' כְּשֶׁמְבָרֵךְ אֶת חֲבֵרוֹ, כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (רות ב, ד) : "וְהִנֵּה בָעֵז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרְכֶךָ ה'" - הָרִי שֶׁבָעֵז הַזִּכִּיר שֵׁם שָׁמַיִם כְּדִי לְשֹׂאֵל בְּשְׁלוֹם הַקּוֹצְרִים. וְעוֹד מְקוֹר יֵשׁ לָכֵן, מִמָּה שֶׁהַכְּתוּב אוֹמֵר שֶׁהַמֶּלֶךְ אָמַר לְגִדְעוֹן (שׁוֹפְטִים ו, יב) : "ה' עִמָּךְ גִּבּוֹר הַחֵיל" - הָרִי שֶׁשָּׂאֵל בְּשְׁלוֹמוֹ בְּשֵׁם ה' : ל. הַלֵּל הַזִּקֵּן אוֹמֵר : בְּשַׁעַת מְכַנְיָסִין - כְּשֶׁאֵין גְּדוּלֵי הַדּוֹר מְלַמְּדִים אֶת הַתּוֹרָה לָעַם, וְהֵם מְכַנְיָסִים אֶת חֲכָמַת הַתּוֹרָה לְחֹדֶר לְפָנִים מִחֹדֶר, אֲזִי עָלֶיךָ לְחַגּוֹר מִתְּנִיף, וְאַתָּה פֹּזֵר - שֶׁתִּצָּא לְהֹאִיר אֹר הַתּוֹרָה לְאַחֲרִים, וְאֵין בָּזָה מְשׁוּם יִהְיֶה. אָבֵל בְּשַׁעַת הַמְּפֹזְרִין - כְּאֲשֶׁר גְּדוּלִים מְרַבִּיצִים תּוֹרָה, כִּנֵּס אוֹתָהּ וְלֹא תִטּוֹל שְׂרָרָה, וְזוֹ מִדְּרַךְ שָׁמַיִם לְאַחֲזוֹ בְּמִדַּת עֲנוּהָ. בָּעֵת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה תּוֹרָה חֲכִיכָה עַל יִשְׂרָאֵל וְהַכֹּל שֶׁמִּחִין בָּהּ - הָיִי אֶת מְפֹזֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (מְשִׁלִּי יא, כד) : "יֵשׁ מְפֹזֵר וְנוֹסֵף עוֹד" - כְּאֲשֶׁר יֵשׁ מִי שֶׁיִּשְׁמַע לְדִבְרֵי תּוֹרָה, הָרִי זֶהוּ כְּבוֹד הַתּוֹרָה לְלַמֶּדֶם תּוֹרָה. וּבְשַׁעַת שֶׁאַתָּה רוֹאֶה תּוֹרָה שְׂכוּחָה מִיִּשְׂרָאֵל וְאֵין הַכֹּל מְשֻׁגָּחִין בָּהּ - הָיִי אֶת מְכַנֵּס - תִּסְתִּיר אֶת הַתּוֹרָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (תְּהִלִּים קיט, קכו) : "עַתָּה לַעֲשׂוֹת לָהּ הִפְרוּ תוֹרָתָךְ" - כִּי

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

לפעמים אסור ללמד לתלמיד שאינו הגון ואינו מעריך את קדשת התורה, וימסר את רזיזה לחיצונים, רחמנא ליצולן: לא. רבי מאיר אומר: אין לך אדם מישראל שאינו עושה מאה מצות בכל יום – הינו שמברך מאה ברכות (עין סיום ירושלמי ברכות). קורא שמע – מברך לפניה ולאחריה. אוכל את פתו – מברך לפניה ולאחריה. מתפלל שלש פעמים תפלה של שמונה עשרה ברכות. וחוזר ועושה שאר מצות – כגון מתעטף בציצית ומניח תפלין מברך עליהן – וכן מצטברות אצלו ברכות להשלים למאה. וכן היה רבי מאיר אומר: אין לך אדם מישראל שאין שבע מצות מקיפות אותו. תפלין בראשו ותפילין בזרועו. מזוזה בפתחו. ארבע ציציות בארבע כנפות טליתו מקיפות אותו ונמצא מקף בשבע מצוות. ועליהן אמר דוד (תהלים קיט, קסד): "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך" – שמהלל דוד את השם שנתן לו שבע מצוות אלו. וכאשר נכנס דוד למרחץ – וראה את עצמו ערום, ואין עליו לא תפלין ולא ציצית, אמר: "אוי לי שאני ערום מן המצוות" [ואף מצות מזוזה היה חסר כי אין קובעים מזוזה במרחץ], אולם כיון שהביט במילה שבבשרו, התחיל לקלס להקדוש ברוך הוא, שנאמר (תהלים ח, א): "למנצח על השמינית מזמור לדוד" – למנצח על מצות המילה, שמצותה ביום השמיני

תוספת פרוש על תוספתא מסכת ברכות קדשה

[וכן היא המצוה השמינית שנתנה לאברהם, בנוסף לשבעת מצוות בני נח]. ואומר (תהלים לד, ח) על אלו שמקימים מצוות אלו, שמחזק הוא שלא יחטא, כמו שכתוב: "חנה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם" – הינו שיצילים מן החטא. וכך פרוש הפסוק: חנה מלאך ה' סביב ליראיו – המצוות הללו סובבות ומקיפות את יראיו. המצוות נקראות מלאך לפי שהן שלוחי ה'. או שהכונה למלאכים ממש שנבראו מהמצוות שקיים האדם, ובזכותן ישמר מן החטא, לאור באור החיים הנצחיים.